

รายงานการวิจัยฉบับร่างสมบูรณ์
โครงการย่อยที่ ๑

การสังเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้
เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน

A Synthesis of Buddhist Principles based on King's Philosophy towards
Sufficiency Agricultural Learning for Community Self-Reliance

ภายใต้แผนงานวิจัย

การพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการบริหารจัดการพื้นที่ด้วยศาสตร์พระราชาบูรณาการสู่การ
เรียนรู้ โคก หนอง นา R-Model ในการพึ่งตนเองของชุมชนตามวิถีเกษตรพอเพียง
Development of a Prototype Area on Land Management using King's
Philosophy towards Learning of Kok Nong Na R-Model for Community
Self-Reliance following Sufficiency Agriculture

โดย

ผศ.ดร.สมชาย ดำเนิน

พระปัญญาธรรมาจารย์ (สำรวย พินดอน), ดร.

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800765084

รายงานการวิจัยฉบับร่างสมบูรณ์
โครงการย่อยที่ ๑

การสังเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้
เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน

A Synthesis of Buddhist Principles based on King's Philosophy towards
Sufficiency Agricultural Learning for Community Self-Reliance

ภายใต้แผนงานวิจัย

การพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการบริหารจัดการพื้นที่ด้วยศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้
โคก หนอง นา R-Model ในการพึ่งตนเองของชุมชนตามวิถีเกษตรพอเพียง
Development of a Prototype Area on Land Management using King's
Philosophy towards Learning of Kok Nong Na R-Model for Community
Self-Reliance following Sufficiency Agriculture

โดย

ผศ.ดร.สมชาย ดำเนิน

พระปัญญารัตนนิกาย (สำรวย พินดอน), ดร.

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800765084

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

A Synthesis of Buddhist Principles based on King's Philosophy towards
Sufficiency Agricultural Learning for Community Self-Reliance

Under Research Plan

Development of a Prototype Area on Land Management using King's
Philosophy towards Learning of Kok Nong Na R-Model for Community
Self-Reliance following Sufficiency Agriculture

By

Asst. Prof. Dr. Somchai Damnoen

PhraPanyarattanakorn (Samruay Pindon), Dr.

Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E. 2565

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 800765084

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย	การสังเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน
ผู้วิจัย	ผศ.ดร.สมชาย ดำเนิน, พระปัญญารัตน์กร (สำรวย พินดอน), ดร.
ส่วนงาน	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ	๒๕๖๕
ทุนอุดหนุนการวิจัย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน เพื่อสังเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน เพื่อเสนอแนวทางการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน ออกแบบโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ ตามกระบวนการ PAOR โดยแบ่งขั้นตอนการวิจัยเป็น 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นตอนวางแผน (Plan: P) พัฒนาพื้นที่ทดลองการบริหารจัดการที่ดินด้วยศาสตร์พระราชาสู่โคกหนองนา R-Model ในพื้นที่นอกเขตชลประทาน ขั้นปฏิบัติ (Act: A) ในการพัฒนาพื้นที่ทดลองตามแผนและถอดบทเรียนการบริหารจัดการที่ดินด้วยศาสตร์พระราชาสู่โคกหนองนา R-Model ในการพึ่งตนเองของชุมชนตามวิถีเกษตรพอเพียง ขั้นสังเกต (Observe: O) ด้วยการสังเกตผลที่เกิดขึ้นจากการติดตามผลงานขั้นปฏิบัติ และขั้นสะท้อนผล (Reflect: R) จากสิ่งที่เกิดขึ้นหลังการสร้างเครือข่ายชุมชนกรณีศึกษาการบริหารจัดการที่ดินตามแนวทางพระราชดำริศาสตร์พระราชาสู่โคกหนองนา R-Model ในการพึ่งตนเองของชุมชนตามวิถีเกษตรพอเพียง ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน สรุปได้ว่า หลักอิทธิบาท 4 คือหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ หลักสารณียธรรม 6 ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึงกัน หลักพรหมวิหาร 4 ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักสัพปาเย 7 สิ่งที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต หลักอปถัมภกปฏิบัติ 3 ข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด ซึ่งจะนำผู้ปฏิบัติให้ถึงความเจริญงอกงามในธรรม เป็นผู้ดำเนินอยู่ในแนวทางแห่งความปลอดภัย และพุทธภาษิตว่า “คนผู้มีสติทุกเมื่อ รู้จักประมาณในการการรับประทาน ย่อมมีโรคภัยไข้เจ็บน้อย แก่ช้า อายุยืน”

2. ผลการสังเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน สรุปได้ว่า 1) หลักธรรมที่เป็นแรงบันดาลใจในการทำโครงการโคกหนองนา R-โมเดล คือ อิทธิบาท 4 คือหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ 2) หลักธรรมในการดำเนินงานกิจกรรมในพื้นที่ โครงการโคกหนองนา R-โมเดลกับการเรียนรู้ของชุมชน คือ สารณียธรรม 6 ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึงกัน 3) หลักธรรมในการขับเคลื่อนโครงการธนาคารวัวแนวทางกิจกรรม คือ ไถชีวิตโคแล้วนำแจกจ่ายต่อผู้มีคุณสมบัติที่เหมาะสมในชุมชนหลักพุทธธรรม

คือ พรหมวิหาร 4 ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ 4) การปลูกป่าและสวนผลไม้ในพื้นที่ โคก หนอง นา R-โมเดล มีหลักธรรม คือ สัปปายะ 7 สิ่งที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต 5) โครงการผักปลอดสารพิษสร้างจิตสำนึกปลูกผักปลอดสารเคมี หลักธรรม คือ อปัณณกปฏิบัติ 3 ข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด ซึ่งจะนำผู้ปฏิบัติให้ถึงความเจริญงอกงามในธรรม เป็นผู้ดำเนินอยู่ในแนวทางแห่งความปลอดภัย และ 6) บ่อเลี้ยงปลาในพื้นที่ โคก หนอง นา R-โมเดล หลักธรรมที่สอดคล้องกับการรับประทานอาหารที่ย่อยง่ายเป็นสิ่งเกี่ยวข้องกับสุขภาพ ดังพุทธภาษิตว่า “คนผู้มีสติทุกเมื่อ รู้จักประมาณในการการรับประทาน ย่อมมีโรคภัยไข้เจ็บน้อย แก่ช้า อายุยืน”

3. แนวทางการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรกรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน สรุปได้ว่า 1) ควรกำหนดแนวทางตามศาสตร์พระราชา โดยการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาบูรณาการร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทุกกิจกรรมของโครงการ ได้แก่ โครงการ โคก หนอง นา R-โมเดลกับการเรียนรู้ของชุมชนสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) โครงการธนาคารวัชพืชเคลื่อนโดยโคก หนอง นา R-โมเดล การปลูกป่าและสวนผลไม้ในพื้นที่ โคก หนอง นา R-โมเดล โครงการผักปลอดสารพิษสร้างจิตสำนึกปลูกผักปลอดสารเคมี และบ่อเลี้ยงปลาในพื้นที่ โคก หนอง นา R-โมเดล 2) ควรออกแบบและสร้างสรรค์กิจกรรมการเรียนรู้ โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เกษตรกรวิถีพอเพียงให้กับนักเรียนและเยาวชนในพื้นที่ และจัดกิจกรรมนิสิตจิตอาสาโดยให้นิสิตได้มีโอกาสในการเรียนรู้และทำกิจกรรมเชิงพื้นที่ เพื่อเป็นกระบวนการสร้างต้นแบบการเรียนรู้ที่มีการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในทุกกิจกรรม 3) ควรสร้างต้นแบบการพึ่งตนเองของชุมชน โดยการริเริ่มและเป็นต้นแบบของการบริหารจัดการพื้นที่ตามรูปแบบโคก หนอง นา ในพื้นที่ดินเดิมที่เคยทำนา และอยู่นอกเขตชลประทาน ให้เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ผ่านกระบวนการจัดการน้ำ การจัดการที่ดิน และการจัดการต้นไม้ในพื้นที่ตามช่วงเวลา ภายใต้การดำเนินงานที่ต้องใช้หลักธรรมกำกับในทุกกระบวนการ

Research Title: A Synthesis of Buddhist Principles based on King's Philosophy towards Sufficiency Agricultural Learning for Community Self-Reliance

Researchers Asst. Prof. Dr. Somchai Damnoen
PhraPanyarattanakorn (Samruay Pindon), Dr.

Department: Faculty of Education
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal Year: 2022

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

The purposes of this research were to study the principles of Buddhism based on King's Philosophy towards Sufficiency Agricultural Learning for community self-reliance; to synthesize the principles of Buddhism based on King's Philosophy towards Sufficiency Agricultural Learning for community self-reliance; and to propose guidelines integrate Buddhist principles based on King's Philosophy towards Sufficiency Agricultural Learning for community self-reliance. Action Research following PAOR process was used for the designs. The research process divided into 4 steps, consisted of the planning stage (Plan: P) to develop an experimental area for land management with royal science integrated into Khok Nong Na R-Model in areas outside the irrigation area, practical steps (Act: A) in developing experimental areas according to the plan and extracting lessons from land management with integrated royal science to Khok Nong Na R-Model in community self-reliance according to Sufficiency Agriculture Method, Observation Stage (Observe: O) by observing the results that arise from following up on the practical work and the reflection stage (Reflect: R) from what happened after the creation of the community network, a case study of land management according to the royal initiative of the King Rama IX, integrated towards Khok Nong Na R-Model in community self-reliance according to sufficiency agriculture method. The research results are summarized as follows:

1. The results of the study of Buddhist principles based on King's Philosophy towards Sufficiency Agricultural Learning for community self-reliance can be concluded that the principles of Iddhipāda 4 are the principles that lead to success. The six principles of Sārāniyadhamma are the basis for remembering each other; principles of Brahmavihāra 4; the Dhamma is excellent, the noble Dhamma of the mind, the principles of Sappāya 7 that support the development of quality of life,

principles of Apannakapaṭipadā: 3 practices that are not wrong which will lead the practitioner to prosperity in the Dhamma to be a person who walks in the path of safety, and the Buddhist proverb says “A person who is mindful at all times know moderation in eating, there will be little sickness, slow aging, long life.”

2. The results of the synthesis of Buddhist principles based on King’s Philosophy towards Sufficiency Agricultural Learning for community self-reliance can be summarized as: 1) The principles that inspired the Khok Nong Na R-Model project namely, the Iddhipāda 4 are the Dhamma (Principles) that lead to success, 2) Dhamma (Principles) for carrying out activities in the area Khok Nong Na Project R-Model with community learning is Sārāniyadhamma 6, Dhammas as a place for remembering each other, and 3) Dhamma principles for driving the Cow bank project. The activity guidelines are to redeem the lives of cows and distribute them to those who have appropriate qualifications in the community based on the principles of Buddhism, namely the Brahmavihāra 4, the noble Dhamma, the noble Dhamma of the heart. 4) Planting forests and fruit orchards in area of Khok, Nong Na R-Model. The model has Dhamma principles: Sappāya 7; 7 things that support the development of quality of life. 5) The organic vegetable project creates awareness of growing chemical-free vegetables. The Dhamma principles are Apannakapaṭipadā, 3 practices that are not wrong which lead the practitioner to prosperity in the Dhamma to be a person who follows safety guidelines and 6) fish ponds in the Khok Nong Na R-Model area, principles that are consistent with eating food that is easily digested is beneficial to health. As the Buddhist proverb says: “A person who is mindful at all times Know moderation in eating, there will be little sickness, slow aging, long life.”

3. Guidelines for integrating Buddhist principles based on King’s Philosophy towards Sufficiency Agricultural Learning for community self-reliance can be concluded that 1) guidelines should be established according to the Royal science approach by embracing the philosophy of Sufficiency Economy and integrating it with Buddhist principles. All project activities include the Khok Nong Na R-Model project with community learning, creating community participation in the entire home, temple, school (Bowon), the Cow Bank Project driven by the Khok Nong Na R-Model, and planting forests and fruit orchards. In the area of Khok Nong Na R-Model, a non-toxic vegetable project, creates awareness of growing chemical-free vegetables and fish ponds in the Khok Nong Na R-Model area, 2) should design and create learning activities. There are activities to learn about sufficiency agriculture for students and youth in the area and organize volunteer student activities, giving students the opportunity to learn and do spatial activities to be a process of creating a learning

model that integrates Buddhist principles in every activity. 3) A model of community self-reliance should be created by taking the initiative and being a model for area management according to the pattern of Khok (forest), Nong (swamp), and Na (field) in the former land area that used to be rice farming and is outside the irrigation area make it an area that is fertile through water management processes, land management and managing trees in the area over time under operations that must use principles of ethics to govern every process.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ของผู้อำนวยการ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ พร้อมคณะกรรมการจัดสรรทุน ที่อนุมัติสนับสนุนทุนวิจัยผ่านโครงการวิจัย เรื่อง “การสังเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรกรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน” นอกจากนี้ขอขอบพระคุณผู้บริหาร บุคลากร เจ้าหน้าที่ของ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ทุกท่าน โดยมี พระมหาชุตีภัก อภินนโท ผู้อำนวยการส่วนวางแผนและส่งเสริมการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ เป็นต้น ที่ให้คำแนะนำและชี้แนะในระบบปฏิบัติการ ดำเนินการ และติดตามระหว่างกระบวนการดำเนินงานวิจัยด้วยความใส่ใจและเมตตา จนกระทั่งการดำเนินงานวิจัยได้สำเร็จ

ขอกราบขอบพระคุณคณะผู้บริหาร คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่มีส่วนต่อการให้ข้อมูลเชิงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่องและเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยอย่างยิ่ง รวมทั้งผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการสัมภาษณ์ ข้อมูลจากการสังเกต และการเก็บรวบรวมข้อมูล ทุกภาคส่วนจนกระทั่งได้ข้อมูลสำหรับดำเนินการวิจัยครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณะผู้บริหารของคณะครุศาสตร์ ประกอบด้วย คณบดีคณะครุศาสตร์ รองคณบดีคณะครุศาสตร์ และขอขอบคณาจารย์เจ้าหน้าที่ของคณะครุศาสตร์ทุกท่านที่เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยและคณะ ได้รับทุนวิจัยและปฏิบัติงานวิจัยได้จนสำเร็จลุล่วง อันจะนำผลการวิจัยไปใช้ในการพัฒนางานด้านการจัดการเรียนรู้และใช้ประโยชน์ต่อไป

คณะผู้วิจัย

19 มีนาคม 2567

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฌ
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความสำคัญและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๕ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๕
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖
๒.๑ การบริหารจัดการพื้นที่วิถีเกษตรพอเพียง.....	๖
๒.๒ การบริหารจัดการพื้นที่ตามรูปแบบ โคก หนอง นา.....	๘
๒.๓ การบริหารจัดการพื้นที่ของกรณีศึกษาต้นแบบ ศาสตร์ปั้นสุข โคก หนองนา R-โมเดล.....	๑๒
๒.๔ หลักธรรมที่เป็นแรงบันดาลใจในการทำโครงการโคก หนอง นา R-โมเดล.....	๑๖
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๒๔
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๑๙
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๓๑
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๓๒
๓.๒ การวิจัยระยะที่ ๑.....	๓๒
ชั้นวางแผน.....	๓๒
ชั้นลงมือปฏิบัติ.....	๓๒
ชั้นสังเกต.....	๓๓
ชั้นสะท้อนผล.....	๓๓
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๓๔
๔.๑ ผลการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชสู่ การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน.....	๓๔
๔.๒ ผลการสังเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์ พระราชสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน.....	๖๑
๔.๓ แนวทางการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์	

พระราชาสัญญาการเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน.....	๖๓
๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๖๔
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	๖๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๖๕
๕.๒ อภิปรายผล.....	๖๖
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๗๐
บรรณานุกรม.....	๗๒
ภาคผนวก.....	๗๖
ภาคผนวก ก.....	๗๗
ภาคผนวก ข.....	๗๘
ภาคผนวก ค.....	๗๙
ประวัติคณะผู้วิจัย.....	๘๙

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๒.๑	การจัดสัดส่วนการบริหารพื้นที่ทางเกษตรแบบพอเพียงเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดที่จะเป็นแหล่งสร้างห่วงโซ่อุปทานหรือแหล่งการเรียนรู้การผลิตอาหารในสถานการณ์โควิด.....	๑๓
๔.๑	สำหรับอาหารเพื่อสุขภาพสำหรับการท่องเที่ยว.....	๕๙
๔.๒	แสดงหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตร พอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน.....	๖๑

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
๒.๑	เกษตรทฤษฎีใหม่.....	๗
๒.๒	โคก หนอง นา โมเดล.....	๙
๒.๓	การบริหารจัดการพื้นที่ 3 ไร่ เพื่อรองรับการเป็นแหล่งผลิตอาหารและการเรียนรู้ในวิถี เกษตรแบบพอเพียง ศูนย์การเรียนรู้ หมู่ 11 บ้านดอนไม้ไฟ ต.ตาเป็ก อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย.....	๑๕
๒.๔	กรอบแนวคิดในการวิจัย (แผนงานวิจัย).....	๓๐
๓.๑	วงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการ PAOR.....	๓๑
๔.๑	องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๖๔

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การทำเกษตรแบบดั้งเดิมที่ต้องอาศัยน้ำเป็นปัจจัยการผลิตและใช้ปัจจัยการผลิตคือที่ดินเดิมปีละครั้ง รอน้ำฝน หรือน้ำธรรมชาติ รวมไปถึงภัยพิบัติที่มาจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและธรรมชาติ ดังปรากฏในรายงานการวิจัยเรื่อง “โครงการวิเคราะห์ความล่อแหลมและความเสี่ยงจากภัยพิบัติ/สภาวะความรุนแรง ของสภาพภูมิอากาศในพื้นที่วิกฤต” (อัศมน ลิมสกุล และคณะ, 2554)¹ ที่ศึกษาเจาะจงไปที่จังหวัดพังงาและจังหวัดบุรีรัมย์ ที่สะท้อนผลการศึกษาว่าความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยาของธรรมชาติ น้ำ ดิน อากาศ ฝนตกไม่ตก รวมไปถึงในภาคการเกษตรก็ส่งผลทำให้ผลผลิตที่ได้มีเพียงแค่นึ่งครั้งต่อปีเท่านั้น ผลคือช่วงเวลาที่เหลือเกินกว่าครึ่งปีเกษตรกรต้องปล่อยพื้นที่ว่างเปล่าไว้โดยที่ไม่มีการเพาะปลูกใด ๆ เกิดขึ้นในพื้นที่นั้นเลย เป็นพื้นที่ว่างเปล่าที่ไม่เกิดประโยชน์ในการเพาะปลูก ซึ่งอาจเรียกได้ว่าปัญหาการใช้หรือบริหารที่ดินไม่เกิดประโยชน์² (รัฐพงษ์ จันทคุณานุรักษ์ และคณะ, 2558) แม้ว่ารากฐานทางการเกษตรหรือการทำกิจกรรมนั้นจะเป็นอาชีพหลักของคนไทยก็ตามแต่เมื่อเวลาผ่านไปการนำวิถีแบบเดิมมาปฏิบัติอาจไม่สามารถทำให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นหรือพึ่งตนเองได้ ดังนั้น การประยุกต์แนวทางของศาสตร์ต่าง ๆ มาบูรณาการเพื่อพัฒนาพื้นที่ให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเกิดการเชื่อมโยงในเรื่องของการบริหารจัดการทั้งเรื่องน้ำการบริหารจัดการเรื่องดินการบริหารจัดการเรื่อง การเพาะปลูกที่มีการคัดสรรพืชที่เหมาะสมกับพื้นที่นั้น ๆ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการบริหารจัดการพื้นที่ รวมทั้งทำให้เกษตรกรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมากกว่าที่เคยเป็นอยู่แบบดั้งเดิม แนวคิดในเรื่องของการพัฒนาพื้นที่จากปัจจัยการผลิตเดิมจึงเกิดขึ้น

จากข้อมูลเชิงประจักษ์ต่อสภาพปัญหาดังกล่าว การบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่ร่วมกับศาสตร์ ปันสุขตามแนวทางของศาสตร์พระราชาน่าด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางที่มีผู้น้อมนำ มาทดลองมาปฏิบัติกันแล้วแต่ประสบความสำเร็จและสามารถพึ่งตนเองได้ตามวิถีชีวิตที่พอเพียงการบูรณาการในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาว่าด้วยเรื่องของทางสายกลางความ

---

¹ อัศมน ลิมสกุล และคณะ, (2554), “โครงการวิเคราะห์ความล่อแหลมและความเสี่ยงจากภัยพิบัติ/สภาวะความรุนแรง ของสภาพภูมิอากาศในพื้นที่วิกฤต”. กรุงเทพฯ ฯ : กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

²รัฐพงษ์ จันทคุณานุรักษ์ และคณะ, (2558), ปัจจัยด้านเศรษฐกิจของเกษตรกรกับการพัฒนาการเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร ต่าบลลำนางรอง อำเภอนโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์. Veridian E-Journal, Silpakorn University Humanities, Social Sciences and arts ฉบับภาษาไทย มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และ ศิลปะ. 8 (3): (กันยายน - ธันวาคม 2558), 314-328. <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/43685>

พอประมาณในการที่จะเพาะปลูกพืชต่าง ๆ ให้สามารถมีอาหารสำหรับไว้รับประทานได้อย่างเพียงพอ ตลอดทั้งปีเป็นสิ่งที่ดีเพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ ดังปรากฏในผลการศึกษาในหลากหลายพื้นที่ให้ข้อมูลต่อแนวทางการแก้ไข รวมทั้งได้ผลเชิงประจักษ์เป็นแบบอย่างที่น่ามาปฏิบัติได้ เช่นในงานวิจัยเรื่อง บทบาทของเทศบาลตำบลในการส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนของเทศบาลตำบล ในเขตอำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ (พระดณัยภพ ชูติธมโม และคณะ, 2563)³ วิจัยเรื่อง รูปแบบการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเองตามหลักสัมมาอาชีวะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง (จินาภรณ์ ผันสว่าง และคณะ, 2563)⁴ วิจัยเรื่อง บ้านภูชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง: สู่การปฏิบัติ⁵ (ทวีศักดิ์ ชัยปัตถา และคณะ, 2552) ในงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพเกษตรกรแบบมีส่วนร่วม โดยการประยุกต์ใช้หลักเกษตรกรรมยั่งยืน เพื่อลดต้นทุนการผลิตของเกษตรกร ชุมชนบ้านคูขาด ตำบลสตึก อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์⁶ (อุทิศ คำหอม และคณะ, 2562) ประกอบกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัส โควิด-19 ซึ่งปัจจุบันได้ส่งผลกระทบไปในสภาพกว้างของประชาชนในทุกสาขาอาชีพ ความไม่มั่นคงในอาชีพ ตกงาน ไร้งานทำ ไม่มีรายได้ และอาหาร การผลิตอาหารเพื่อการบริโภค รวมทั้งการอพยพของแรงงานกลับไปสู่ภาคการเกษตรหรือภูมิลำเนาเดิมปัจจัยการผลิตในที่ดินเดิมจึงเกิดขึ้นมาพร้อมกับสถานการณ์ดังกล่าว ทางรอดจะนำไปสู่การมีชีวิตแบบพึ่งตนเองได้ ใช้ปัจจัยการผลิตเดิมให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดจึงจะเป็นหนทางที่ทำให้คนส่วนใหญ่ในปัจจุบันหันมาเรียนรู้ที่จะปรับตัว โดยการจัดการพื้นที่ดินปัจจัยการผลิตเดิมที่มีอยู่ ให้เป็นพื้นที่ที่สามารถสร้างการผลิต ทั้งอาชีพ รายได้ และอาหาร ทำให้เกิดประโยชน์ได้หลากหลายมากยิ่งขึ้น การนำศาสตร์พระราชานำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สู่การปฏิบัติภายใต้ชุดปฏิบัติการโคกหนองนา การทำธนาคารน้ำใต้ดินทั้งระบบปิดและเปิด เพื่อสร้างระบบนิเวศทางน้ำ ที่เป็นปัจจัยการผลิตสำคัญ แนวคิดในเรื่องของคันทองคำที่มีอยู่ให้นำมาหลอมรวมประยุกต์ร่วมกันเป้าหมายเพื่อพัฒนาที่ดินปัจจัยการผลิตเดิม ให้กลายเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่ายิ่งสำหรับเกษตรกรที่ต้องการมีชีวิตความเป็นอยู่แบบพอมีพอกินและพอเพียง

ในข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์มิใช่ว่าเกษตรกรทุกคนจะสามารถจัดการกับพื้นที่ของตนเองได้ตามที่ต้องการจะทำด้วยเงื่อนไขหลายประการ เช่น ประสบการณ์ในการบริหารจัดการ งบประมาณ

³ พระดณัยภพ ชูติธมโม นพฤทธิ จิตรสายธาร จิรายุ ททรัพย์สิน. (2563).บทบาทของเทศบาลตำบลในการส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนของเทศบาลตำบล ในเขตอำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น*. 4 (1) : มกราคม-เมษายน 2563,143-156. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JLGISRRU/article/view/240809/164248>

⁴ จินาภรณ์ ผันสว่าง และคณะ (2563) รูปแบบการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเองตามหลักสัมมาอาชีวะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง.*วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด*. 9 (1): มกราคม-มิถุนายน 2563, <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/AJMBU/article/view/242226>

⁵ ทวีศักดิ์ ชัยปัตถา และคณะ (2552) บ้านภูชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง : สู่การปฏิบัติ. *วารสารการบริหารและพัฒนา*. 1 (1): มกราคม - เมษายน 2552, https://so02.tci-thaijo.org/index.php/admin_develop_journal/article/view/12288

⁶ อุทิศ ทาหอม และคณะ. (2562).การพัฒนาศักยภาพเกษตรกรแบบมีส่วนร่วม โดยการประยุกต์ใช้หลักเกษตรกรรมยั่งยืน เพื่อลดต้นทุนการผลิตของเกษตรกร ชุมชนบ้านคูขาด ตำบลสตึก อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ *วารสารพัฒนาสังคม*. ที่ 21 ฉบับที่ 2 / 2562,1-27. http://ssed.nida.ac.th/images/jsd/Y21_2/1_Utit.pdf

แหล่งทุน และองค์ความรู้ และที่สำคัญคือขาดโอกาสในการเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการบริหารจัดการพื้นที่ในรูปแบบของโคกหนองนาตามที่เกษตรกรหลายกลุ่มได้เริ่มดำเนินการแล้ว บางกลุ่มประสบความสำเร็จเนื่องจากมีภาคีเครือข่ายได้ให้ความช่วยเหลือดู มีองค์ความรู้เพียงพอ และบางกลุ่มไม่ประสบความสำเร็จอาจเนื่องด้วยขาดประสบการณ์ ขาดความรู้ความเข้าใจเชิงปฏิบัติ และขาดเครือข่ายในการช่วยเหลือให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง ดังปรากฏในงานวิจัยเรื่อง แบบจำลองทัศนศึกษาเสมือนจริงสามมิติ โคกหนองนาโมเดลสำหรับพื้นที่ราบลุ่ม⁷ (ระวินันท์ ยิ้มแก้ว และ กุลชัย กุลตวนิช, 2562) วิจัยเรื่อง กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์เพื่อสื่อสารแนวคิดศาสตร์พระราชา ของโครงการพลังคนสร้างสรรค์โลก รวมพลังตามรอยพ่อของแผ่นดิน⁸ (อภิสร่า กฤตาวาณิชย์, 2019) ภัยพิบัติกับการจัดการของเกษตรกรไทย⁹ (นภสร สร้อยยอดทอง, วันวิสา แซ่มซ้อย, โชติ บดีรัฐ, 2563) วิจัยเรื่อง ศาสตร์พระราชา: เกษตรทฤษฎีใหม่ในรูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล”¹⁰ (สากล พรหมสถิต มารีษา ศรีชะแก้ว สถาพร วิชัยรัมย์, 2563) เป็นต้น ด้วยเหตุผลนี้เองจึงเป็นประเด็นที่ทำให้คณะผู้วิจัยสนใจในการที่จะศึกษาและพัฒนาต้นแบบการจัดการพื้นที่ปัจจัยการผลิตเพิ่มเติมเพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ชุมชนวิถีเกษตรพอเพียงโดยการผลักดันและจัดกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนในชุมชน การเรียนรู้จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของฐานคิดวิถีปฏิบัติของคนในชุมชน การมีต้นแบบที่ดีก็จะเป็นจุดเริ่มต้นในการที่จะเป็นการสร้างความมั่นใจ แรงบันดาลใจ รวมทั้งมีความรู้ที่จะทำให้เกิดพลังในความรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ที่เคยถือปฏิบัติสืบทอดกันมาให้กลายเป็นพื้นที่ทองคำมีค่าดังทอง เป็นปัจจัยการผลิต รวมทั้งเป็นทั้งอาชีพรายได้ ในรูปแบบของโคกหนองนาหรือรูปแบบของการบริหารจัดการตามแนววิถีเกษตรพอเพียงตามแต่ความถนัดของเกษตรกรนั้น ๆ จากแนวคิดนี้จึงทำให้คณะผู้วิจัยให้ความสนใจในการทำวิจัยเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเห็นผลเป็นรูปธรรมในการบริหารจัดการพื้นที่ที่มีอยู่เดิม ประกอบด้วย การสังเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้วิถีพุทธตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียง การศึกษาแนวทางการขับเคลื่อนศาสตร์พระราชาตามนโยบายรัฐสู่โคกหนองนาและการเรียนรู้เกษตรพอเพียง การทดลองการบริหารจัดการพื้นที่วิถีเกษตรพอเพียงด้วยศาสตร์พระราชาบูรณาการสู่กระบวนการ

⁷ ระวินันท์ ยิ้มแก้ว และ กุลชัย กุลตวนิช. (2562). แบบจำลองทัศนศึกษาเสมือนจริงสามมิติ โคกหนองนาโมเดลสำหรับพื้นที่ราบลุ่ม. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต. 14 (1) มกราคม – มิถุนายน 2562, 66-78 <http://www3.rbac.ac.th/rbacjournal/papersubmission/paperjournal/CT61070187.pdf>

⁸ อภิสร่า กฤตาวาณิชย์ (2019). กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์เพื่อสื่อสารแนวคิดศาสตร์พระราชา ของโครงการพลังคนสร้างสรรค์โลก รวมพลังตามรอยพ่อของแผ่นดิน. วารสาร CRRU Journal of Communication. 2 (2), 21-46. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/CRRUJC/article/view/226328>

⁹ นภสร สร้อยยอดทอง, วันวิสา แซ่มซ้อย, โชติ บดีรัฐ. (2563) ภัยพิบัติกับการจัดการของเกษตรกรไทย. วารสารศูนย์พัฒนาการเรียนรู้สมัยใหม่. 5 (4), 173-184. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jomld/article/view/243195>

¹⁰ สากล พรหมสถิต มารีษา ศรีชะแก้ว สถาพร วิชัยรัมย์ (2563) ศาสตร์พระราชา : เกษตรทฤษฎีใหม่ในรูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล”. วารสารสหวิทยาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. 4 (2), 31-40. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/journalfms-thaijo/article/view/249256/168185>

เรียนรู้ และการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้: ขยายผล Network สู่แบ่งปันความรู้และพัฒนาให้เป็นเครือข่ายเพื่อส่งต่อความรู้ในการพัฒนาต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรกรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน

1.2.2 เพื่อสังเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรกรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน

1.2.3 เพื่อเสนอแนวทางการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรกรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน

1.3 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ตามกระบวนการ PAOR โดยแบ่งขั้นตอนการวิจัยเป็น 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นตอนการวางแผน (Plan: P) เพื่อถอดบทเรียนต้นแบบการบริหารจัดการพื้นที่ตามวิถีเกษตรกรพอเพียงที่มีแนวปฏิบัติที่ดี ขั้นปฏิบัติ (Act: A) ในการพัฒนาต้นแบบการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรเพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ชุมชนวิถีเกษตรกรพอเพียง ขั้นสังเกต (Observe: O) ที่เกิดขึ้นจากการติดตามผลงานจากขั้นปฏิบัติ และขั้นสะท้อนผล (Reflect: R) ที่เกิดขึ้นหลังจากการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนวิถีเกษตรกรพอเพียงด้วยต้นแบบการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรให้เกิดประโยชน์สูงสุด ได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย กระบวนการเรียนรู้ ชุมชนวิถีเกษตรกรพอเพียง การบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกร การบริหารจัดการพื้นที่ตามรูปแบบ โคก หนอง นา และโมเดลต้นแบบกระบวนการเรียนรู้

ขอบเขตด้านพื้นที่ ในการวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดพื้นที่ในการวิจัยจำนวน 3 พื้นที่ ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้โคกหนองนาโมเดล หลวงพ่อแดง นนทิว อ.ท่าตูม (จังหวัดสุรินทร์) ศูนย์การเรียนรู้เกษตรเชิงวิจัย โคกหนองนา R-Model (จังหวัดบุรีรัมย์) และศูนย์การเรียนรู้โคกหนองนาโมเดล โดยพระปลัดสรวิชัย อภิปัญญา (ดวงชัย), ผศ.ดร. (จังหวัดศรีสะเกษ)

ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย ในการวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายในการเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ นักวิชาการด้านการเกษตร เกษตรกรต้นแบบ ผู้นำชุมชน และนักวิชาการด้านการศึกษา จำนวน 10-12 คน ได้จากการเลือกแบบเจาะจง และกลุ่มเป้าหมายในการจัดกิจกรรมเชิงพื้นที่ ประกอบด้วย วิชาการด้านการเกษตร เกษตรกรต้นแบบ ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ จำนวน 20-30 คน

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การเรียนรู้เกษตรกรพอเพียง หมายถึง การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ที่มีขั้นตอนการวางแผนเพื่อถอดบทเรียนต้นแบบการบริหารจัดการพื้นที่ตามวิถีเกษตรกรพอเพียงที่มีแนวปฏิบัติที่ดี ขั้นปฏิบัติใน

การพัฒนาต้นแบบการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรเพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ชุมชนวิถีเกษตรพอเพียง ชั้นสังเกตที่เกิดขึ้นจากการติดตามผลงานจากขั้นปฏิบัติ และชั้นสะท้อนผลที่เกิดขึ้นหลังจากการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนวิถีเกษตรพอเพียงด้วยต้นแบบการบริหารจัดการพื้นที่เกษตร

ชุมชนวิถีเกษตรพอเพียง หมายถึง การออกแบบพื้นที่เกษตรของชุมชนในเขตเขตเทศบาลตำบลพนมรุ้ง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยเน้นการออกแบบพื้นที่ตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ และรูปแบบ โคกหนองนาโมเดล เพื่อให้เกิดการพัฒนาในพื้นที่ให้ดำเนินไปตามวิถีเกษตรพอเพียง

ศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียง หมายถึง การออกแบบพื้นที่เกษตรโดยใช้การวิจัยเป็นฐานตามแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ การบริหารจัดการพื้นที่ตามรูปแบบโคก หนอง นา การบริหารจัดการพื้นที่ของกรณีศึกษาต้นแบบ: ศาสตร์ปันสุข โคก หนอง นา R-โมเดล

การพึ่งตนเองของชุมชน หมายถึง การพึ่งตนเองของชุมชนด้วยการจัดการพื้นที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้เกษตรเชิงวิจัย การบริหารจัดการพื้นที่ตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบของการบริหารจัดการพื้นที่แล้วพัฒนาเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การขยายเครือข่ายของการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรที่เป็นแบบอย่างที่ดีในชุมชน

1.5 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1.5.1 ทำให้ได้สารสนเทศเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน

1.5.2 ทำให้ทราบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน

1.5.3 ทำให้ทราบแนวทางการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรกรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน เพื่อสังเคราะห์หลักกรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรกรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน เพื่อเสนอแนวทางการบูรณาการหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรกรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน ได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถนำเสนอผลการศึกษาดังนี้

2.1 การบริหารจัดการพื้นที่วิถีเกษตรพอเพียง

2.1.1 การบริหารจัดการพื้นที่ตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่

การจัดสรรพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน

ให้แบ่งพื้นที่ ออกเป็น 4 ส่วน ตามอัตราส่วน 30:30:30:10 หมายถึง พื้นที่ส่วนที่หนึ่ง ประมาณ 30% ให้ขุดสระเก็บกักน้ำ เพื่อใช้เก็บกักน้ำฝนในฤดูฝนและ ใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์น้ำและพืชน้ำต่าง ๆ พื้นที่ส่วนที่สอง ประมาณ 30% ให้ปลูกข้าวในฤดูฝน เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน สำหรับครอบครัวให้เพียงพอตลอดปี เพื่อตัดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งตนเองได้ พื้นที่ส่วนที่สาม ประมาณ 30% ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร ฯลฯ เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่าย และพื้นที่ส่วนที่สี่ ประมาณ 10% เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์และโรงเรือนอื่น ๆ

หลักการและแนวทางสำคัญ

1. เป็นระบบการผลิตแบบพอเพียง ที่เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับที่ประหยัด ก่อน ทั้งนี้ชุมชนต้องมีความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันทำนองเดียวกับการ "ลงแขก" แบบดั้งเดิม เพื่อลดค่าใช้จ่าย

2. เนื่องจากข้าวเป็นปัจจัยหลักที่ทุกครัวเรือนจะต้องบริโภค ดังนั้น จึงประมาณว่าครอบครัวหนึ่งทำนา 5 ไร่ จะทำให้มีข้าวพอกินตลอดปี โดยไม่ต้องซื้อหาในราคาแพง เพื่อยึดหลักพึ่งตนเองได้อย่างมีอิสระภาพ

3. ต้องมีน้ำเพื่อการเพาะปลูกสำรองไว้ในฤดูแล้ง หรือระยะฝนทิ้งช่วงได้อย่างพอเพียง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องกันที่ดินส่วนหนึ่งไว้ขุดสระน้ำ โดยมีหลักว่าต้องมีน้ำเพียงพอที่จะทำการเพาะปลูกได้ตลอดปี ทั้งนี้ได้พระราชทานพระราชดำริเป็นแนวทางว่า ต้องมีน้ำ 1,000 ลูกบาศก์เมตร ต่อการเพาะปลูก 1 ไร่ โดยประมาณ ฉะนั้น เมื่อทำนา 5 ไร่ ทำพืชไร่หรือไม้ผลอีก 5 ไร่ (รวมเป็น 10 ไร่) จะต้องมีน้ำ 10,000 ลูกบาศก์เมตรต่อปี ดังนั้น หากมีพื้นที่ 15 ไร่ จึงมีสูตรคร่าว ๆ ว่า แต่ละแปลงประกอบด้วย ที่สำหรับทำนา 5 ไร่ ที่สำหรับปลูกพืชไร่พืชสวน 5 ไร่ สระน้ำ 3 ไร่ ลึก 4 เมตร จุ

ประมาณ 19,000 ลูกบาศก์เมตร ซึ่งเป็น ปริมาณน้ำที่เพียงพอที่จะสำรองไว้ใช้ยามฤดูแล้ง และพื้นที่สำหรับปลูกที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ 2 ไร่ รวมทั้งหมด 15 ไร่

4. การจัดแบ่งแปลงที่ดินเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคำนวณและคำนึงจากอัตราถือครองที่ดินถัวเฉลี่ย คร่าวเรือนละ 15 ไร่ อย่างไรก็ตาม หากเกษตรกรมีพื้นที่ถือครองน้อยกว่าหรือมากกว่านี้ ก็สามารถใช้อัตราส่วน 30:30:30:10 ไปเป็นเกณฑ์ปรับใช้ได้ กล่าวคือ

30% ส่วนแรก ชุดสระน้ำ (สามารถเลี้ยงปลา ปลูกพืชน้ำ เช่น ผักบุ้ง ผักกะเฉด ฯลฯ ได้ด้วย)

30% ส่วนที่สอง ทำนา

30% ส่วนที่สาม ปลูกพืชไร่ พืชสวน (ไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ใช้สอย ไม้สร้างบ้าน พืชไร่ พืชผัก สมุนไพร เป็นต้น)

10% สุดท้าย เป็นที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ (ถนน คันดิน กองฟาง ลานตาก กองปุ๋ยหมัก โรงเรือน โรงเพาะเห็ด คอกสัตว์ ไม้ดอกไม้ประดับ พืชผักสวนครัวหลังบ้าน เป็นต้น)

อย่างไรก็ตาม อัตราส่วนดังกล่าวเป็นสูตรหรือหลักการโดยประมาณเท่านั้น สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสมโดยขึ้นอยู่กับสภาพของพื้นที่ ดิน ปริมาณน้ำฝนและสภาพแวดล้อม เช่น ในกรณีภาคใต้ที่มีฝนตกชุกกว่าภาคอื่น หรือหากพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำมาเติมสระได้ต่อเนื่อง ก็อาจลดขนาดของบ่อหรือสระน้ำให้เล็กลง เพื่อเก็บพื้นที่ไว้ใช้ประโยชน์อื่นต่อไปได้

ภาพที่ 2.1 เกษตรทฤษฎีใหม่¹¹

¹¹เกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรแห่งราชา, ได้รับเมื่อ 8 สิงหาคม 2564, จาก

2.2 การบริหารจัดการพื้นที่ตามรูปแบบ โคก หนอง นา

โคก-หนอง-นา โมเดล คือ การจัดการพื้นที่ซึ่งเหมาะกับพื้นที่การเกษตร ซึ่งเป็นผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ เข้ากับภูมิปัญญาพื้นบ้านที่อยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติในพื้นที่นั้นๆ โคก-หนอง-นา โมเดล เป็นการที่ให้ธรรมชาติจัดการตัวมันเองโดยมี มนุษย์เป็นส่วนส่งเสริมให้มันสำเร็จเร็วขึ้น อย่างเป็นระบบ

1. **โคก:** ดินที่ขุดทำหนองน้ำนั้นให้นำมาทำโคก บนโคกปลูก "ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง" ตามแนวทางพระราชดำริ ปลูกพืช ผัก สวนครัว เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา ทำให้พออยู่ พอกิน พอใช้ พอร่มเย็น เป็นเศรษฐกิจพอเพียงขั้นพื้นฐาน ก่อนเข้าสู่ขั้นก้าวหน้า คือ ทำบุญ ทำทาน เก็บรักษา ค้าขาย และเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย และปลูกที่อยู่อาศัยให้สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ และภูมิอากาศ

2. **หนอง:** ขุดหนองเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ยามหน้าแล้งหรือจำเป็น และเป็นที่รับน้ำยามน้ำท่วม (หลุมขนมครก) ขุด "คลองไส้ไก่" หรือคลองระบายน้ำรอบพื้นที่ตามภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยขุดให้คดเคี้ยวไปตามพื้นที่เพื่อให้น้ำกระจายเต็มพื้นที่เพิ่มความชุ่มชื้น ลดพลังงานในการรดน้ำต้นไม้ ทำฝายทดน้ำ เพื่อกักเก็บน้ำไว้ในพื้นที่ให้มากที่สุด โดยเฉพาะเมื่อพื้นที่โดยรอบไม่มีการกักเก็บน้ำ น้ำจะหลากลงมายังหนองน้ำ และคลองไส้ไก่ ให้ทำฝายทดน้ำเก็บไว้ใช้ยามหน้าแล้ง และพัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่ ทั้งการขุดลอก หนอง คู คลอง เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ยามหน้าแล้ง และเพิ่มการระบายน้ำยามน้ำหลาก

3. **นา:** พื้นที่นาให้ปลูกข้าวอินทรีย์พื้นบ้าน โดยเริ่มจากการฟื้นฟูดิน ด้วยการทำเกษตรอินทรีย์ยั่งยืน คั้นชีวิตเล็ก ๆ หรือจุลินทรีย์กลับคืนแผ่นดินใช้การควบคุมปริมาณน้ำในนาเพื่อคุมหญ้า ทำให้ปลอดสารเคมีได้ ปลอดภัยทั้งคนปลูก คนกิน รวมทั้งการยกคั้นนาให้มีความสูงและกว้าง เพื่อใช้เป็นที่รับน้ำยามน้ำท่วม ปลูกพืชอาหารตามคันนา

“โคกหนองนาโมเดล” เป็นอีกหนึ่งปรัชญาในการออกแบบพื้นที่ทำเกษตรตามศาสตร์พระราชา ซึ่งสามารถสร้างประโยชน์จากแนวคิดได้อย่างเห็นผล ซึ่งอาจารย์ยักษ์ ได้อธิบายหลักของแนวคิดนี้ไว้ในหนังสือ Garden & Farm Vol.12 อยู่อย่างเพียงพอด้วยเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับให้คนที่อยากเริ่มทำเกษตรได้ศึกษาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1. บริหารจัดการพื้นที่

การบริหารพื้นที่เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดที่รู้จักกันในชื่อว่า “โคก หนอง นาโมเดล” ซึ่งเป็นการออกแบบพื้นที่ตามศาสตร์พระราชา ที่สามารถนำมาปรับใช้ได้ทั้งพื้นที่เล็กหรือใหญ่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงศึกษาข้อมูลและทรงพบว่า เกษตรกรไทยส่วนใหญ่ครอบครองพื้นที่โดยเฉลี่ยครอบครัวละ 10 – 15 ไร่ จึงทรงแนะนำให้จัดสรรโดยมีเป้าหมายว่า ต้องทำให้เรามีข้าวปลาอาหารพอกินตลอดปี เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายและมีรายได้เหลือพอสำหรับจับจ่ายใช้สอยในเรื่องจำเป็น โดยใช้อัตราส่วน 30 : 30 : 30 : 10 เป็นเกณฑ์ปรับใช้ ตัวอย่างเช่นพื้นที่ส่วนแรก 30 เปอร์เซ็นต์ใช้สำหรับขุดสระน้ำ เพื่อเลี้ยงปลา ปลูกพืชน้ำที่กินหรือใช้ประโยชน์อื่น ๆ ได้ รอบ ๆ ขอบสระปลูกไม้ต้นที่ไมใช้น้ำมาก และสร้างเล้าไก่บนสระ

พื้นที่ส่วนที่สอง 30 เปอร์เซ็นต์ใช้สำหรับทำนา พื้นที่ส่วนที่สาม 30 เปอร์เซ็นต์ใช้ปลูกไม้ผล ไม้ต้น หรือไม้ที่ใช้สอยในครัวเรือน ใช้สร้างบ้านเรือน ทำอุปกรณ์การเกษตร หรือใช้เป็นฟืน พื้นที่ที่เหลืออีก 10 เปอร์เซ็นต์เป็นที่อยู่อาศัย ทางเดินคันดิน กองฟาง ลานตาก กองปุ๋ย หมัก โรงเรือน โรงเพาะเห็ด คอกสัตว์ หรือปลูกผักสวนครัว สมุนไพร และไม้ดอกไม้ประดับ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม อัตราส่วนดังกล่าวเป็นสูตรหรือหลักการโดยประมาณ สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมขึ้นอยู่กับสภาพของพื้นที่ ปริมาณน้ำฝน และสภาพแวดล้อม เช่น ในภาคใต้ที่มีฝนตกชุก หรือพื้นที่ที่อยู่ใกล้เขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำ อาจลดขนาดบ่อหรือสระน้ำให้เล็กลง และปรับพื้นที่เพื่อใช้ประโยชน์อื่น ตัวอย่างการปรับพื้นที่ ที่อาจารย์ยกยักษ์แนะนำไว้ในหนังสือกิจกรรมธรรมชาติแบบคนจน มีดังนี้

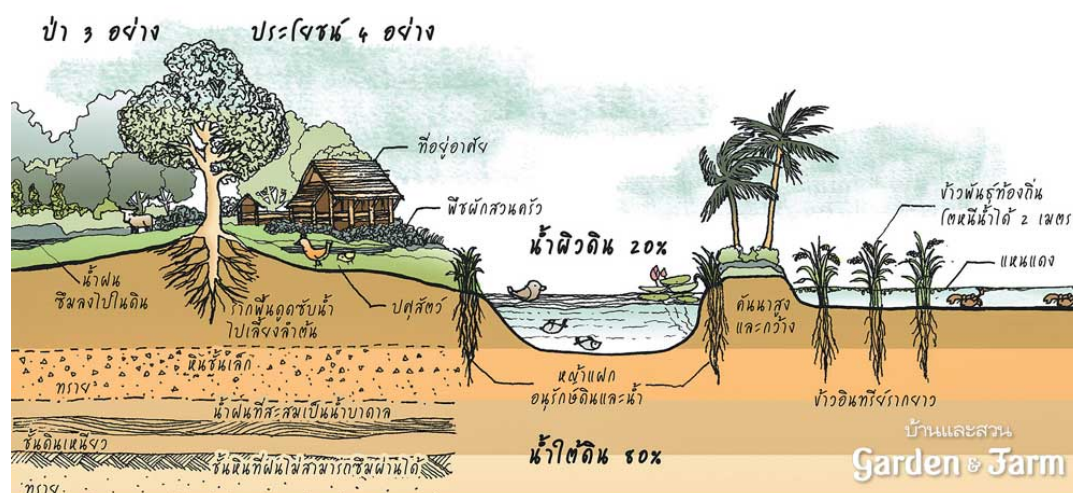
พื้นที่ 15 ไร่ที่มีฝนตกปานกลาง

บ้านนายแสนยา พื้นที่ 15 ไร่ จังหวัดน่าน มีฝนตกปานกลาง ห่างไกลระบบชลประทาน เขาจัดสรรพื้นที่เฉลี่ยประมาณ 5 ไร่สำหรับทำนา เขาสามารถผลิตข้าวได้เพียงพอทั้งครอบครัวทั้งปี เหลือจึงขายโดยการรวมกลุ่มสหกรณ์ พื้นที่ 4 ไร่ขุดสระน้ำลึก 4 เมตร เพื่อให้มีน้ำเพียงพอต่อการใช้ทั้งปี และเลี้ยงปลา ปลูกผักบุ้ง ผักกระเฉด เพื่อใช้เป็นอาหาร พื้นที่ 4 ไร่บนพื้นที่ตามคันนา พื้นที่ที่เหลือและบริเวณโดยรอบที่ดินใช้ปลูกไม้ผล ไม้ต้น ไม้ใช้สอยอื่น ๆ และสมุนไพร ปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง เพื่อทำฟืน ทำบ้าน และอีก 2 ไร่ใช้สร้างบ้าน โรงเรือนโรงเห็ด ผักสวนครัว ไม้ดอกไม้ประดับ สร้างรายได้เสริม

พื้นที่ 15 ไร่ที่มีฝนตกชุก

บ้านนายเหมือง พื้นที่ 15 ไร่ มีฝนตกตลอดปี เขาจัดสรรพื้นที่ 5 ไร่ใช้ทำนาผลิตข้าวพอกินทั้งครอบครัวตลอดปี พื้นที่ 3 ไร่ขุดสระลึก 4 เมตร มีน้ำเพียงพอในการใช้ตลอดทั้งปี พื้นที่ 5 ไร่ตามคันนาและรอบพื้นที่ใช้ปลูกไม้ผล ปลูกไม้ต้น ไม้ใช้สอย สมุนไพร ปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง เพื่อทำฟืน ก่อสร้างบ้านเรือน อีก 2 ไร่ ใช้สร้างบ้าน โรงเรือน โรงเห็ด ผักสวนครัว ไม้ดอกไม้ประดับ สร้างรายได้เสริม

โคกหนองนาโมเดล

ภาพที่ 2.2 โคกหนองนา โมเดล¹²

2. บริหารจัดการน้ำ

ทำอย่างไรให้มีน้ำเพียงพอต่อการเพาะปลูกและใช้ในชีวิตประจำวันตลอดปีและมีสำรองไว้ใช้ในฤดูแล้งหรือระยะฝนทิ้งช่วง ซึ่งตามหลักเกษตรทฤษฎีใหม่เน้นการคำนวณปริมาณน้ำด้วยหลักวิชาการ น้ำฝนที่ตกลงในแต่ละพื้นที่ ถ้าเป็นบริเวณที่ฝนตกน้อยพื้นที่ค่อนข้างแล้ง น้ำฝนชั้นต่ำมีปริมาณปีละ 800 มิลลิเมตร หมายถึง เมื่อฝนตกลงมาถ้าไม่ซึมและระเหยสู่อากาศ ปริมาณน้ำจะสูงจากพื้นดินประมาณ 80 เซนติเมตร ส่วนพื้นที่ที่มีฝนตกชุก ถ้าไม่ซึมและระเหยก็จะมีปริมาณน้ำฝน 1,800 – 2,000 มิลลิเมตรต่อปี หรือสูงจากพื้นดิน 1.80 – 2 เมตร

ทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มีพระราชดำริเป็นแนวทางว่า ในพื้นที่ 15 ไร่ เพาะปลูก 1 ไร่ ต้องมีน้ำสำหรับใช้ในการเกษตรไม่ต่ำกว่า 1,000 ลูกบาศก์เมตรต่งนั้น เมื่อทำนา 5 ไร่ ปลูกพืชไร่หรือไม้ผลอีก 5 ไร่ รวมเป็น 10 ไร่ ต้องมีน้ำใช้ไม่ต่ำกว่า 10,000 ลูกบาศก์เมตร ในแต่ละปี อาจารย์ยักษ์บอกวิธีขุดสระเพื่อเก็บน้ำไว้ใช้โดยสรุปว่า

หากขุดสระลึก 4 เมตรบนเนื้อที่ 3 ไร่ สามารถเก็บน้ำได้เต็มสระ 19,000 ลูกบาศก์เมตร ถ้าน้ำไม่ระเหยจะพอใช้ทั้งปี หากขุดสระลึก 4 เมตรบนเนื้อที่ 3 ไร่ สามารถเก็บน้ำได้เต็มสระ 19,000 ลูกบาศก์เมตร ถ้าน้ำระเหยวันละ 1 ชั่วโมง แต่ละปีฝนไม่ตก 300 วัน น้ำลดลงไป 300 เซนติเมตร เท่ากับ 3 เมตร เหลือปริมาณ 1/4 ของบ่อ หรือเก็บน้ำได้ 4,750 ลูกบาศก์เมตร พอใช้แค่ทำนา 4.75 ไร่

อย่างไรก็ตาม ขนาดบ่อเก็บน้ำจะเล็กหรือใหญ่ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศและสภาพแวดล้อม ดังนี้

1. ถ้าเป็นพื้นที่การเกษตรที่อาศัยน้ำฝน บ่อต้องลึกเพื่อป้องกันไม่ให้น้ำระเหยได้มากเกินไป
2. ถ้าพื้นที่การเกษตรอยู่ในเขตชลประทาน ควรขุดบ่อน้ำให้ลึกอย่างน้อย 3 เมตร ส่วนความกว้างยาวขึ้นกับความเหมาะสมของพื้นที่และการใช้น้ำ
3. เกษตรกรควรทำนาในหน้าฝน และเมื่อถึงฤดูแล้งหรือฝนทิ้งช่วง ให้เกษตรกรใช้น้ำที่เก็บนั้นให้เกิดประโยชน์ทางการเกษตรอย่างสูงสุด โดยพิจารณาปลูกพืชให้เหมาะสมกับฤดูกาล เพื่อให้มีผลผลิตอื่นไว้บริโภคและสามารถนำไปขายได้ตลอดปี
4. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเรียกการขุดบ่อเก็บน้ำเพื่อให้มีน้ำใช้ในพื้นที่ตลอดปีว่า “regulator” ซึ่งหมายถึง การควบคุมให้มีน้ำหมุนเวียนไว้ใช้ทำการเกษตรตลอดเวลา โดยเฉพาะในหน้าแล้งและตอนฝนทิ้งช่วง แต่ไม่ได้หมายความว่าเกษตรกรจะสามารถปลูกข้าวนาปรังได้หากน้ำในสระเก็บน้ำมีเพียงพอ

¹² โคกหนองนา โมเดล ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ปลูกพืช 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง (baanlaesuan.com) ได้รับเมื่อ 8 สิงหาคม 2564, จาก <https://www.baanlaesuan.com/224839/garden-farm/farm-guru/kok-nhong-na-model>

3. ปลูกข้าวในนาและพืชผักสมุนไพรบนคันนา

ข้าวเป็นอาหารหลักที่คนไทยบริโภค ถ้าแต่ละครอบครัวทำนา 5 ไร่ก็จะมีข้าวพอกินตลอดปี โดยไม่ต้องซื้อหาในราคาแพง และพึ่งตนเองได้อย่างมีอิสระภาพ อาจารย์ยักษ์เล่าถึงเทคนิคการปลูกข้าวอินทรีย์สำหรับเลี้ยงครอบครัวว่า “เราควรยกคันนาให้สูงและกว้าง บางคนไม่เข้าใจว่ายกคันนาสูงแล้วจะปลูกข้าวพันธุ์อะไรในน้ำลึกมากขนาดนั้น แต่เมื่อเราทดลองทำก็รู้ว่า ข้าวทุกพันธุ์สามารถปลูกในน่าน้ำลึกได้ ขอเพียงเรารู้จักพันธุ์ข้าวให้จริง ข้าวที่ปลูกในดินที่บมไว้อย่างดีจะมีรากยาวพอที่จะหาอาหารเลี้ยงตัวและทะเล่ตั้งต้นขึ้นสูงหนีน้ำได้ “นอกจากได้ข้าว เรายังได้ผลผลิตอื่นจากนาข้าวก็คือ ปู ปลา กุ้ง กบ เขียด ทำเป็นอาหารที่หลากหลาย ส่วนบนคันนาก็ปลูกพืช ผัก กล้วย อ้อย พริก สร้างรายได้อีกทางหนึ่ง”

4. ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง บันไดสู่ 4 พ

การปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง คือ การปลูกพืชที่นำมาใช้เป็นอาหาร เป็นที่อยู่อาศัย ทำเครื่องใช้ไม้สอยและเป็นร่มเงา ประกอบด้วยพรรณไม้หลากหลายชนิดสามารถจำแนกตามความสูงเป็น 5 ระดับ คือ

1. ไม้สูง เป็นไม้เรือนยอดสูงและมีอายุยืน เช่น ตะเคียน ยางนา เต็ง รัง เป็นต้น
2. ไม้กลาง เป็นไม้ต้นที่สูงไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นไม้ผลที่เก็บกินได้ เช่น มะม่วง ขนุน มังคุด กระท้อน ไข่ สะตอ เป็นต้น
3. ไม้เตี้ย เป็นไม้พุ่มเตี้ยที่อยู่ใต้ไม้สูงและไม้กลาง เช่น พริก มะเขือ กะเพรา ผักหวานบ้าน ตั้ว เหยียง เป็นต้น
4. ไม้เรี่ยดิน เป็นไม้เลื้อยชนิดต่าง ๆ เช่น พริกไทย รางจืด เป็นต้น
5. ไม้หัวใต้ดิน เช่น ขิง ข่า มันมือเสือ บุก กวาวเครือ เป็นต้น

วิธีปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง

1. นำไม้เบิกนำที่โตเร็ว เช่น สะเดา มะรุ้ม แค ไม้ผล กล้วย อ้อย และพืชผักอายุสั้นมาปลูกก่อน เพื่อสร้างแหล่งอาหารให้ครอบครัว
2. หลังจากนั้น 1 – 2 ปี เริ่มปลูกไม้ที่ช้าก่อสร้างที่อยู่ อาศัย เมื่อเติบโตจนให้ร่มเงากับพื้นที่จึงเริ่มปลูกพืชสมุนไพร
3. สำหรับพื้นที่ทำนา ควรมีขนาดเหมาะสมและปลูกข้าวได้เพียงพอสำหรับบริโภคในครัวเรือนโดยไม่ต้องซื้อ
4. ขุดบ่อน้ำและร่องน้ำเล็กให้เชื่อมต่อกับบ่อขนาดใหญ่ เพื่อเพิ่มความชุ่มชื้นกับพื้นดินและต้นไม้ ทั้งยังใช้เลี้ยงปลาไว้เป็นอาหาร
5. ปลูกต้นไม้ให้หลากหลายที่ใช้ประโยชน์ได้ เพื่อลดค่าใช้จ่ายในครอบครัว

หลังจากปลูกป่า 3 อย่างสำเร็จแล้ว ก็จะสามารถนำพืชเหล่านั้นมาใช้ประโยชน์ 4 ประการ คือ หนึ่ง ใช้เป็นอาหารเครื่องต้มสมุนไพร และเป็นขนม สอง ใช้ทำที่อยู่อาศัยใช้ทำพื้นบ้าน ฝาบ้าน เสาเรือน สาม ปลูกไว้ใช้สอยอื่นๆ เช่น ทำฟืน เเผาถ่าน ทำปุ๋ย สารไล่แมลง ทำเครื่องมือเครื่องใช้หัตถกรรม ใช้ทำสีย้อม และน้ำยาซักล้าง และสุดท้ายคือให้ร่มเงาและความร่มเย็นแก่บ้านและสภาพแวดล้อมประโยชน์ทั้งสี่ประการนี้จะนำพาเราไปสู่ “4 พ” เป็นพื้นฐาน นั่นคือ **พอกิน พออยู่ พอใช้ พอร่มเย็น** สำหรับแนวทางในการปลูกที่เรียกว่า “การปลูกแบบวนเกษตร” ที่เป็นการ

ปลูกไม้หลายๆ ชนิดผสมผสานกับพืช เกษตรหรือพืชสมุนไพร ข้อดีคือได้รับผลตอบแทน ในระยะสั้น จากพืชเกษตรและพืชสมุนไพร และ ผลตอบแทนจากไม้เศรษฐกิจในระยะปานกลาง และระยะยาว ทั้งนี้ ต้องมีการจัดการอย่างดีเพื่อให้ได้รับผลผลิตสม่ำเสมอทั้งจากพืชเกษตรและไม้เศรษฐกิจ¹³

2.3 การบริหารจัดการพื้นที่ของกรณีศึกษาต้นแบบ: ศาสตร์ป็นสุข โคนง นา R-โมเดล

การพัฒนาพื้นที่ทางการเกษตรเดิมที่แต่เดิมเป็นที่นา และทำได้เพียงปีละหนึ่งครั้ง รอคอยน้ำฝนเป็นหลัก มาสู่เกษตรแบบทางเลือกโดยแบ่งส่วนจากที่นาเดิมจำนวน 3 ไร่ นำมาสู่การบริหารจัดการโดยมีเป้าหมายเป็นแหล่งผลิตอาหารภายใต้สถานการณ์โควิด การบริหารจัดการน้ำ ศูนย์การเรียนรู้เกษตรทางเลือกที่ไม่ใช่ทำนาข้าวในแบบเกษตรอุตสาหกรรม แต่ให้เป็นแหล่งผลิตอาหารภายใต้แนวคิดสร้างห่วงโซ่อุปทานทางด้านอาหาร ไม่มีงานแต่มีอาหาร ก็สามารถอยู่ได้ ซึ่งสามารถนำเสนอแนวทางวิธีการเป็น R-Model ภายใต้กรอบการวิจัยสู่การลงมือปฏิบัติในกรอบ Research-Based Farming สามารถอธิบายเป็นแนวทางและวิธีการได้ คือ

1. การปรับที่ดินที่เป็นพื้นที่นาเดิมให้เป็นพื้นที่รองรับวิถีเกษตรพอเพียงในองค์รวม จะประกอบด้วย

(1) พื้นที่สำหรับทำสระเก็บน้ำซึ่งรวมจำนวน 40 % ของพื้นที่ทั้งหมดเป็นการขุดเล่นระดับเพื่อกักเก็บน้ำใน 3 ระยะในฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูร้อน ซึ่งจะแบ่งเป็น 3 ระดับรองรับการระเหิดระเหยของน้ำ

(2) พื้นที่สำหรับการปลูกโรงเรือนประมาณ 5 % อันประกอบด้วย

(2.1) โรงเรือนเพื่อการพักอยู่อาศัย

(2.2) โรงเรือนเพื่อการปศุสัตว์ เช่น ไก่ เป็ด

(2.3) โรงเรือนเพื่อสร้างเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่จะเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านเกษตรพอเพียง ที่ว่าด้วยเรื่องของพันธุ์ข้าว พันธุ์ไม้ พันธุ์ปลา และการเป็นที่พบปะเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีเกษตรในการบริหารพื้นที่เกษตร การบริหารน้ำ รวมทั้งประชุมสัมมนาแลกเปลี่ยนสำหรับประชาคมและชุมชน

(2.4) โรงเรือนเพื่อการเพาะพันธุ์กล้าไม้ โรงเรือนสาธิตเกี่ยวกับพันธุ์ไม้ พันธุ์ปลา พันธุ์ข้าว และอื่น เป็นต้น

(3) ที่ดินสำหรับการปลูกพืช ประมาณร้อยละ 20 ปลูกต้นไม้ยืนเนื้อแข็งยืนต้นเพื่อสร้างภูมิทัศน์และความร่มรื่น พันธุ์ไม้ชนิดต่าง ๆ ทั้งไม้ยืนต้น ไม้เนื้อแข็ง ไม้ผล ไม้ประดับ และพืชผลทางการเกษตร ตามวงรอบของอายุในแต่ละชนิดให้ครบวงจร

(4) พื้นที่สำหรับการทำนาอันเป็นที่หลักประมาณ ร้อยละ 20 ที่จะปลูกพันธุ์ข้าวในแบบเกษตรอินทรีย์ที่เน้นการทดลองพันธุ์ข้าวเพื่อการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ เป็นต้น

¹³ กรมป่าไม้, (2562), คู่มือสำหรับประชาชน การปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจ, กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด พรี่-วัน, หน้า 22.

ตารางที่ 2.1 การจัดสัดส่วนการบริหารพื้นที่ทางเกษตรแบบพอเพียงเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดที่จะเป็นแหล่งสร้างห่วงโซ่อุปทานหรือแหล่งการเรียนรู้การผลิตอาหารในสถานการณ์โควิด

พื้นที่	การดำเนินการ	ขนาดที่ดิน
1	พื้นที่น้ำ/กักเก็บน้ำ	40 %
2	พื้นที่เพาะปลูกไม้	20 %
3	พื้นที่นาข้าว	20 %
4	พืชผลทางการเกษตร	10 %
5	โรงเรียนเพื่อการปศุสัตว์	5 %
6	โรงเรียนผัก/ ศูนย์การเรียนรู้	5 %
	หมุนเวียนตลอดทั้งปี 3 ไร่	100 %

2. จากการบริหารพื้นที่ในองค์รวมตามตารางที่ 1 การปรับภูมิทัศน์สร้างระบบนิเวศศูนย์เกษตรแบบพอเพียงในองค์รวม สามารถจำแนกรายลงรายละเอียดได้ ดังนี้

(1) **ปรับพื้นที่เดิมให้เป็นสระน้ำ** ที่สามารถกักเก็บน้ำไว้ได้ตลอดทั้งปี ถ้าน้ำเต็มจะอยู่ที่ระดับ 1,200 ลูกบาศก์เมตร โดยการขุดสระเป็น 3 ระดับ จุดลึก 1 เมตรจากหน้าดิน ลึก 1.5 เมตรจากหน้าดินชั้นที่ 1 และลึก 3 เมตร จากหน้าดินในชั้นที่ 2 เพื่อรองรับการกักเก็บน้ำและการระเหิดของน้ำในช่วงฤดูแล้ง และคาดว่าจะมีน้ำเพียงพอตลอดการใช้งานกับพืชผลทางการเกษตรตลอดทั้งปี

(2) **การปลูกพันธุ์ไม้ยืนต้นและไม่ใช้ดิน** เพื่อเป็นแหล่งนิเวศสำหรับไม้ใหญ่คลุมดิน และเป็นพืชทดลอง เพื่อการใช้ไม้ในเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งใช้เวลา 2-20 ปี เช่น ไม้ไผ่ สักทอง พุง ยางนา มะฮอกกานี ชมพูพันธุ์ทิพย์ เป็นต้น

(3) **การปลูกข้าวพืชเกษตรหลักในพื้นที่** เป็นการทดลองปลูกข้าว 3-5 เดือน ได้ผลผลิต

(4) **การปลูกพืชระยะสั้นเพื่อการยังชีพ** เป็นการทดลองปลูกผักพืช เกษตรระยะสั้นเพื่อเป็นแหล่งอาหารใช้กินในครัวเรือน 1 อาทิตย์ – 3 เดือน สามารถเก็บพืชผลทางการเกษตรเพื่อการบริโภคได้ พืช ผักชนิดต่าง ๆ เช่น แตงโม เมล่อน มะเขือ ถั่วพुरू แตงกวา มะเขือเทศ พริก พักทอง พัก ถั่วฝักยาว ผักหวาน เป็นต้น

(5) **การปลูกไม้ผลเพื่อการบริโภคและพาณิชย์** อันหมายถึงผลไม้ที่สามารถให้ผลผลิตใน 3 ระยะด้วยกัน 1-3 เดือน 3-6 เดือน และ 6 เดือน – 1 ปี โดยจะเป็นผลไม้ที่เป็นที่นิยมในการบริโภคในพื้นที่ ในท้องตลาด รวมทั้งสอดคล้องกับสภาพดินในพื้นที่เพราะปลูกด้วย เช่น มะพร้าว ทุเรียน มะม่วง ขน 6 เดือน -2 ปีสามารถเก็บผลผลิตของพืชผลทางการเกษตรนี้ได้

(6) **การทำโรงเรียนเพื่อการเลี้ยงสัตว์ปศุสัตว์** เช่น ปลาในบ่อน้ำ ที่ขุดไว้ ซึ่งได้พันธุ์ปลานิล ปลาดุก ปลาสรวย เป็นต้น และการเลี้ยงไก่ และเป็ดเพื่อเนื้อและไข่ อันเป็นแหล่งโปรตีนที่สำคัญ เป็นต้น

(7) **การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยววิถีเกษตรและแหล่งโบราณคดีทางประวัติศาสตร์** อันหมายถึง ที่ตั้งของของส่วนเกษตรแห่งนี้ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านดอนไม้ไฟ ต.ตาเป็ก อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ ในอนาคตจะพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาพันธุ์พืช พันธุ์ข้าว และต้นแบบของการผลิต

แหล่งอาหาร รวมทั้งจะจุดเชื่อมโยงกับแหล่งโบราณคดีทางประวัติศาสตร์ อาทิ ปราสาทหินพนมรุ้ง (9 กม./12 นาที) ปราสาทเมืองต่ำ (18 กม./18 นาที) และถ้ำภูเขาดงไฟดับสนิทแล้วเขาอังคารอายุกว่า 3 พันปี (14 กม./20 นาที) เป็นต้น

ดังนั้น ทั้งหมดที่กำหนดไว้ จึงเป็นแนวทาง เป็นการเรียนรู้และเป็นความหวัด ที่ได้ดำเนินการแล้ว โดยมีผลระยะสั้นตั้งแต่ 1-3 เดือน สามารถผลิตอาหาร เช่น ไข่ไก่ ไข่เป็ด และผักปลอดสารพิษที่สามารถบริโภคในครัวเรือนได้ และสามารถผลิตส่วนเกินให้เป็นสินค้าภายในชุมชน บ้านดอนไม้ไฟได้ด้วย ดังนั้นจึงเป็นความคาดหวังของการเริ่มต้นที่จะส่งผลเป็นทั้งแหล่งผลิตอาหาร เป็นห่วงโซ่ของแหล่งผลิตอาหารภายใต้สถานการณ์โควิด และที่สำคัญทำให้เกิดการเรียนรู้นำร่อง กลายเป็นศูนย์การเรียนรู้เพื่อรองรับการปรับตัวภายใต้เกษตรแบบพึ่งพามีใช้เกษตรอุตสาหกรรมดังที่เกิดขึ้นในช่วงก่อนหน้าภายในประเทศไทยที่ผู้ผลิตข้าวแต่ไม่ได้กินข้าวที่ตัวเองผลิตเป็นต้น

แนวคิดภายใต้ความเป็นเจ้าของที่ดินขนาด 3 ไร่ จะทำอย่างไรจึงจะทำให้เกิดประโยชน์ ภายใต้สถานการณ์โควิด 19 ตลอดระยะเวลากว่า 1 ปีที่ผ่านมา การพัฒนาที่ดินจำนวน ขนาด 3 ไร่ (1200 ตารางวา=4800 ตารางเมตร) เท่า ๆ กับสนามเทนนิส 18 สนามโดยประมาณ (ขนาดมาตรฐาน 23.8 x 11 ม (261 ตรม)x6=1566 ตรม.) ได้สร้างฐานการผลิตอาหาร มีความคาดหวังที่จะผลิตและสามารถดูแลสมาชิกได้ 10-100 คนตามขนาดของการผลิต เท่ากับว่าประเทศไทยมีพื้นที่ ประมาณ 321 ล้านไร่ หรือประมาณ 513,000 ตารางกิโลเมตร มีพื้นที่เพาะปลูกทางการเกษตร ประมาณ 43% (138 ล้านไร่) ทั่วประเทศ มอญหนึ่งสามารถผลิตข้าว และผลิตผลทางการเกษตร ส่งออกได้เป็นอันดับต้นๆ ของโลก จากข้อมูลที่พบ ประเทศไทยจะผลิตข้าวเป็นอันดับ 6 ของโลก (เวียดนามอันดับ 5) แต่ไทยส่งออกข้าวเยอะเป็นอันดับ 2 ของโลก ด้วยมูลค่า 4,400 ล้านเหรียญสหรัฐฯ หรือคิดเป็น 21.9% ของมูลค่าการส่งออกข้าวทั่วโลก (อินเดีย อันดับ 1 26.7%) (The Academy, 2018) หรือข้อมูลของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่ให้ข้อมูลผลได้ของการส่งออกผลไม้และผลิตผลิตภัณฑ์ตลอดทั้งปี พ.ศ.2562 มีรายได้กว่า 60,870,766,433 บาท ข้อมูลนี้ย่อมเป็นเครื่องชี้แนวคิดในเรื่องยุทธศาสตร์จุดแข็งแหล่งผลิตอาหารที่เป็นความโดดเด่นของไทย เป็น Hub ในการเป็นแหล่งผลิตอาหารของโลก ผ่านยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่โดดเด่นและความเข้มแข็งในวิถีเกษตรที่มีมาแต่อดีต ตามที่เคยรณรงค์ส่งเสริมกันมา “ครัวไทยสู่ครัวโลก” (ปณิตาภา สวนแก้ว, 2014: 47-58) แปลว่าทุกอย่างทำได้ เป็นไปได้ และยังสามารถกันได้กับอนาคตทางการเกษตร

ภาพที่ 2.3 การบริหารจัดการพื้นที่ 3 ไร่ เพื่อรองรับการเป็นแหล่งผลิตอาหารและการเรียนรู้ในวิถีเกษตรแบบพอเพียง ศูนย์การเรียนรู้ หมู่ 11 บ้านดอนไม้ไฟ ต.ตาเป็ก อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ (ภาพ: คณะผู้วิจัย)

ความเชื่อมโยงเชิงศาสตร์ของสวนเกษตรที่สร้างขึ้น จะเห็นความสัมพันธ์กับศาสตร์ต่าง ๆ ที่เนื่องจากแปลงเกษตรสวนผักทั้งในเชิง (ก) เศรษฐศาสตร์ ที่หมายถึง การผลิตอาหารเพื่อการบริโภค และการประหยัดออม พึ่งตนเองไม่ต้องไปซื้อจากภายนอก (ข) โภชนาการ อันหมายถึง การผลิตอาหารที่ควบคุมการผลิตได้ ทั้งในส่วนของอนามัย และความต้องการตามฐานของการบริโภค ชนิดของผัก ผลไม้ พืช ผักที่ต้องการกิน อยากกินและบริโภค รวมทั้งปริมาณที่ต้องการอยากได้มากปลูกมาก ผลิตมาก เป็นต้น (ค) ความสัมพันธ์เชิงสังคม หรือสังคมวิทยา เป็นศาสตร์ที่เชื่อมโยงปฏิสัมพันธ์ สามัคคีกันทำ สามัคคีกันกิน และแบ่งปันตามสัดส่วนของผลได้ที่เหมาะสม (ง) มานุษยวิทยาเชิงสังคม การทำกิจกรรมร่วมกัน การรวมกลุ่มกันทำกิจกรรม (จ) การศึกษาเชิงเชื่อมโยงเชิงศาสตร์ พันธุ์ข้าว พันธุ์ไม้ยืนต้น ผลไม้ ชนิดของดิน การจัดการน้ำ บริหารการใช้น้ำ การปลูกพืชเชิงพาณิชย์ ดิน-ปุ๋ย ที่จะปลูกมีดินเป็นอย่างไร ดินถมพลิกหน้าดิน มีความเป็นกรดสูง ไม่มีสารอาหาร ถูกกดอันจนแน่น หาสีทดแทน หรือดินจากแหล่งอื่นมาทดแทน ทั้งดิน ปุ๋ยคอก มาเป็นฐานการผลิต (เทียบได้กับการปลูกพืชในที่คลุมหญ้าในเมื่องหนาว เช่น ยุโรป/หรือการใช้ระบบคลุมดินในโรงเรือน และระบบอุ้มดินในอิสราเอล เป็นต้น) (ฉ) ความรู้เรื่องการบริหารจัดการน้ำ การขุดร่องน้ำลึก เพื่อกักเก็บน้ำจากน้ำฝน ปลูกต้นไม้ใหญ่เพื่อให้ลดการระเหยของน้ำ สร้างระบบซับน้ำ ตามธรรมชาติ รวมทั้งแนวทางที่จะมีการสร้างเครื่องผลิตไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์ ภายใต้แนวคิดพลังงานธรรมชาติ พลังงานบริสุทธิ์ พลังงานทดแทน จะถูกนำกลับมาให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงและเป็นประโยชน์ (ช) การถ่ายทอดความรู้จากแปลงเกษตรสาธิต และการผลิตอาหารเพื่อยังชีพในสถานการณ์ไม่ปกติดัง Covid 19 ที่กำลังเกิดขึ้นนี้ จึงเป็นประเด็นหนึ่งแปลงสาธิตที่จะเป็นต้นแบบเป็น

แรงบันดาลใจเล็ก ๆ ให้กับสมาชิกอื่นทั้งใกล้ไกลได้ด้วย การลงมือทำ เรียนรู้ และถ่ายทอดให้เป็นผลเชิงประจักษ์ได้ในระดับหนึ่ง นับแต่จุดเริ่มของปัญหาที่พุทธศาสนาเรียกว่าทุกข์ จากนั้นสิ่งที่เป็นปัญหาว่าด้วยเรื่องอาหารและการผลิตได้กลายเป็นการแสวงหาทางออกพัฒนาเป็นปัญญา (สมุทัย) เมื่อได้รับความรู้มาได้มีการเรียนรู้แบ่งปัน (มรรค) นำไปสู่การสร้างประดิษฐ์กรรมกรรมแบบพอเพียงที่เกิดขึ้นได้ (นิโรธ) การผลิตเพื่อการบริโภคลดปัจจัยเสี่ยงได้แหล่งอาหาร แหล่งโปรตีนไว้บริโภคยังชีพดับทุกข์เป็นความหวังได้ ได้ความรู้ จัดการแบ่งปัน เพื่อให้สมาชิกอื่นได้ดับทุกข์ คลายความสงสัยของผู้มีที่ดินและอยากทำการเกษตรแบบผสมผสานได้ (นิโรธ) ดังนั้นความเชื่อมโยงเชิงศาสตร์ จึงเป็นสิ่งที่เนื่องด้วยแนวทางที่กำลังเริ่มต้นเพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งผลิตอาหารเพื่อการยังชีพ เกษตรแบบพอเพียง และศูนย์การเรียนรู้เพื่อความเป็นต้นแบบในการเป็นห่วงโซ่อุปทานขนาดเล็กในการผลิตอาหารเพื่อการยังชีพต่อไป

2.4 หลักธรรมที่เป็นแรงบันดาลใจในการทำโครงการโคก หนอง นา R-โมเดล

2.4.1 อธิบาบท 4 คือหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ (ที.ปา. 11/231/233; อภิ.วิ. 35/505/292.)

อธิบาบท 4 คือหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ, คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ได้แก่

1. ฉันทะ มีใจรัก ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป
2. วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบทำโครงการด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน ไม่ท้อถอย
3. จิตตะ มีจิตฝึกใฝ่ มุ่งมั่นในการทำโครงการให้สำเร็จ
4. วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คัดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

14

หลักอธิบาบท 4 ที่ส่งเสริมการจัดการแหล่งเรียนรู้ เป็นหลักธรรมที่ทำให้บรรลุถึงความสำเร็จทั้งในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงาน ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติตามหลักอธิบาบททั้ง 4 ประการตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิบัติมาด้วยพระองค์เอง และได้ทรงตรัสสั่งสอนให้พุทธบริษัทได้รู้และปฏิบัติตามจน เป็นที่ประจักษ์ชัดแจ้งและเห็นจริงตามคำสั่งสอนของพระองค์ ดังพระพุทธพจน์ว่า “อธิบาบท 4 ได้แก่ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ 1) เจริญอธิบาบทที่ประกอบด้วยฉันทาสมาธิและปธานสังขาร 2) เจริญอธิบาบทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขาร 3) เจริญอธิบาบทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขาร 4) เจริญอธิบาบทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปธานสังขาร”¹⁵ นอกจากนี้พุทธทาสภิกขุ¹⁶ ได้กล่าวว่า อธิบาบท 4 ใ้ว่าคือ บทของพระธรรมเช่นว่าจะมีฉันทะ วิริยะ จิตตะ

¹⁴ ที.ปา. 11/231/233; อภิ.วิ. 35/505/292.

¹⁵ อภิ.วิ. (ไทย) 35/431/342.

¹⁶ พุทธทาสภิกขุ, การงานที่เป็นสุข.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2549.

วิมังสา ที่เรียกว่าอภิชาติบถ นี้ต้องมีและมีได้โดยไม่รู้สึกรู้สีกตัวคนทำงานยอมทำงานด้วยความพอใจความขยันขันแข็ง ความเอาใจใส่ใคร่ครวญอยู่เสมอนี้เรียกว่าเขามีอภิชาติบถทั้ง 4 ประการนั้นโดยไม่รู้สึกรู้สีกตัวและพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)¹⁷ ได้กล่าวถึงหลักอภิชาติบถ 4 ว่าเป็นหลักธรรมที่ไม่เคยล้าสมัยหรือหลักธรรมอันเป็นหลักแห่งความสำเร็จ 4 ประการ คือ 1) ฉันทะ เพราะเหตุว่ามีใจรักในสิ่งที่ทำจึงได้กระทำอยู่ทุกขณะ 2) วิริยะ คือความพากเพียร ความพยายามไม่ย่อท้อ 3) จิตตะ คือความเอาใจจดจ่อในสิ่งที่ทำ เพราะฉะนั้นท่านจึงทำให้สำเร็จได้ 4) วิมังสา ทำงานแล้วไม่ทิ้ง คอยตรวจสอบ ทบทวนไตร่ตรอง พิจารณา ดังนั้น 1) ใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดี ไม่ใช่สักว่าทำพอให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอย่างได้รางวัลหรือผลกำไร 2) สู้งาน มองงานเป็นสิ่งท้าทาย ใจสู้ ขยัน คือ พากเพียรทำ ขยัน หมั่นประกอบ หมั่นทำสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดถอยก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ 3) ใส่ใจงาน ความคิด อุทิศตัวต่องาน ใจจดจ่อ จริงจัง คือ เอาจิตฝักใฝ่ ตั้งจิต รั้งไว้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ 4) วิมังสา ทำงานด้วยปัญญาไตร่ตรอง พิสูจน์ ทดสอบ ตรวจตรา ปรับปรุงแก้ไข ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน เกินเลยบกพร่องขัดข้องในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไปสรุปได้ว่า หลักอภิชาติบถ 4 เป็นหลักธรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จ เป็นบันไดแห่งความสุขและความสำเร็จ คนเราเมื่อมีความรัก ความพอใจ ขยันหมั่นเพียรความเอาใจใส่ใคร่ครวญอยู่เสมอการทำงานย่อมมีประสิทธิภาพและคนทำงานก็ย่อมมีความสุขคือ 1) ฉันทะ รักงาน 2) วิริยะ สู้งาน 3) จิตตะ ใส่ใจงาน และ 4) วิมังสา ทำงานด้วยปัญญา

ประโยชน์ของอภิชาติบถแต่ละข้อ

การปฏิบัติตาม 5 หลักอภิชาติบถ 4 มาใช้กับการบริหารงานวิชาการนั้นเป็นการนำหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นสูตรสำเร็จสูตรหนึ่งที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสไว้เป็นบาทฐานของความสำเร็จทุกอย่าง ทั้งยังเป็นประโยชน์สำหรับบุคคลที่น้อมนำไปประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจัง ไม่ว่าจะเป็นการทำงาน การศึกษาเล่าเรียน การปฏิบัติธรรม เป็นต้น ซึ่งประโยชน์ของหลักอภิชาติบถ 4 ประการนี้จะได้อธิบายให้เป็นข้อๆ ให้พอได้ใจความ ดังนี้

1. ประโยชน์ของฉันทะ คือ เครื่องกำจัดความเบื่อหน่าย ทำให้เกิดความไม่ท้อแท้ มีกำลังใจสร้างสรรค์สิ่งที่ตนรัก ทำให้งานหนักกลายเป็นงานเบา ที่ยากเป็นง่าย ในทางตรงกันข้ามถ้าไม่มีฉันทะก็จะทำให้เกิดความเบื่อหน่าย ท้อแท้ ไม่มีมีกำลังใจ ทอดทิ้งวางธุระ สิ่งที่ทำอยู่ไม่ก้าวหน้า เมื่อนำหลักธรรมข้อนี้มาใช้ในการบริหารงานวิชาการที่มีขอบข่ายที่มากและมีกระบวนการที่ซับซ้อนในทุกกิจกรรมอาจทำให้เกิดความย่อท้อท้อและเบื่อหน่ายจนทำให้การบริหารจัดการงานวิชาการล้มเหลวและ ไม่มีประสิทธิภาพ การนำหลักฉันทะมาใช้ในการบริหารจัดการงานวิชาการจะทำให้ผู้บริหารและบุคลากรมีกำลังใจในการทำงาน มีใจรักในสิ่งที่ต้องกระทำให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายและสำเร็จตามจุดประสงค์ที่วางไว้

¹⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). ธรรมานุชิวิต. พิมพ์ครั้งที่ 46. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา, 2545.

2. ประโยชน์ของวิริยะ คือ เครื่องกำจัดความเกียจคร้าน ทำให้งานที่ทำอยู่นั้นต่อเนื่อง ถ้าขาดวิริยะก็จะทำให้เกิดความอ่อนแอทอดถอย สิ่งที่ทำอยู่นั้นไม่ต่อเนื่อง งานที่ทำอยู่นั้นค้างค้ำเมื่อนำหลักธรรมข้อนี้มาใช้กับการบริหารงานวิชาการจะส่งผลให้ผู้ดำเนินงานและบุคคลากรหรือผู้ร่วมงานมีความมุ่งมั่นเพียร พยายามทำงานวิชาการให้ลุล่วงสำเร็จตามเป้าหมายและจุดประสงค์ที่วางไว้

3. ประโยชน์ของจิตตะ คือ เครื่องมือที่จะทำให้เกิดการติดตามทราบความเป็นไปของงานอยู่เสมอเมื่อนำหลักธรรมข้อนี้มาใช้กับการบริหารงานวิชาการจะทำให้ เมื่อเกิดปัญหาอุปสรรคที่สามารถที่จะแก้ไขได้ทันเวลาที่เพราะมีความเอาใจฝักใฝ่หาข้อมูลและแนวทางแก้ไขอยู่นั่นเอง แต่หากขาดจิตตะเสียแล้วงานที่ทำอยู่นั้นอาจเกิดความเสียหายได้

4. ประโยชน์ของวิมังสา คือ เครื่องมือช่วยให้งานไม่ผิดพลาดเมื่อนำหลักธรรมข้อนี้มาใช้กับการบริหารงานวิชาการ ทำให้มองเห็นลู่ทางที่จะทำงานให้เกิดผลดีเพราะมีการไตร่ตรองทบทวนในสิ่งที่จะต้องกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์อยู่เสมอถ้าขาดวิมังสาจะทำงานผิดๆ ภูเขาๆ ทำให้เกิดความสูญเสียทั้งทางด้านทุนทรัพย์และเวลา

ในพระสูตรต้นตปิฎกได้กล่าวถึงอิทธิบาท 4 ว่า “เป็นคุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ” ทำให้เห็นได้ว่าฉันทะกับวิริยะเป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้บุคคลมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคการทำงานได้เป็นอย่างดีโดยมีจิตตะและวิมังสาเป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้การเอาชนะปัญหาและอุปสรรคอุปสรรคในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งในที่สุดแล้วก็จะช่วยเสริมเสริมให้บุคคลมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคมากขึ้น¹⁸

2.4.2 สารณียธรรม 6 ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไว้หะลิกถึงกัน หลักการอยู่ร่วมกัน (ที.ปา. 11/317/257;อง.ฉก. 22/282-283/321-323.)

สารณียธรรม 6 (ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไว้หะลิกถึงกัน หลักการอยู่ร่วมกัน ได้แก่

1. เมตตากายกรรม ตั้งเมตตากายกรรมต่อเพื่อนและชุมชนทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของเพื่อนและชุมชนด้วยความเต็มใจ

2. เมตตาวาจากรรม ตั้งเมตตาวาจากรรมต่อเพื่อนและชุมชนทั้งต่อหน้าและลับหลังทั้ง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

3. เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรมต่อเพื่อนและชุมชนทั้งต่อหน้าและลับหลัง ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

4. สาธารณโภคี ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

5. สีลสามัญญตา มีความประพฤติและวางตัวที่ดีต่อเพื่อนและชุมชนทั้งต่อหน้าและลับหลัง มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

6. ทิฎฐิสามัญญตา ความความเห็นหรือทัศนคติที่ดีต่อเพื่อนและชุมชนทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหา¹⁹

¹⁸ สิทธิชัย แสนนิทา และพระราชนิพนธ์ (วีระ วรปญโญ), การบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4, บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2565) : 85-94.

¹⁹ ที.ปา. 11/317/257;อง.ฉก. (ไทย) 22/282-283/321-323.

2.4.3 พรหมวิหาร 4 ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ (อง.ปญจก 22/192/252; อภ.ส. 34/190/75)

พรหมวิหาร 4 ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์, ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ ประกอบด้วย

1. เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า มีเมตตาต่อชุมชน สังคม ประเทศชาติ

2. กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ ผลงานที่ประจักษ์ชัดคือการไถ่ชีวิตโคกระบือ แล้วนำไปแจกจ่ายแก่เกษตรกรผู้มีความสมบัติที่เหมาะสม ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3. มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป คุณธรรมนี้ปรากฏชัดแก่พระภิกษุสามเณร อุบาสก-อุบาสิกาในวัด ชุมชน สังคม ประเทศชาติ และชุมชนชาว มจร.

4. อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง ตามหลักเถรธรรมในพระธรรมวินัย²⁰

2.4.4 สัปปายะ 7 สิ่งที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต (วิสุทฺธิ. 1/161; วินย.อ. 1/524; ม.อ. 3/570)

สัปปายะ 7 สิ่งที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่

1. อาวาสสัปปายะ ทำเลหรือสถานที่เหมาะสมในการอยู่
2. โฉจรสัปปายะ แหล่งอาหารเหมาะสม มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์
3. ภัตสัปปายะ การพูดคุยกัน-สื่อสารกันอย่างเหมาะสม
4. บุคคลสัปปายะ บุคคลที่ถูกต้องกันเหมาะสม เช่น มีผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษาเหมาะสม
5. โภชนสัปปายะ อาหารที่เหมาะสม เกี่ยวข้องต่อสุขภาพ
6. อุตุสัปปายะ ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป
7. อิริยาปถสัปปายะ มีที่พักผ่อนอิริยาบถอย่างเหมาะสม²¹

โคกหนองนา R-model ในฐานะแหล่งเรียนรู้ซึ่งหมายถึง ศูนย์รวมที่ประกอบด้วยข้อมูลข่าวสาร กระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบแตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอนหรือครูเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีกำหนดเวลาเรียน ยืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน แหล่งการเรียนรู้ว่าเป็นแหล่งข้อมูล

²⁰ อง. ปญจก (ไทย) 22/192/252; อภ.ส. (ไทย) 34/190/75.

²¹ วิสุทฺธิ. 1/161; วินย.อ. 1/524; ม.อ. 3/570

ข่าวสาร สารสนเทศ ประสบการณ์ที่สนับสนุนให้ผู้เรียน ใฝ่เรียน ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องเพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียน เกิดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ แหล่งการเรียนรู้ เป็นแหล่งข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศ วิทยาการ ภูมิปัญญาชาวบ้านและประสบการณ์อื่นๆ และสิ่งหนึ่งสิ่งใดทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เกิดขึ้นตามธรรมชาติมนุษย์สร้างขึ้นหรือตัวมนุษย์เอง โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วย ตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง²² ดังนั้น แหล่งการเรียนรู้ คือ ถิ่น ที่อยู่ บริเวณ บ่อ เกิด แหล่ง ที่ หรือศูนย์รวมความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ และความชำนาญ ซึ่งตามความหมายนี้ แหล่งการเรียนรู้จึงอาจเป็นได้ทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติหรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เป็นได้ทั้งบุคคล สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต และแหล่งการเรียนรู้เป็นแหล่งรวม วิทยาการ ที่สังคม ยอมรับและถือว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งและจำเป็นสำหรับการเรียนรู้ศึกษาค้นคว้าของประชาชน ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องหมายของความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติ

นอกจากนี้ โศกหนองนา R-model ยังเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเชิงท่องเที่ยวโดยประยุกต์ใช้หลักสี่ปายะ 4 ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ สี่ปายะแต่ละด้านมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งการวางระเบียบ และแบบแผนในการบริหารจัดการความสะอาดของสถานที่ภายในโศกหนองนา R-model ตามแนวทางของมหาวิทยาลัย คือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้ นักท่องเที่ยวมองแล้วสะอาดตา เจริญใจ ทำให้จิตใจสงบ เกิดความปิติ เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ และให้ความเพลิดเพลินแก่จิตใจได้ดี มีความสงบร่มรื่น ด้านการให้บริการความสะดวกสบายในการท่องเที่ยว ห้องน้ำสะอาด มีที่จอดรถ แหล่งเรียนรู้ที่มีสาระประโยชน์ ด้านธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรมในโศกหนองนา R-model เป็นแหล่งเรียนรู้ได้เหมาะสม พัฒนาจิตใจ และปัญญา ได้รับความรู้ และผลที่ได้รับจากการเดินทางมาท่องเที่ยว คือ รู้สึกมีความสุขสบายใจ

การบูรณาการหลักสี่ปายะ 7 กกับการทำโศกหนองนา R-model

การศึกษาไทยในยุคปัจจุบันได้มีการวิวัฒนาการเข้าสู่การศึกษายุค 4.0 และไร้พรมแดน ที่มีการใช้เทคโนโลยีเข้าช่วยในการจัดการเรียนการสอน ทำให้ผู้สอนและผู้เรียนเกิดความสะดวกสบาย แต่อย่างไรก็ดีความสะดวกสบายที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยนั้นย่อมก่อให้เกิดผลที่ดีและไม่ดีตามมาเพราะฉะนั้นแหล่งเรียนรู้จะต้องมีการบริหารจัดการที่เป็นระบบ โดยการมุ่งเน้นการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของหน่วยงาน ผู้นำชุมชน วัด บุคลากรทางการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน ชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน เข้ามาเป็นส่วนร่วมในการบริหารจัดการทั้งในทางด้านการวางแผน การดำเนินงาน การประเมินผล และแก้ไขปรับปรุงเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดหลักสี่ปายะ 7 ในทางพระพุทธศาสนาซึ่งประกอบไปด้วย 1) อวาสาสี่ปายะ มีอาคารสถานที่ที่มีความเหมาะสมในการศึกษา 2) โคจรสี่ปายะ การเดินทางมาโรงเรียนมีความสะดวกสบาย 3) ภัตตสี่ปายะ การใช้ถ้อยคำและการสื่อสารที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้และการแนะนำ 4) บุคคลสี่ปายะ วิทยาการเป็นแบบอย่างที่ดี 5) โภชนสี่ปายะ มีแหล่งอาหารเพียงพอ ไม่ขาดแคลน อาหารมีคุณภาพที่เหมาะสมแก่กุลต่อสุขภาพ 6) อุตสี่ปายะ มีสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่

²² วีระพน ภาณุรักษ์, รูปแบบการเผยแพร่แหล่งการเรียนรู้ออนไลน์ เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต), มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2559.

เหมาะสมกับการเรียน และ 7) อริยาปถสัปบายะ มีกิจกรรมเสริมหลักสูตรให้ผู้มาศึกษา เยี่ยมชมได้ เปลี่ยนอริยาปถในการเรียนรู้รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนสีเขียวตามหลักสัปบายะ 7 แบบมีส่วนร่วมเป็นการบริหารแหล่งเรียนรู้ที่ต้ออาศัยหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนรวมถึงภาคประชาชน คือผู้ปกครองได้มาร่วมมือในการกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ร่วมกันในการบริหารงาน ทั้งการวางแผนงาน การแก้ไขการดำเนินงานและการประเมินเพื่อทำให้การทำงานมีศักยภาพและเกิดประสิทธิภาพโดยการยึดหลักการปฏิบัติงานแบบมีส่วนร่วม ก็คือ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมพัฒนา ร่วมแก้ไข ร่วมรับผิดชอบเพื่อให้การจัดแหล่งเรียนรู้ประสบความสำเร็จและเจริญก้าวหน้าต่อไป

2.4.5 อปถนกฎปฏิบัติ 3 ข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด ซึ่งจะนำผู้ปฏิบัติให้ถึงความเจริญงอกงามในธรรม เป็นผู้ดำเนินอยู่ในแนวทางแห่งความปลอดภัย (อง. ติก. 20/455/142.)
 อปถนกฎปฏิบัติ 3 ข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด ซึ่งจะนำผู้ปฏิบัติให้ถึงความเจริญงอกงามในธรรม เป็นผู้ดำเนินอยู่ในแนวทางแห่งความปลอดภัย²³

1. อินทรีย์สังวร การสำรวมอินทรีย์ ระมัดระวังในการรับประทานอาหาร
2. โภขเน มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณในการบริโภค คือรู้จักพิจารณารับประทานอาหารเพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายใช้ทำกิจให้ชีวิตผาสุก มิใช่เพื่อสนุกสนาน มัวเมา
3. ชาคริยานุโยค ขยันหมั่นเพียรตื่นตัวอยู่เสมอ พร้อมเสมอทุกเวลาที่จะปฏิบัติกิจให้ก้าวหน้าต่อไป

หลักอปถนกฎปฏิบัติสามข้อนี้เป็นหลักที่ภิกษุในพุทธศาสนานั้นต้องปฏิบัติ ซึ่งสามารถทำได้ที่นี่เดี๋ยวนี้ ตั้งแต่สมัยพุทธกาล ซึ่งท่านปฏิบัติเป็นตัวอย่างมาแล้ว อาทิพระมหาคัสสปเถระ พระจิตคุตเถระ เป็นต้น โดยเริ่มจากการสำรวมระวัง สำรวมอินทรีย์ สังวรให้ตั้งสติขึ้นเอาไว้ จะเอาทานอะไรก็ให้ตั้งสติเอาไว้ ไม่ใช่พิจารณาคุณค่าอาหาร แต่ดูที่เวทนาที่เกิดขึ้นในท้องในกายของเรา (ระงับเวทนาเก่า ไม่ทำ เวทนาใหม่ให้เกิดขึ้น) เวลาตื่นอยู่ก็ต้องทำ การเพียรเพิกเลส เวลานอนก็นอนให้พร้อมที่จะลุก ไม่ใช่นอนแบบหลับไหลหรือก็ไม่ใส่ใจกับไม่นอนเลยนั่นเอง และการขยันประกอบความเพียรในการปฏิบัติธรรม มีความเห็นว่าเป็นปัจจุบันมีบรรพชิตทำได้น้อยมาก นอกจากสำนักปฏิบัติ (วัดป่า) จะเน้นเรื่องนี้อย่างจริงจัง ส่วนทั่วไปก็ไม่ค่อยทำความเพียรเท่าไร แม้กิจวัตรยังไม่เต็มที่ เพราะยังติดความสุขสบายต่างจากบรรพชิตในอดีตมาก²⁴

การดำเนินชีวิตตามอปถนกฎปฏิบัติสามข้อ (การปฏิบัติที่ไม่ผิดทาง) ได้แก่ (1) ด้าน อินทรีย์สังวรนั้น การปฏิบัติของพระสงฆ์ควรสำรวมระวังอินทรีย์ให้มีความเหมาะสมต่อสาธารณชนรักษาภาพลักษณ์ที่ดีต่อองค์กรสงฆ์และพระศาสนาเป็นอย่างมาก (2) ด้านโภขเนมัตตัญญูตา พระสงฆ์ควรบริโภคอาหารแต่พอประมาณหรือฉันอาหารเวลาเดียวโดยเลือกอาหารที่สะอาด ปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการเพื่อภาวะสุขภาพที่ดีบริโภคแต่พอดี ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร และ (3) ด้านชาคริยานุโยค การประกอบความเพียรทั้งคั่นธวัชระ คือศึกษาเล่าเรียนพระพุทธรูปของพระพุทธรเจ้า และวิปัสสนาธุระ คือ การเจริญวิปัสสนา ทำ

²³ อง. ติก. 20/455/142.

²⁴ พระมหาผล นาควโร (ถ้ากลาง) และคณะ, การดำเนินชีวิตตามหลักอปถนกฎปฏิบัติสามข้อของพระสงฆ์ ในจังหวัดนครราชสีมา, วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์ ปีที่ 7ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม2565): 1644-1656.

กิจวัตรให้สมบูรณ์ (1) ด้านอินทรีย์สังวรนั้นในปัจจุบันส่วนใหญ่ จะขาดการสำรวมอินทรีย์ปล่อยตัวปล่อยใจให้ตกภายใต้อำนาจกิเลส จึงเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาในการปฏิบัติของพระสงฆ์เองพฤติกรรมของพระสงฆ์ดังที่กล่าวมาเกิดจากการไม่สำรวมระวางอินทรีย์นั้น จึงได้ทำให้โลกออนไลน์วิพากษ์วิจารณ์เป็นจำนวนมากว่าไม่เหมาะสมจึงส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ที่ดีต่อองค์กรสงฆ์และพระพุทธศาสนาในปัจจุบันเป็นอย่างมากอินทรีย์สังวรมี ความสำคัญเป็นอย่างมากสำหรับพระภิกษุสามเณร หากอยู่ปราศจากอินทรีย์สังวรแล้วย่อมไม่อาจปฏิบัติธรรมให้ก้าวหน้าต่อไปอินทรีย์สังวรย่อมเป็นพื้นฐานเบื้องต้นสำหรับผู้ที่ศรัทธาเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นบันไดในการปฏิบัติธรรมให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้น พบว่าผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาโดยมากยังเป็นปุถุชนอยู่ย่อมที่จะไม่สามารถสำรวมระวางอินทรีย์ ของตนได้ตลอดเวลา เพราะต้องมีการกระทบกับนี่เป็นธรรมดาแม้ในการดำเนินชีวิตของพระภิกษุขณะการพัฒนาอินทรีย์ ในทางพระพุทธศาสนาใช้ หลักที่เรียกว่าอินทรีย์สังวรซึ่งแปลว่า การสำรวมอินทรีย์ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการคุ้มครองทวาร หมายถึงการมีสติพร้อมอยู่เสมอเมื่อรับอารมณ์ มีรูปเป็นต้น ด้วยอินทรีย์ 6 องค์ธรรมสำคัญที่ใช้ระมัดระวังตั้งแต่ต้นก็ คือสติซึ่งเป็นตัวควบคุมจิตไว้ ให้อยู่กับหลัก เหมือนเชือกสำหรับดึงจิต แต่การที่จะปฏิบัติให้ได้ผลนั้นจำเป็นต้องฝึกฝนอบรม อยู่เสมอ (2) ด้านโภชนาการตามบัญญัติ พระสงฆ์ควรบริโภคอาหารแต่พอประมาณ เมื่อครั้งพุทธกาลฉันอาหารเวลาเดียว หรือเลือกอาหารที่สะอาดปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการเพื่อภาวะสุขภาพที่ดีบริโภคแต่พอดี ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป ความเป็นผู้รู้จักประมาณ ช่วยทำให้เกิดความแข็งแรงสมบูรณ์ของร่างกายในด้านการป้องกันโรค คือ ช่วยลดความเสี่ยงและปัจจัยที่ก่อให้เกิดโรคเรื้อรังที่สำคัญ เช่น โรคเบาหวาน โรคหัวใจและหลอดเลือด ความดันโลหิตสูง ความอ้วน ความสุขสบายทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีสุขภาพที่แข็งแรงทำให้รู้สึกดีและมีความโปรดปรานสบายตัวแต่ถ้าบริโภคมากเกินไปที่ร่างกายต้องการจะเปลี่ยนไปเป็นไขมันได้ที่มีปัญหาโรครุมเร้าส่งผลเสียต่อสุขภาพกายสุขภาพจิตทำให้ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมทางศาสนาได้ (3) ด้านชาคริยานุโยค พระสงฆ์ในปัจจุบันส่วนใหญ่จะประกอบความเพียรทั้งคันถธุระ คือ ศึกษาเล่าเรียนพระพุทธพจน์คำสอนของพระพุทธเจ้าและวิปัสสนาธุระ คือการเจริญวิปัสสนาอยู่อย่างสงบไปจากอดีต อันเนื่องมาจากปัญหาส่วนตัวที่มาจากหลายสาเหตุ เช่น อายุมากสุขภาพไม่ดี ไม่มีเวลา เป็นเจ้าคณะผู้ปกครองต้องทำงานคณะสงฆ์ และการประชุมต่างๆ ดังนั้นบรรพชิตจำเป็นต้องมีการสำรวมระวางป้องกันจิต เมื่อรูปกระทบตา เสียง กระทบหู กลิ่นกระทบจมูก รสกระทบลิ้น โผฏฐัพพะกระทบกาย และธรรมารมณ์กระทบใจ อันเป็นที่ปรารภนาชวนให้กำหนดยินดีรวมทั้งที่ไม่น่าปรารภนา ทำให้ยินร้าย กล่าวโดยรวมก็คืออิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ที่เกิดขึ้นในจิตนั่นเอง อันภิกษุและชนทั้งหลายพึงทราบไม่ควรทำความยินดียินร้าย ไม่ควรเข้าไปพัวพันและกล่าวสรรเสริญในสิ่งเหล่านั้นแต่จะอย่างไรก็ตามแม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงเปรียบเทียบให้เห็นถึงอินทรีย์ทั้งหลายว่าเป็นเหมือนสัตว์ร้ายที่พร้อมจะทำลายเราตลอดเวลาหากมันไม่มีการสำรวมระวางแต่ปัจจุบันนี้ก็ยังมีผู้ไม่สำรวมถูกสัตว์เหล่านั้นทำร้ายมากมาย เพราะไม่เคยฝึกการสำรวมอินทรีย์ไม่รู้เท่าทันสภาพความจริงกลับประพฤติดนปล่อยจิตปล่อยใจไปตามวัตถุปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความติดพัน ชวนเคือง ชอบใจ ไม่ชอบใจ แล้วถูกอกุศลธรรมเข้าครอบงำจิตใจความชั่วเสียหายจนเกิดความทุกข์และก่อให้เกิดพิษภัย อันตราย ความเสียหายแก่ตนเองผู้อื่น และสังคม ดังนั้นในงานวิจัยนี้จึงจะศึกษาสภาพปัญหาการดำเนินชีวิตของบรรพชิตตามหลักอปถนกฎปฏิบัติทาสุตรในพระพุทธศาสนาสมัยปัจจุบัน

2.4.6 การรับประทานอาหารที่ย่อยง่ายเป็นสิ่งเกื้อกูลต่อสุขภาพ ดังพุทธภาษิตว่า “คนผู้มีสติทุกเมื่อ รู้จักประมาณในการการรับประทาน ย่อมมีโรคภัยไข้เจ็บน้อย แก่ช้า อายุยืน”²⁵

อาหารท้องถิ่นอาหารท้องถิ่นหรืออาหารพื้นบ้าน หมายถึง อาหารที่ประชาชนบริโภคอยู่ในชีวิตประจำวันและบริโภคในโอกาสต่าง ๆ โดยอาศัยเครื่องปรุง วัสดุที่นำมาประกอบอาหารจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งจากแหล่งธรรมชาติที่แวดล้อมอยู่ ด้วยการเก็บของป่า การล่าสัตว์ การจับสัตว์น้ำและจากการผลิตขึ้นมาเอง เช่น การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ หรือจากการซื้อขายแลกเปลี่ยน โดยมีกรรมวิธีทำเป็นเอกลักษณ์ รวมทั้งรสชาติที่เป็นเฉพาะถิ่นแตกต่างกันไป ซึ่งอาหารท้องถิ่นมีคุณลักษณะโดยรวมที่สามารถจำแนกได้²⁶ คือ 1) อาหารท้องถิ่นเป็นอาหารที่บริโภคในชีวิตประจำวันและโอกาสพิเศษ 2) อาหารท้องถิ่นเป็นอาหารที่มีการประกอบด้วยวัตถุดิบและเครื่องปรุงภายในท้องถิ่น 3) อาหารมีกรรมวิธีปรุงแบบเรียบง่ายไปจนถึงซับซ้อน และวิธีการปรุงจะคงไว้ซึ่งรสชาติแบบธรรมชาติ 4) อาหารท้องถิ่นมีกระบวนการและเทคนิคในการทำให้อาหารสุกหลายรูปแบบ 5) อาหารท้องถิ่นมีวิธีการประกอบอาหารที่สอดคล้องกับฤดูกาล

อาหารท้องถิ่นต้องสามารถเชื่อมโยงกับอาหารสุขภาพ คือ อาหารที่มีสารอาหารครบ 5 หมู่ คือ โปรตีนคาร์โบไฮเดรต ไขมัน วิตามิน และแร่ธาตุในปริมาณที่เหมาะสมแต่ละช่วงวัย มีความหลากหลาย มีน้ำตาล ไขมัน โซเดียมต่ำ และมีใยอาหารสูงโดยหลักการรับประทานอาหารสุขภาพควรได้รับพลังงานรวม 1,500-2,000 กิโลแคลอรีต่อวัน โดยร้อยละ 55 มาจากคาร์โบไฮเดรต ร้อยละ 25-30 มาจากไขมัน และร้อยละ 10-15 มาจากโปรตีน ผู้บริโภคยังต้องได้รับใยอาหาร 25 กรัมต่อวัน หรือ รับประทานผักและผลไม้รวมกันวันละ 400 กรัม และไม่ควรบริโภคโซเดียมเกิน 2,400 มิลลิกรัมต่อวัน และน้ำไม่เกิน 24 กรัมต่อวัน จากข้อมูลและปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยได้พัฒนาตำรับอาหารไทยเพื่อสุขภาพ โดยเป็นตำรับที่มีพลังงานและสารอาหารเหมาะสมกับวัยรุ่น มีการควบคุมปริมาณน้ำ ไขมัน โซเดียมให้อยู่ตามเกณฑ์ของกรมอนามัยกำหนด และเพิ่มผักผลไม้ให้มากขึ้น เพื่อให้วัยรุ่นมีสุขภาพดีและลดความเสี่ยงในการเกิดโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง

ความสำคัญของอาหารท้องถิ่นสภาพทางภูมิศาสตร์ของแต่ละท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญที่จะกำหนดชนิด ลักษณะของอาหารท้องถิ่น ซึ่งก่อให้เกิดวัฒนธรรมเฉพาะท้องถิ่นอย่างหลากหลาย ทั้งที่แตกต่างและคล้ายคลึงกัน อาหารท้องถิ่นมีความสำคัญ ดังนี้²⁷ (สุนี ศักดาเดช, 2549) 1) แสดงถึงเอกลักษณ์และวัฒนธรรม ในแต่ละท้องถิ่นจะมีวัตถุดิบอาหาร วิธีการปรุง การรับประทานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แสดงถึงวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดและปฏิบัติสืบต่อกันมา คนในท้องถิ่นใกล้เคียงกันจะมีความนิยมอาหารที่คล้ายคลึงกัน อาหารในแต่ละท้องถิ่นมีเอกลักษณ์ที่เด่นชัดแตกต่างกันไป เช่น อาหารภาคเหนือ รสอ่อน แต่มั่น อาหารภาคอีสาน รสจัด เผ็ด แต่ไม่นิยมใช้น้ำมันหรือกะทิ เป็นต้น 2) เป็นอาหารเพื่อสุขภาพ อาหารท้องถิ่นใช้เนื้อสัตว์เป็นส่วนประกอบในอัตราส่วนที่น้อย ไขมันต่ำ

²⁵ ชุ.ธ. (ไทย) 25/33/325

²⁶ อำไพ พงศ์วิงพงศ์กุล, อาหารพื้นบ้านไทย ในตำราวิชาการอาหารเพื่อสุขภาพ, กรุงเทพฯ: กองการแพทย์ทางเลือก กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2551.

²⁷ สุนี ศักดาเดช, อาหารท้องถิ่น, จันทบุรี: คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, 2549.

และใช้พืชผักภายในท้องถิ่นเป็นส่วนประกอบหลัก ตลอดจนแบบแผนในการรับประทานอาหารจะช่วยส่งเสริมให้ร่างกายได้รับสารอาหารอย่างสมดุล คือ มีอาหารหลากหลายชนิดในมือเดียว ประยุกต์ด้วยกรรมวิธีที่แตกต่างกัน 3) ปลอดภัยจากสารเคมี เนื่องจากพืชผักในท้องถิ่นส่วนใหญ่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เกิดขึ้นหมุนเวียนกันไปตามฤดูกาล จึงไม่ต้องใช้สารเคมีต่างๆ ในการดูแลพืชผักให้เจริญเติบโต 4) สร้างอาชีพ สร้างรายได้ อาหารท้องถิ่นนอกจากการปรุงเพื่อรับประทานกันในครัวเรือนแล้ว ยังสามารถผลิตเพื่อออกจำหน่าย เพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว ทั้งในระดับครัวเรือน และระดับอุตสาหกรรม เนื่องจากอาหารท้องถิ่นบางชนิดเป็นที่นิยมของคนทั่วไป 5) ช่วยประหยัดรายจ่ายของครอบครัว การปรุงอาหารท้องถิ่นเพื่อรับประทานกันในครัวเรือนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการหาซื้อวัตถุดิบ เนื่องจากสามารถเก็บได้จากท้องถิ่นหรือบริเวณข้างเคียง 6) ได้รับประทานอาหารที่สดใหม่เสมอ วัตถุดิบอาหารและอาหารที่ปรุงสำเร็จแล้วถ้าจะต้องเก็บไว้นานๆ รสชาติ เนื้อสัมผัสคุณค่าทางโภชนาการย่อมลดลง ดังนั้นอาหารท้องถิ่นสามารถปรุงรับประทานสดใหม่ ซึ่งส่งผลดีทั้งในด้านคุณภาพอาหารและการสุขภาพอาหารท้องถิ่นเป็นอาหารที่บริโภคในชีวิตประจำวัน และเป็นอาหารในโอกาสต่างๆ อาหารท้องถิ่นไม่เพียงแต่มีรสชาติที่อร่อยกลมกล่อม หลากหลายรส แต่ยังเป็นเอกลักษณ์ที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของคนไทยในแต่ละท้องถิ่นที่รังสรรค์ปรุงแต่งให้เป็นอาหารเพื่อสุขภาพ อาหารพื้นบ้านไทยเป็นอาหารที่ได้สมดุลทางโภชนาการ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีข้าวเป็นอาหารหลักอาจจะเป็นข้าวเจ้าหรือข้าวเหนียวแล้วแต่ท้องถิ่น และมักเป็นข้าวซ้อมมือซึ่งอุดมไปด้วยวิตามินที่สำคัญ การปรุงอาหารจะเป็นการต้ม แกง ยำ ต้ม มีการปรุงที่เรียบง่าย ใช้เวลาไม่มาก ใช้ น้ำมันในการปรุงอาหารน้อย แหล่งโปรตีนได้จากปลา ไก่ ไข่ หมูและสัตว์อื่นบางชนิด ใช้สมุนไพรที่ได้จากธรรมชาติ มีความปลอดภัยจากสารเคมีและยังให้สรรพคุณทางสมุนไพร ในขณะเดียวกันยังเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวที่ได้มีโอกาสพูดคุยกันระหว่างมื้ออาหาร ตลอดจนเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาให้อาหารไทยอยู่คู่เมืองไทยตลอดไป จึงเป็นอาหารท้องถิ่นเป็นการผสมผสานระหว่างชนิดอาหาร ปริมาณและชนิดของผักพื้นบ้าน เนื้อสัตว์และเครื่องปรุงอย่างลงตัว²⁸

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ชุมชนวิถีเกษตรพอเพียงแบบพึ่งตนเอง

ในการนำเสนอกระบวนการเรียนรู้ชุมชนวิถีเกษตรพอเพียงแบบพึ่งตนเองได้ศึกษาจากผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

ศิริณา จิตต์จรัส²⁹ (2019) การส่งเสริมกิจกรรมเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงเชิงสร้างสรรค์แบบมีส่วนร่วม ของชุมชนบ้านยาง จังหวัดนครปฐม การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพและความต้องการของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงเชิงสร้างสรรค์แบบมีส่วนร่วมของชุมชน 2) เพื่อศึกษาวิธีการและผลของการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง เชิงสร้างสรรค์แบบมีส่วนร่วมของชุมชน กลุ่มตัวอย่าง

²⁸ เพ็ญญา ทรัพย์เจริญ, *อาหารพื้นบ้าน 4 ภาค*, กรุงเทพฯ: สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, 2540.

²⁹ ศิริณา จิตต์จรัส การส่งเสริมกิจกรรมเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงเชิงสร้างสรรค์แบบมีส่วนร่วม ของชุมชนบ้านยาง จังหวัดนครปฐม. *วารสารมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*. 25 (4): ตุลาคม-ธันวาคม 2562, 67-79. <https://he01.tci-thaijo.org/index.php/CUTJ/article/view/162445>

ประกอบด้วย ผู้นำกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในชุมชนบ้านยาง จังหวัดนครปฐม จำนวน 15 คน และนักเรียนประถมศึกษา และอุดมศึกษา จำนวน 50 คน เลือกแบบเฉพาะเจาะจง เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ร้อยละ และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า สภาพการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อยู่ในระดับมาก และความต้องการอยู่ในระดับมาก ส่วนกิจกรรมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ใช้หลักแนวคิดการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ (learning.by.doing) ที่ประกอบด้วย ศาสตร์พระราชา ความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งมี 7 ฐานการเรียนรู้ ได้แก่ การทำนา (Rice Field) ทำขนมไทย (Thai Dessert) ผ้ามัดย้อม (Handkerchief Design) เรียนรู้ศาสตร์พระราชา (The King's Philosophy Learning) 5) ภูมิปัญญาเล่าเรื่องเมืองยาง (Story line and Wisdom) ออกกำลังกายพอเพียง (Exercise Activity) และกิจกรรมสร้างสรรค์ (D.I.Y) โดยผลของการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้กลุ่มตัวอย่างมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมโดยมีระดับความพึงพอใจต่อกิจกรรมการเรียนรู้โดยรวมอยู่ในระดับมาก

ภูสิทธิ์ ภูคำชะโนด และสุวรรณี ฮ้อแสงชัย (2563)³⁰ 54 ผู้นำหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง กับทัศนคติในการก้าวพ้นความยากจนสู่ระดับความพอเพียง: สบายดีอีสาน ในบทความวิจัยเพื่อศึกษาทัศนคติต่อการมีหลักธรรมาภิบาลในการพัฒนาหมู่บ้าน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ รวมถึงทัศนคติเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง และศาสตร์พระราชาก็ทำให้ทุกคนก้าวพ้นความยากจนได้ เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์กับผู้นำ 54 หมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงใน 5 จังหวัด ได้แก่ อุตรธานี หนองบัวลำภู หนองคาย บึงกาฬ และเลย ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำส่วนใหญ่ที่มีอาชีพภาคเกษตร มีทัศนคติต่อหลักธรรมาภิบาลความโปร่งใสมากที่สุดในการทำงานพัฒนาในชุมชน รวมทั้งการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ โดยให้แนวทาง งบประมาณ จำนวนคน ระยะเวลา ผลที่เกิดขึ้นได้ ส่วนการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนตามความเหมาะสมและเป็นประชาธิปไตยมีระดับมากที่สุด ทั้งนี้ผู้นำมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ในด้านการร่วมคิดค้นหาปัญหา นำเสนอโครงการ กิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านต่อส่วนรวมมากที่สุด ทัศนคติด้านเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชาคอร์รัจกการปลูกผักสวนครัว ลดอบายมุข ประกอบอาชีพที่สุจริต และยังมีกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ศูนย์เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน เจ้าหน้าที่มาพัฒนาให้ความรู้ ธนาคารขยะ ป่าชุมชน รวมทั้งการช่วยเหลือคนยากจน นอกจากนี้ ยังพบอีกว่าหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงต้องยึดหลักประชาธิปไตย มีความเชื่อมั่นในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทุกคนรักและช่วยเหลือกันตลอด สร้างอาชีพเสริมแบบรวมกลุ่ม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้การเลี้ยงสัตว์ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและมีกลุ่มพิทักษ์ป่า รูปแบบที่นำพาประชาชนพ้นจากความยากจนคือ สร้างความ เชื่อมั่นในตัวผู้นำที่เสียสละเวลาทำงานให้กับหมู่บ้านท้องถิ่น จนเกิดคำว่า “ผู้นำทำก่อนจึงทำตาม เพราะเชื่อมั่นคนทำที่สำเร็จ”

³⁰ ภูสิทธิ์ ภูคำชะโนด และ สุวรรณี ฮ้อแสงชัย. (2563). 54 ผู้นำหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง กับทัศนคติในการก้าวพ้นความยากจนสู่ระดับความพอเพียง: สบายดีอีสาน. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.* 8 (5) (กันยายน-ตุลาคม 2563), 1802-1815. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/241457>

จินาภรณ์ ผันสว่าง และคณะ (2563)³¹ รูปแบบการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเองตามหลัก สัมมาอาชีวะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง การวิจัยครั้งนี้มี วัตถุประสงค์เพื่อสร้างและพัฒนารูปแบบการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเองตามหลักสัมมาอาชีวะเพื่อ พัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางและเพื่อนำรูปแบบที่สร้างขึ้น ไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมายและจึงประเมินคุณภาพของรูปแบบโดยจัดให้มีการอบรมเกษตรกรเชิง ปฏิบัติการกับกลุ่มที่สนใจเข้าร่วมโครงการ จำนวน 40 คน จำแนกเป็นตัวแทนแต่ละจังหวัดในพื้นที่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ได้แก่ จังหวัดร้อยเอ็ด 10 คน จังหวัดมหาสารคาม 10 คน จังหวัดกาฬสินธุ์ 10 คน และจังหวัดขอนแก่น 10 คน จากนั้นนำผลการประเมินไปหาประสิทธิภาพ และพัฒนารูปแบบให้มีคุณภาพแล้วนำมาปรับปรุงให้สมบูรณ์ต่อไป

ผลการวิจัยพบว่า การสร้างและพัฒนารูปแบบการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเองตามหลัก สัมมาอาชีวะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร ประกอบด้วย 1) ด้านการดำเนินชีวิต 2) ด้านการ ประกอบอาชีพ 3) ด้านการประยุกต์ใช้และการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนของเกษตรกรควรน้อมนำ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และศาสตร์พระราชาสู่การปฏิบัติโดยเน้น 5 คำหลัก คือ ศรัทธา กล้า หาญ เอกภาพ ความรู้ คุณธรรม ซึ่งการปรับประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติอย่างเป็น รูปธรรมในรูปแบบของบันได 9 ขั้น สู่คุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่ยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจ พอเพียง ได้แก่ ขั้นที่ 1 พอกินขั้นที่ 2-4 พอใช้ พออยู่ พอมีขั้นที่ 5-6 บุญและทานขั้นที่ 7 เก็บ รักษาขั้นที่ 8 ชายและขั้นตอนที่ 9 สร้างเครือข่ายเกษตรกรและผลการทดลองใช้และหาประสิทธิภาพ ของรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเองพบว่า รูปแบบการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเองตามหลัก สัมมาอาชีวะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรสูงชันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สกวเดือน พิมพิศาล³² (2558) การศึกษาตลอดชีวิตและการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนตาม หลักเศรษฐกิจพอเพียง ที่ให้ผลการศึกษาไว้ว่า การพึ่งตนเองหรือการศึกษาตลอดชีวิตและการพัฒนา ชุมชนให้ยั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปพัฒนาตนเองและเป็นสังคมแห่งเรียนรู้ สังคมแห่ง การเปลี่ยนแปลง และสังคมฐานความรู้แบบพึ่งตนเองได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้คน เกิดความอยากรู้ในการพัฒนาที่จะเรียนรู้อยู่ตลอดชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย เพราะเป็นสมดุลระหว่าง มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมอยู่แล้ว คือ เป็นกระบวนการทาง สังคมที่สามารถรับรู้ได้ หรือเป็นความพยายาม ในการศึกษาใฝ่หาความรู้ ในการดำรงชีวิตให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และเป็นส่วนร่วมในการสร้าง ความผาสุกของการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน เกิดความเจริญงอกงามในสังคม โดยผู้เรียนรู้จะต้องปรับตัว ให้เข้ากับชีวิตและแหล่งการเรียนรู้ที่สามารถสนับสนุนต่าง ๆ เช่น การมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำร่วมสร้าง ร่วมตัดสินใจ ตามวิถีชีวิตที่สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองสังคมและผู้อื่น บนพื้นฐานทาง สังคมและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความสมดุลกับการพัฒนาต่อไป

³¹ จินาภรณ์ ผันสว่าง และคณะ (2563) รูปแบบการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเองตามหลักสัมมาอาชีวะเพื่อพัฒนา คุณภาพชีวิตของเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง.วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด. 9 (1): มกราคม-มิถุนายน 2563, <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/AJMBU/article/view/242226>

³² สกวเดือน พิมพิศาล . (2558). การศึกษาตลอดชีวิตและการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนตามหลัก เศรษฐกิจพอเพียง วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์. 2 (3) (กันยายน-ธันวาคม 2558), 153-172. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Praewa-ksu_Journal/article/view/89430/70397

บุษบา อารีย์³³ (2555) บัญชีครัวเรือนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในยุคโลกาภิวัตน์ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ข้อมูลข่าวสารกลายเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของกระแสโลกาภิวัตน์ ก่อให้เกิดทั้งวิกฤติและโอกาสที่กำลังจะเกิดขึ้น การผลิตในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ด้านการลงทุนและการค้าแลกเปลี่ยนในทั่วทุกมุมโลก มีการใช้เครื่องจักรแทนแรงงาน ให้ความสำคัญกับการบริหารสินค้าคงเหลือ การนำระบบคอมพิวเตอร์มาใช้ ทำให้การติดต่อสื่อสารและระบบการรายงานเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนได้นำหลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน แสดงถึงแนวทางการลงทุนของต่างชาติและประชาชนทุกระดับให้ดำเนินไปในทางสายกลาง สำหรับประเทศไทยนั้นมีแนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีครัวเรือน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารการเงินที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง สมาชิกในครัวเรือนจะต้องรู้จักประมาณตนเอง มีการวางแผนที่ดีในการใช้จ่ายอย่างรอบคอบและมีสติในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยต้องเก็บรวบรวมข้อมูล จัดบันทึกรายรับรายจ่ายและรายงานทางการเงินที่ถูกต้อง การเพิ่มรายรับและลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นจะนำไปสู่ความสำเร็จต่อระบบเศรษฐกิจของไทย

ทวีศักดิ์ ชัยปัตถา และคณะ³⁴ (2552) บ้านภูชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง : สู่การปฏิบัติ การศึกษาค้นคว้านี้มี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติของหมู่บ้านภู อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ใช้กลุ่มเป้าหมาย 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสำรวจ และแบบสัมภาษณ์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการดำเนินงานเกี่ยวกับหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ผลการศึกษาพบว่า หมู่บ้านภูเป็นหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีแนวทางการพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนโดยยึดหลักการตามแนวพระราชดำรัส "เศรษฐกิจพอเพียง,, ได้แก่ การรวมกลุ่มต่างๆ ในชุมชนอย่างเข้มแข็ง และเป็นแรงขับเคลื่อนพลังของชุมชนที่สำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน เช่น มีการรวมกลุ่มเพื่องานอาชีพ ลดการใช้สารเคมีทางเกษตร มีระบบเศรษฐกิจชุมชนที่มาจากฐานความรู้/ภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากการเชื่อมโยงสัมพันธ์ เกื้อกูลกิจกรรมต่างๆ เข้าด้วยกัน จนเกิดพลังและสามารถขับเคลื่อนไปได้ด้วยตัวของมันเอง เป็นวิถีชุมชนที่พึ่งพาตนเองได้ พึ่งพาธรรมชาติ และพึ่งพาอาศัยระหว่างกันได้ ทั้งนี้โดยมีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนการนำหลักปรัชญาพอเพียงสู่การปฏิบัติของหมู่บ้านภู ได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ดังนี้ (1) กิจกรรมด้านการลดรายจ่าย เป็นกิจกรรมแรกเริ่มของการดำเนินตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการเลี้ยงสัตว์และปลูกพืชเพื่อบริโภคในครัวเรือน การผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยชีวภาพเพื่อการเกษตร การใช้พันธุ์พืชและสัตว์ที่ทางราชการส่งเสริม การใช้วัตถุดิบในชุมชนเพื่อผลิตสินค้า (2) กิจกรรมด้านเพิ่มรายได้ ประกอบด้วยการทำอาชีพเสริมของครัวเรือน การจัดกลุ่มอาชีพ (3) กิจกรรมการออมมีหลักการสำคัญคือ ใช้ 3 ส่วน ออม 1 ส่วน (4) กิจกรรมเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ โดยการจัดทำแผนชุมชนโดยให้สมาชิกในหมู่บ้านมีส่วนร่วม แผนพัฒนาด้านปัจจัยพื้นฐาน และการพัฒนาหมู่บ้านประจำเดือน

³³ บุษบา อารีย์ บัญชีครัวเรือนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในยุคโลกาภิวัตน์.วารสารจันทร์เกษมสาร.18 (34) มกราคม - มิถุนายน 2555,97-105. <https://li01.tci-thaijo.org/index.php/crujournal/article/view/30019/25864>

³⁴ ทวีศักดิ์ ชัยปัตถา และคณะ³⁴ (2552) บ้านภูชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง: สู่การปฏิบัติ วารสารการบริหารและพัฒนา. 1 (1): มกราคม - เมษายน 2552, https://so02.tci-thaijo.org/index.php/admin_develop_journal/article/view/12288

(5) กิจกรรมด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ความสำคัญในการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดีเพราะความผูกพันกับป่ามาตั้งแต่บรรพบุรุษ จัดทำแผนการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และดำเนินการตามแผน (6) กิจกรรมเอื้ออาทร ช่วยเหลือและแบ่งปันในชุมชน ความเอื้ออาทร ช่วยเหลือและการแบ่งปัน เป็นภาพที่พบเห็นได้เสมอในชุมชนแห่งนี้ การดำรงชีวิตยังยึดหลักการแบ่งปันอาหาร ผลผลิตทางการเกษตรระหว่างบ้านใกล้เรือนเคียง และเครือญาติอยู่อย่างพี่น้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ปัทมา โกเมนท์จรัส³⁵ (2559) ความสัมพันธ์ระหว่างระดับความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับระดับการปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนตำบลสองคลอง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ในการศึกษาครั้งนี้วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้คือ 1) เพื่อศึกษาระดับความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนตำบลสองคลอง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา 2) เพื่อศึกษาระดับการปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนตำบลสองคลอง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา 3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในภาพรวม กับ เพศ อายุ ศาสนา ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส สถานภาพในครอบครัว อาชีพหลัก รายได้ต่อเดือน และรายจ่ายต่อเดือน และ 4) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับการปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กับ ระดับความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในภาพรวม โดยเป็นการศึกษาเชิงปริมาณ ใช้การวิจัยเชิงสำรวจ ด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง 384 ตัวอย่าง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ สถิติขั้นพื้นฐาน และการทดสอบไคสแควร์ ผลการวิจัยพบว่า 1) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีระดับความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ในภาพรวมในระดับมาก 2) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับการปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงด้านร่างกายและจิตใจ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ในระดับมาก 3) ระดับความรู้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในภาพรวม ไม่ได้ขึ้นอยู่กับ เพศ อายุ ศาสนา ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส สถานภาพในครอบครัว อาชีพหลัก รายได้ต่อเดือน และรายจ่ายต่อเดือนที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 และ 4) ระดับการปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านร่างกายและจิตใจ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ไม่ได้ขึ้นอยู่กับระดับความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในภาพรวม ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05

³⁵ ปัทมา โกเมนท์จรัส. (2559). ความสัมพันธ์ระหว่างระดับความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับระดับการปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนตำบลสองคลอง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*. 10 (3) ก น ย า ย น -ธั น ว า ค ม 2559, 84-98. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JournalGradVRU/article/view/71762>

2.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการเสนอกรอบแนวคิดในการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการบริหารจัดการพื้นที่ด้วยศาสตร์พระราชาบวรณาการสู่การเรียนรู้ โคก หนอง นา R-Model ในการพึ่งตนเองของชุมชนตามวิถีเกษตรพอเพียง” คณะผู้วิจัยได้แสดงความเชื่อมโยงระหว่างตัวแปรของโครงการวิจัยย่อยทุกโครงการ

โดยมีตัวแปรที่สนใจศึกษาของโครงการวิจัยย่อยที่ 1 คือ การสังเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนที่ศึกษาได้จาก 1) หลักธรรมจากศาสตร์พระราชา 2) หลักธรรมจากการเรียนรู้เกษตรพอเพียง และ 4) หลักธรรมเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน

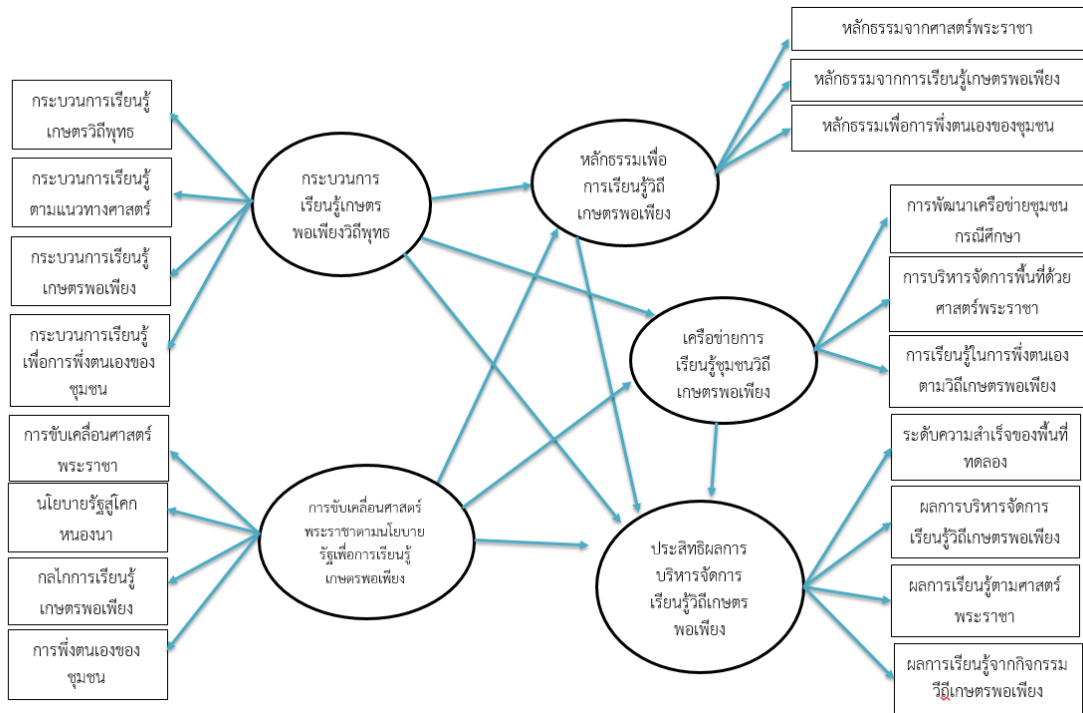
ตัวแปรที่สนใจศึกษาของโครงการวิจัยย่อยที่ 2 คือ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้วิถีพุทธตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน ที่ศึกษาได้จาก 1) กระบวนการเรียนรู้วิถีพุทธ 2) กระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางศาสตร์พระราชา 3) กระบวนการเรียนรู้เกษตรพอเพียง 4) กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน

โดยมีตัวแปรที่สนใจศึกษาของโครงการวิจัยย่อยที่ 3 คือ การขับเคลื่อนศาสตร์พระราชาด้านนโยบายรัฐสู่โคกหนองนาและการเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน ที่ศึกษาได้จาก 1) การขับเคลื่อนศาสตร์พระราชา 2) นโยบายรัฐสู่โคกหนองนา 3) กลไกการเรียนรู้เกษตรพอเพียง และ 4) การพึ่งตนเองของชุมชน

ตัวแปรที่สนใจศึกษาของโครงการวิจัยย่อยที่ 4 คือ การพัฒนาพื้นที่ทดลองการบริหารจัดการพื้นที่วิถีเกษตรพอเพียงด้วยศาสตร์พระราชาบวรณาการสู่กระบวนการเรียนรู้โคก หนอง นา R-Model ด้วยวิธีพหุกรณีศึกษา ที่ศึกษาได้จาก 1) การพัฒนาพื้นที่ทดลอง 2) การบริหารจัดการพื้นที่วิถีเกษตรพอเพียง 3) ศาสตร์พระราชาบวรณาการสู่กระบวนการเรียนรู้ และ 4) กระบวนการเรียนรู้โคก หนอง นา R-Model 5) ผลการเรียนรู้ผ่านวิถีเกษตรพอเพียง

ตัวแปรที่สนใจศึกษาของโครงการวิจัยย่อยที่ 5 คือ การพัฒนาเครือข่ายชุมชนกรณีศึกษาการบริหารจัดการพื้นที่ด้วยศาสตร์พระราชาบวรณาการสู่การเรียนรู้ในการพึ่งตนเองตามวิถีเกษตรพอเพียง ที่ศึกษาได้จาก 1) การพัฒนาเครือข่ายชุมชนกรณีศึกษา 2) การบริหารจัดการพื้นที่ด้วยศาสตร์พระราชา และ 3) การเรียนรู้ในการพึ่งตนเองตามวิถีเกษตรพอเพียง

โดยที่ตัวแปรที่สนใจศึกษาของแผนงานวิจัยและ 5 โครงการวิจัยย่อย จะเป็นตัวแปรที่ร่วมกันพัฒนาให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ชุมชนวิถีเกษตรพอเพียง และพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้เกษตรเชิงวิจัย โคก หนอง นา R-Model เพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนต่อไป

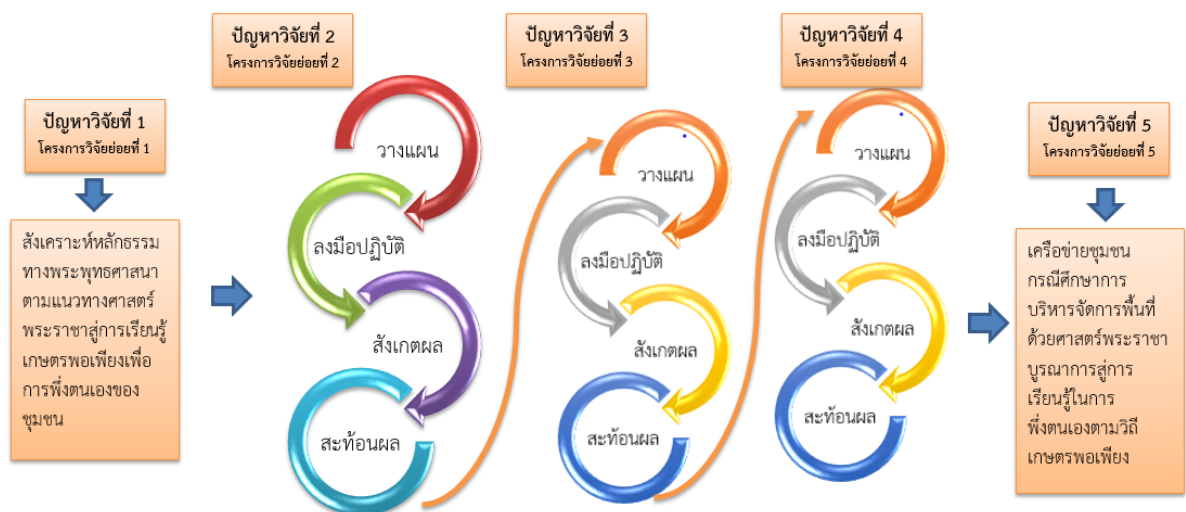

ภาพที่ 2.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย (แผนงานวิจัย)

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรกรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน เพื่อสังเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรกรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน เพื่อเสนอแนวทางการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรกรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนออกแบบโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ตามกระบวนการ PAOR โดยแบ่งขั้นตอนการวิจัยเป็น 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นวางแผน (Plan: P) พัฒนาพื้นที่ทดลองการบริหารจัดการที่ดินด้วยศาสตร์พระราชาบูรณาการสู่ โคก หนอง นา R-Model ในพื้นที่นอกเขตชลประทาน ขั้นปฏิบัติ (Act: A) ในการพัฒนาพื้นที่ทดลองตามแผนและถอดบทเรียนการบริหารจัดการที่ดินด้วยศาสตร์พระราชาบูรณาการสู่ โคก หนอง นา R-Model ในการพึ่งตนเองของชุมชนตามวิถีเกษตรกรพอเพียง ขั้นสังเกต (Observe: O) ด้วยการสังเกตผลที่เกิดขึ้นจากการติดตามผลงานขั้นปฏิบัติ และขั้นสะท้อนผล (Reflect: R) จากสิ่งที่เกิดขึ้นหลังการสร้างเครือข่ายชุมชนกรณีศึกษาการบริหารจัดการที่ดินตามแนวทางพระราชดำริศาสตร์พระราชาบูรณาการสู่ โคก หนอง นา R-Model ในการพึ่งตนเองของชุมชนตามวิถีเกษตรกรพอเพียง สามารถวงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ได้ดังนี้

ภาพที่ 3.1 วงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการ PAOR

จากภาพที่ 3.1 สรุปขั้นตอนการออกแบบการวิจัยตามวงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการ PAOR ได้ดังนี้

ขั้นวางแผน (Plan: P) พัฒนาพื้นที่ทดลองการบริหารจัดการที่ดินด้วยศาสตร์พระราชชา บูรณาการสู่ โศก หนอง นา R-Model ในพื้นที่นอกเขตชลประทาน

ขั้นปฏิบัติ (Act: A) ในการพัฒนาพื้นที่ทดลองตามแผนและถอดบทเรียนการบริหารจัดการที่ดินด้วยศาสตร์พระราชชา บูรณาการสู่ โศก หนอง นา R-Model ในการพึ่งตนเองของชุมชนตามวิถีเกษตรพอเพียง

ขั้นสังเกต (Observe: O) ด้วยการสังเกตผลที่เกิดขึ้นจากการติดตามผลงานขั้นปฏิบัติ

ขั้นสะท้อนผล (Reflect: R) จากสิ่งที่เกิดขึ้นหลังการสร้างเครือข่ายชุมชนกรณีศึกษาการบริหารจัดการที่ดินตามแนวทางพระราชดำริศาสตร์พระราชชา บูรณาการสู่ โศก หนอง นา R-Model ในการพึ่งตนเองของชุมชนตามวิถีเกษตรพอเพียง

แบ่งขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

ระยะที่ 1 การสังเคราะห์หลักฐานทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชชาสู่ การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน

ขั้นตอนการวิจัยตามวงจรวิจัยปฏิบัติการ PAOR มีดังนี้

1.1 ขั้นวางแผน (Plan: P)

กำหนดกลุ่มเป้าหมายที่สนใจศึกษา

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา ประกอบด้วย ผู้นำศูนย์การเรียนรู้เกษตรพอเพียง และสมาชิกของศูนย์การเรียนรู้ จาก 3 ศูนย์การเรียนรู้ จำนวน 12 คน ได้จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ซึ่งกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาจะมีคุณสมบัติดังนี้

1. เข้าร่วมกิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
2. มีประสบการณ์ในการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้เกษตรพอเพียง
3. เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการบูรณาการเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติการเกษตรพอเพียง

พอเพียง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ และแบบบันทึกภาคสนาม

วางแผนการศึกษาภาคสนาม คือ การประสานความร่วมมือเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ในการบริหารจัดการพื้นที่ตามวิถีเกษตรพอเพียง

1.2 ขั้นลงมือปฏิบัติ (Act: A)

ลงพื้นที่ภาคสนาม เป็นการศึกษาเชิงพื้นที่ที่เน้นการศึกษาการบริหารจัดการพื้นที่เชิงประจักษ์จากกรณีศึกษาที่มีแนวปฏิบัติที่ดี โดยมุ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับต้นแบบการบริหารจัดการพื้นที่ตามวิถีเกษตรพอเพียง ที่ศึกษาได้จาก 1) แนวปฏิบัติที่ดีในการบริหารที่ดิน 2) แนวปฏิบัติที่ดีในการบริหารน้ำ 3) แนวปฏิบัติที่ดีในการบริหารพันธุ์พืช และ 4) แนวปฏิบัติที่ดีในการบริหารผลผลิต

การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ออกแบบการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อสัมภาษณ์ผู้นำในพื้นที่ที่มีแนวปฏิบัติที่ดี เกี่ยวกับเส้นทางการบริหารจัดการพื้นที่ตามวิถีเกษตรพอเพียงจนประสบความสำเร็จและ

ได้เป็นต้นแบบการเรียนรู้ และการศึกษากิจกรรมทางการเกษตรที่ดำเนินการและมองเห็นการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรมและได้ผลเชิงประจักษ์

1.3 ขั้นสังเกต (Observe: O)

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลมาทำการลดทอนข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งกระบวนการทั้ง 3 กระบวนการนี้ได้ทำควบคู่ไปกับกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

1) การลดทอนข้อมูล เป็นการนำข้อมูลในจากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์แล้วจัดลงในหัวข้อที่เกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษา ทั้งนี้เพื่อเป็นการเลือกหาจุดที่น่าสนใจของแต่ละตัวแปรที่ศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับตัวแปรที่สนใจศึกษาและเป็นข้อมูลที่เกิดจากการประสบการณ์จริงของผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งมีความเชื่อมโยงกับประเด็นของตัวแปรที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา

2) การตรวจสอบข้อมูล เป็นกระบวนการที่ใช้ในการตรวจสอบข้อมูลโดยพิจารณาถึงความถูกต้องและความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล โดยพิจารณาจากการสนทนาพูดคุยโดยมีหลักฐานประกอบระหว่างการสนทนา ความพอเพียงของข้อมูล กำหนดได้โดยประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยได้เตรียมไว้ก่อนการสัมภาษณ์

3) การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยในระยะที่ 1 นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อมุ่งสังเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic induction) โดยผลการวิเคราะห์ที่ได้จะตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 ผลลัพธ์ที่ได้รับจากการวิจัยในระยะที่ 1 คือ สารสนเทศเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน เพื่อนำไปใช้ในการออกแบบกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้วิถีพุทธตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน ในโครงการวิจัยย่อยที่ 2

1.4 ขั้นสะท้อนผล (Reflect: R)

การสะท้อนผลการเรียนรู้เชื่อมโยงไปสู่การออกแบบการวิจัยในโครงการวิจัยย่อยที่ 2 ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้วิถีพุทธตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน เพื่อสังเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน เพื่อเสนอแนวทางการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏดังนี้

4.1 ผลการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน

1. หลักธรรมที่เป็นแรงบันดาลใจในการทำโครงการโคก หนอง นา R-โมเดล

หลักธรรมประจำใจของผู้ก่อตั้ง: อธิปไตย 4 คือหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ, คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ได้แก่

1. ฉันทะ มีใจรัก ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป

2. วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบทำโครงการด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทนไม่ท้อถอย

3. จิตตะ มีจิตฝึกใฝ่ มุ่งมั่นในการทำโครงการให้สำเร็จ

4. วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อที่ย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คัดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

36

หลักอภิปาธ 4 ที่ส่งเสริมการจัดการแหล่งเรียนรู้ เป็นหลักธรรมที่ทำให้บรรลุถึงความสำเร็จทั้งในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงาน ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติตามหลักอภิปาธทั้ง 4 ประการตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิบัติมาด้วยพระองค์เองและได้ทรงตรัสสั่งสอนให้พุทธบริษัทได้รู้และปฏิบัติตามจน เป็นที่ประจักษ์ชัดแจ้งและเห็นจริงตามคำสั่งสอนของพระองค์ ดังพระพุทธพจน์ว่า “อภิปาธ 4 ได้แก่ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ 1) เจริญอภิปาธที่ประกอบด้วยฉันทาสมาธิและปธานสังขาร 2) เจริญอภิปาธที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขาร 3) เจริญอภิปาธที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขาร 4) เจริญอภิปาธที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปธานสังขาร”³⁷ นอกจากนี้พุทธทาสภิกขุ³⁸ ได้กล่าวว่า อภิปาธ 4 ใ้ว่าคือ บทของพระธรรมเช่นว่าจะมีฉันทะ วิริยะ จิตตะ

³⁶ ที.ปา. 11/231/233; อภ.วิ. 35/505/292.

³⁷ อภ.วิ. (ไทย) 35/431/342.

³⁸ พุทธทาสภิกขุ, การงานที่เป็นสุข.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2549.

วิมังสา ที่เรียกว่าอภิชาติบถ นี้ต้องมีและมีได้โดยไม่รู้สึกรักตัวคนทำงานยอมทำงานด้วยความพอใจความขยันขันแข็ง ความเอาใจใส่ใคร่ครวญอยู่เสมอนี้เรียกว่าเขามีอภิชาติบถทั้ง 4 ประการนั้นโดยไม่รู้สึกรักตัวและพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)³⁹ ได้กล่าวถึงหลักอภิชาติบถ 4 ว่าเป็นหลักธรรมที่ไม่เคยล้าสมัยหรือหลักธรรมอันเป็นหลักแห่งความสำเร็จ 4 ประการ คือ 1) ฉันทะ เพราะเหตุว่ามีใจรักในสิ่งที่ทำจึงได้กระทำอยู่ทุกขณะ 2) วิริยะ คือความพากเพียร ความพยายามไม่ย่อท้อ 3) จิตตะ คือความเอาใจจดจ่อในสิ่งที่ทำ เพราะฉะนั้นท่านจึงทำให้สำเร็จได้ 4) วิมังสา ทำงานแล้วไม่ทิ้ง คอยตรวจสอบ ทบทวนไตร่ตรอง พิจารณา ดังนั้น 1) ใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดี ไม่ใช่สักว่าทำพอให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอย่างได้รางวัลหรือผลกำไร 2) สู้งาน มองงานเป็นสิ่งท้าทาย ใจสู้ ขยัน คือ พากเพียรทำ ขยัน หมั่นประกอบ หมั่นทำสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดถอยก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ 3) ใส่ใจงาน ความคิด อุทิศตัวต่องาน ใจจดจ่อ จริงจัง คือ เอาจิตฝักใฝ่ ตั้งจิต รั้งไว้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ 4) วิมังสา ทำงานด้วยปัญญาไตร่ตรอง พิสูจน์ ทดสอบ ตรวจตรา ปรับปรุงแก้ไข ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน เกินเลยบกพร่องขัดข้องในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไปสรุปได้ว่า หลักอภิชาติบถ 4 เป็นหลักธรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จ เป็นบันไดแห่งความสุขและความสำเร็จ คนเราเมื่อมีความรัก ความพอใจ ขยันหมั่นเพียรความเอาใจใส่ใคร่ครวญอยู่เสมอการทำงานย่อมมีประสิทธิภาพและคนทำงานก็ย่อมมีความสุขคือ 1) ฉันทะ รักงาน 2) วิริยะ สู้งาน 3) จิตตะ ใส่ใจงาน และ 4) วิมังสา ทำงานด้วยปัญญา

ประโยชน์ของอภิชาติบถแต่ละข้อ

การปฏิบัติตาม 5 หลักอภิชาติบถ 4 มาใช้กับการบริหารงานวิชาการนั้นเป็นการนำหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นสูตรสำเร็จสูตรหนึ่งที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสไว้เป็นบาทฐานของความสำเร็จทุกอย่าง ทั้งยังเป็นประโยชน์สำหรับบุคคลที่น้อมนำไปประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจัง ไม่ว่าจะเป็นการทำงาน การศึกษาเล่าเรียน การปฏิบัติธรรม เป็นต้น ซึ่งประโยชน์ของหลักอภิชาติบถ 4 ประการนี้จะได้อธิบายให้เป็นข้อๆ ให้พอได้ใจความ ดังนี้

1. ประโยชน์ของฉันทะ คือ เครื่องกำจัดความเบื่อหน่าย ทำให้เกิดความไม่ท้อแท้ มีกำลังใจสร้างสรรค์สิ่งที่ตนรัก ทำให้งานหนักกลายเป็นงานเบา ที่ยากเป็นง่าย ในทางตรงกันข้ามถ้าไม่มีฉันทะก็จะทำให้เกิดความเบื่อหน่าย ท้อแท้ ไม่มีมีกำลังใจ ทอดทิ้งวางธุระ สิ่งที่ทำอยู่ไม่ก้าวหน้า เมื่อนำหลักธรรมข้อนี้มาใช้ในการบริหารงานวิชาการที่มีขอบข่ายที่มากและมีกระบวนการที่ซับซ้อนในทุกกิจกรรมอาจทำให้เกิดความย่อท้อท้อและเบื่อหน่ายจนทำให้การบริหารจัดการงานวิชาการล้มเหลวและ ไม่มีประสิทธิภาพ การนำหลักฉันทะมาใช้ในการบริหารจัดการงานวิชาการจะทำให้ผู้บริหารและบุคลากรมีกำลังใจในการทำงาน มีใจรักในสิ่งที่ต้องกระทำให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายและสำเร็จตามจุดประสงค์ที่วางไว้

³⁹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). ธรรมานุชิวิต. พิมพ์ครั้งที่ 46. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา, 2545.

2. ประโยชน์ของวิริยะ คือ เครื่องกำจัดความเกียจคร้าน ทำให้งานที่ทำอยู่นั้นต่อเนื่อง ถ้าขาดวิริยะก็จะทำให้เกิดความอ่อนแอทอดถอย สิ่งที่ทำอยู่นั้นไม่ต่อเนื่อง งานที่ทำอยู่นั้นคั่งค้างเมื่อนำหลักธรรมข้อนี้มาใช้ในการบริหารงานวิชาการจะส่งผลให้ผู้ดำเนินงานและบุคคลากรหรือผู้ร่วมงานมีความมุมานะเพียร พยายามทำงานวิชาการให้ลุล่วงสำเร็จตามเป้าหมายและจุดประสงค์ที่วางไว้

3. ประโยชน์ของจิตตะ คือ เครื่องมือที่จะทำให้เกิดการติดตามทราบความเป็นไปของงานอยู่เสมอเมื่อนำหลักธรรมข้อนี้มาใช้ในการบริหารงานวิชาการจะทำให้ เมื่อเกิดปัญหาห่วย่อมสามารถที่จะแก้ไขได้ทันเวลาที่เพราะมีความเอาใจฝักใฝ่หาข้อมูลและแนวทางแก้ไขอยู่นั่นเอง แต่หากขาดจิตตะเสียแล้วงานที่ทำอยู่นั้นอาจเกิดความเสียหายได้

4. ประโยชน์ของวิมังสา คือ เครื่องมือช่วยให้งานไม่ผิดพลาดเมื่อนำหลักธรรมข้อนี้มาใช้ในการบริหารงานวิชาการ ทำให้มองเห็นลู่ทางที่จะทำงานให้เกิดผลดีเพราะมีการไตร่ตรองทบทวนในสิ่งที่จะต้องกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์อยู่เสมอถ้าขาดวิมังสาจะทำงานผิดๆ ถูกๆ ทำให้เกิดความสูญเสียทั้งทางด้านทุนทรัพย์และเวลา

ในพระสูตรต้นตปิฎกได้กล่าวถึงอิทธิบาท 4 ว่า “เป็นคุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ” ทำให้เห็นได้ว่าฉันทะกับวิริยะเป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้บุคคลมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคการทำงานได้เป็นอย่างดีโดยมีจิตตะและวิมังสาเป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้การเอาชนะปัญหาและอุปสรรคอุปสรรคในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งในที่สุดแล้วก็จะช่วยเสริมเสริมให้บุคคลมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคมากขึ้น⁴⁰

หลักอิทธิบาท 4 กับการส่งเสริมสุขภาพและการมีอายุยืน

การมีอายุยืนตามหลักอิทธิบาท4ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพบว่าสาเหตุที่ทำให้มนุษย์มีอายุยืนนั้นมีหลายหลายเหตุพระพุทธองค์ตรัสว่าด้วยธรรมคือ1) ทำสิ่งที่เป็นสัปปายะ 2) รู้จักประมาณในสิ่งที่เป็นสัปปายะ3) บริโภคสิ่งที่ย่อยง่าย 4) เทียวในเวลาที่เหมาะสมและ 5) ประพฤติพรหมจรรย์ แต่บางพระสูตรก็กล่าวถึงการมีศีลและการมีกัลยาณมิตร พระพุทธศาสนามุ่งเน้นการพัฒนาคนให้เกิดสติปัญญา เป็นเครื่องมือสำคัญในการตัดสินใจแก้ปัญหาของชีวิตที่แท้จริงคือการแก้ปัญหาด้วยธรรมของพระพุทธเจ้าถือการใช้ความรู้ที่เป็นปัญญาธรรม อันสามารถแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน ถ้ามนุษย์มีการปฏิบัติอย่างถูกต้องตามหลักอายุสธรรม5ที่สอดคล้องกับธรรมชาติของชีวิตด้วยร่างกายและจิตใจ และต้องอาศัยเหตุปัจจัยภายนอกเข้ามาเกื้อกูล เพื่อให้ชีวิตสามารถทำหน้าที่หรือทำกิจกรรมต่างๆ ให้กับตนเองหรือส่วนรวมได้เช่นการค้าชีวิตที่ดีมีการดูแลสุขภาพการบริโภคสิ่งที่ดีมีการพักผ่อนออกกำลังกายอย่างเหมาะสมและงดเว้นอบายมุขทุกอย่างเพื่อสุขภาพหวังให้อายุยืนยาวการที่จะมีอายุยืนยาวในพระพุทธศาสนานั้น นอกจากอายุสธรรม 5 แล้วยังมีหลักธรรมอิทธิบาท 4 เป็นธรรมที่ควบคุมให้มนุษย์มีอายุยืนยาวทรงพระดำริถึงความเพียรที่สามารถขบไล่ความเจ็บป่วยและตรัสถึงอานุภาพของอิทธิบาท 4 ว่าหากผู้ใดกระทำอิทธิบาท 4 ให้มากแล้วจะมีอายุยืนยาวได้ถึง 120 ปีหรือเกินกว่านั้นก็ได้พระพุทธประสงค์ในอิทธิบาท 4 ในที่นี้คือกิจทางโลกที่ต้องประกอบความพากเพียรในการทำงานในทางโลก ให้ประสบผลสำเร็จตรงตามความตั้งใจ หรือบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่ตนเอง

⁴⁰ สิริชัย แสนนิทา และพระราชาขจรเมธี (วีระ วรปญโญ), การบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4, บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2565) : 85-94.

ปรารถนา และในกิจการธรรมที่ต้องนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้เพื่อประกอบความพากเพียรเพื่อความพ้นทุกข์ดับกิเลสตัณหาที่มีอยู่ในจิตใจจนดับสนิทไม่มีเชื้อแห่งการเกิดใหม่อีกต่อไป

แนวทางการส่งเสริมความมีอายุยืนด้วยหลักอิทธิบาท 4 นั้น เป็นการนำหลักอิทธิบาท 4 มาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนทั้งทางกายและใจ จะต้องสัมพันธ์กันด้วยดีจึงจะทำให้ชีวิตมีความเจริญงอกงามหรือมีสุขภาพที่ดี ต้องมีการฟื้นฟูและรักษาร่างกายทั้งระบบโดยอาศัยยากระบวนกรบำบัดทางกายตลอดจนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเช่นการกินการนอนการพักผ่อนการออกกำลังกายและการทำด้านจิตมีการผ่อนคลายจิตทำให้เกิดความสงบเข้มแข็งผ่อนคลายเมตตาและกำลังใจไม่ท้อแท้สิ้นหวังเป็นอิสระจากความผันผวนแปรปรวนของชีวิตมีความสัมพันธ์ที่ราบรื่นกับผู้อื่นมีครอบครัวญาติมิตรหรือชุมชนที่พร้อมเป็นกำลังใจให้ความช่วยเหลือมีความเอื้ออาทรต่อกันสุขภาพองค์รวมนั้นไม่สามารถทำได้ด้วยคนๆ เดียว แต่ต้องมีการเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและทางสังคม การขับเคลื่อนการมีสุขภาพดีเพื่อความมีอายุยืนในสังคมไทย ต้องมีการทำตั้งแต่สุขภาพระดับบุคคล ครอบครัวสังคมและระดับประเทศโดยการนำหลักอิทธิบาท 4 เข้ามาปฏิบัติเพื่อความมีสุขภาพดีมีอายุยืนอย่างมีคุณภาพต่อไปโดยการปฏิบัติต่อร่างกายจิตใจและพฤติกรรมด้วยการรู้จักไตร่ตรองใช้ปัญญาอันใคร่ครวญหาเหตุผลหรือตรวจสอบตรวจทานด้วยกระบวนกรวางแผนงานวัดผลสำเร็จและคิดวิธีแก้ไขปัญหาหรือผลกระทบอย่างเหมาะสมการปฏิบัติตนตาม“อิทธิบาท 4” เพื่อให้มีอายุยืนสามารถทำการดูแลส่งเสริมสุขภาพกายและจิตใจให้มีคุณภาพ ซึ่งจะส่งผลให้มีอายุยืนยาวได้สัมพันธ์กับกฎธรรมชาติคือมีความไม่เที่ยงแท้แน่นอน เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาการได้มาซึ่งอัตภาพแห่งชีวิตและอายุ เป็นอริยทรัพย์ภายในของบุคคลที่มีค่าเหนือกว่าทรัพย์ภายนอกทั้งปวงจึงต้องดูแลรักษาสุขภาพให้มีองค์ประกอบสมบูรณ์สามารถทำหน้าที่เป็นอุปกรณ์เพื่อความอยู่รอดและนำพาชีวิตไปสู่ประโยชน์สุขในระดับต่างๆ อันมีพระนิพพานเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดความสำคัญของการมีอายุยืนที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา หมายถึงการมีอายุยืนอย่างมีคุณค่า คือ การดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาทไม่อาลัยกับอดีต และไม่พะวงกับอนาคตสร้างประโยชน์และคุณค่าให้กับชีวิตผ่านโอกาสและเวลาปัจจุบันของตนเองเพื่อประโยชน์สุขอันเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิตที่มีความสอดคล้องกับแนวทางการรักษาสุขภาพหรือภาวะที่เป็นสุขแบบองค์รวมให้กับระบบของชีวิตทั้ง 4 ด้าน คือ ทางกาย ทางสังคม ทางจิต และทางปัญญาเป็นแนวคิดหรือหลักปฏิบัติที่เชื่อมโยงวิถีการดำเนินชีวิตที่ดำรงและถูกต้องตามกฎธรรมชาติเข้ากับประโยชน์สุขอันเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิตได้อย่างสอดคล้องกัน⁴¹

ในเชิงองค์กร พฤติกรรมความต้องการและแรงจูงใจที่แตกต่างกันออกไปของแต่ละบุคคล ส่งผลต่อการปฏิบัติงาน การทราบถึงความต้องการและแรงจูงใจของบุคลากรในองค์กรนับเป็นปัจจัยหลักที่ ส่งผลและมีอิทธิพลต่อการวางแผนพัฒนา ตลอดจนการสร้างแรงจูงใจให้บุคลากรเกิดความมุ่งมั่นยอมรับและเชื่อมั่นในศักยภาพตนเอง เป็นแรงขับที่มาจากภายในตัวบุคคล ซึ่งจะส่งผลต่อการปฏิบัติงานได้ว่าจะเป็นไปในทางลบหรือทางบวก ดังนั้น การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ร่วมกับแนวคิดทฤษฎีทางตะวันตก จึงเป็นเรื่องที่ไม่ล้าสมัยหรือขัดแย้งกันยังคงความสอดคล้องและกลมกลืนกันได้อย่างลงตัว ผู้ที่นำหลักธรรมมาใช้ยังส่งผลต่อตนเอง ในทางเชิงสร้างสรรค์ในด้านสภาวะจิตที่ดีขึ้นในทางบวก สามารถกำหนดและสร้างความสำเร็จได้ด้วยตัวเอง มี

⁴¹ พระธีรดา สมจิตโต และพระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา, แนวทางการส่งเสริมความมีอายุยืนด้วยหลักอิทธิบาท 4, วารสารปัญญาภิธาน ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564) : 16-28.

การเรียนรู้ เพิ่มทักษะ พัฒนาศักยภาพตนเอง สามารถนำมาปรับใช้เพื่อให้เกิดความสุขที่เหมาะสมในสภาพและปัจเจกส่วนบุคคลได้ นอกจากนั้นหลักอภิปิธาต 4 เป็น หลักธรรมที่สามารถท่องจำได้ง่าย เข้าใจและเรียนรู้ง่าย และสามารถนำไปปฏิบัติได้ ไม่ยุ่งยาก ไม่ซับซ้อน หากทุกภาคส่วน ทุกองค์กร หรือแม้แต่สถาบันการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาขึ้นมา นำหลักธรรมนี้ไปปลูกฝังให้เด็กและเยาวชน ได้เรียนรู้ตั้งแต่วัยเด็ก เชื่อว่าเมื่อเขาเติบโตขึ้นมาสู่วัยทำงานหรือก้าวไปสู่สังคมใหญ่โตหรือกว้างขึ้น คนเหล่านี้จะสามารถประสบความสำเร็จในชีวิตได้ไม่ยาก จนเมื่อถึงช่วงเป็นผู้บริหารองค์กร ก็จะมีพลังแห่งความสำเร็จ มีภาวะผู้นำที่ดี มีจิตใจที่ดี มีความสามารถ มีศักยภาพที่จะบริหารงานและนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จได้⁴²

การปลูกพืชปลอดสารพิษ เช่น การผลิตมะนาวนอกฤดูแบบปลอดสารพิษและรวมถึงภาคการเกษตร ย่อมแปรเปลี่ยนไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ การปลูกการผลิตมะนาวหรือการทำเกษตรในรูปแบบเดิมๆ อาจจะไม่ตอบสนองต่อผู้บริโภคหรือสังคมในปัจจุบันและอนาคต จึงทำให้นำไปสู่ความยากลำบากในการดำรงชีวิต ในที่นี้จึงนำหลักอภิปิธาต 4 ที่ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา มาปรับใช้กับการผลิตมะนาวนอกฤดูแบบปลอดสารพิษ เพราะมีความจำเป็นที่จะต้องให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบถึงการเปลี่ยนแปลงจากวิถีวังวนเดิม ๆ ซึ่งอีกไม่นานอาจจะเป็นวิธีการที่ล้าสมัยขาดการยอมรับ เนื่องด้วยการผลิตหรือปลูกมะนาวในแนวทางการใช้สารเคมีที่มีพิษตกค้างนั้น ผู้บริโภคและประชาชนส่วนใหญ่ไม่นิยมและยอมรับ เพราะห่วงใยเรื่องสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ซึ่งไม่คุ้มค่าเมื่อเจ็บป่วยจากสารพิษที่สะสมอีกทั้งความเสื่อมโทรมจากธรรมชาติที่ประเมินค่ามิได้จากสารพิษที่ตกค้างเหล่านั้น ดังนั้น “การพัฒนางาน” ตามหลักอภิปิธาต 4 จะทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติ สามารถทำงานได้บรรลุวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1) ความพอใจหรือความเต็มใจที่จะทำงาน 2) ความขยันหมั่นเพียรที่จะทำงาน 3) ความเอาใจใส่มุ่งมั่นที่จะทำงานและ 4) การตรวจสอบ ติดตาม แก้ไข ปรับปรุงและพัฒนา งานที่ทำดั่งนั้นจากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า พุทธธรรมกับการพัฒนางานไม่ว่าด้านหนึ่งด้านใด เพื่อให้เกิดการปฏิบัติงานอย่างเต็มกำลังความสามารถ และมุ่งเป้าหมายไปยังจุดเดียวกัน จึงควรประกอบไปด้วย 1.ความพอใจหรือความเต็มใจที่จะทำงาน หมายถึง มีใจรักในงานที่ทำคือถ้าต้องการผลิตมะนาวในรูปแบบที่ปลอดภัยไร้สารพิษก็ต้องสะสมหาความรู้ประสบการณ์ ตำรับตำราเกี่ยวกับมะนาวที่หลากหลายรูปแบบ ไปเยี่ยมชมฟาร์มชมสวนตามที่ต่าง ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ 2.ความขยันหมั่นเพียรที่จะทำ หมายถึง มีความเพียรพยายามที่จะปลูก ปรับปรุง แก้ไข ไม่ล้มเลิกโดยง่ายแม้ว่ามะนาวจะตายก็ปลูกใหม่ ซ่อมใหม่และหมั่นเดินตรวจตราสำรวจสวนบ่อย ๆ เพื่อจะได้รอบรู้เท่าทันต่ออันตรายที่จะเข้ามาในสวนมะนาว มีความวิริยะ อุตสาหะขับเคลื่อนแนวทางในการปลูกมะนาวไปข้างหน้าอย่างไม่ย่อท้อ 3. ความเอาใจใส่มุ่งมั่นที่จะทำงาน หมายถึงติดตามตรวจสอบการทำงานด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง คอยดูว่ามะนาวที่ปลูกทั้งหมดนั้นอยู่รอดปลอดภัยครบถ้วนดีหรือไม่ กำหนดทิศทางให้ชัดเจน ไม่วอกแวก และ 4.วิมังสา การตรวจสอบ วัตถุประสงค์ นำมาซึ่งการแก้ไข

⁴² จิรัตติกาล สุขสิงห์, การประยุกต์ใช้หลักอภิปิธาต 4 เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กร, วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์ (Journal of Interdisciplinary Innovation Review), (ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2565): 211-218.

ปรับปรุง และพัฒนางานที่ทำ หรือพัฒนาการปลูกมะนาวแบบปลอดสารพิษให้ไปสู่จุดมุ่งหมายคือประสบความสำเร็จจนได้นั่นเอง⁴³

ในการบริหารองค์การเพื่อให้บรรลุตามแผนที่วางไว้ ผู้บริหารถือว่ามีส่วนสำคัญยิ่งเพราะเป็นผู้กำกับนโยบาย แต่ก็มีได้หมายความว่าผู้ปฏิบัติงานไม่สำคัญ หากแต่การควบคุมให้การดำเนินงานขององค์การเป็นไปตามแผนนั้น ผู้ควบคุมคือผู้บริหาร การบริหารงานองค์การเพื่อให้ประสบความสำเร็จนั้นจะต้องอาศัยความพอใจรักของผู้บริหารเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมเสมือนเป็นครอบครัวเดียวกัน มีความเพียรพยายามในการเรียนรู้ เพื่อให้เข้าใจโครงสร้าง องค์การและมอบหมายงานตามความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล มีความคิดหนักแน่นยึดระเบียบ เพื่อให้ทุกคน เชื่อมั่นในการปฏิบัติงาน และมีการโน้มน้าวทุกคนให้ยึดมั่นในประโยชน์ส่วนรวม และต้องมีการไตร่ตรอง ประเมินผลการดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามแผน

หลักธรรมในการดำเนินงานกิจกรรมในพื้นที่

2. ชื่อกิจกรรม: โครงการโคกหนองนา R-โมเดลกับการเรียนรู้ของชุมชน

แนวทางกิจกรรม: สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งบ้าน วัด โรงเรียน (บวร)

หลักธรรม: สาราณียธรรม 6 (ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึงกัน หลักการอยู่ร่วมกัน ได้แก่

1. เมตตาทายกรรม ตั้งเมตตาทายกรรมต่อเพื่อนและชุมชนทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของเพื่อนและชุมชนด้วยความเต็มใจ
2. เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมต่อเพื่อนและชุมชนทั้งต่อหน้าและลับหลังทั้ง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง
3. เมตตาตามโนกรรม ตั้งเมตตาตามโนกรรมต่อเพื่อนและชุมชนทั้งต่อหน้าและลับหลัง ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน
4. สาธารณโภคี ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน
5. สีสสามัญญตา มีความประพฤติกว้างตัวที่ดีต่อเพื่อนและชุมชนทั้งต่อหน้าและลับหลัง มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่นรังเกียจของหมู่คณะ
6. ทิฐีสสามัญญตา ความความเห็นหรือทัศนคติที่ดีต่อเพื่อนและชุมชนทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหา⁴⁴

บทความของ ชาลี ภัคดี และคณะ เรื่อง “รูปแบบการประยุกต์หลักสาราณียธรรมเพื่อการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนวัดศรีสุพรรณ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์การประยุกต์รูปแบบการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วม (บวร) โดยใช้หลักสาราณียธรรมกับชุมชนวัดศรีสุพรรณ 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการประยุกต์การบริหาร โดยใช้หลักสาราณียธรรม 3) เพื่อสร้างคู่มือของรูปแบบ

⁴³ มนตรี บุญจรัส, อิทธิบาท 4 กับวิธีผลิตมะนาวนอกฤดูแบบไม่ใช้สารพิษ, วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์, (Journal of Interdisciplinary Innovation Review), ปีที่ 6ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน 2566): A-89-99.

⁴⁴ ที.ปา. 11/317/257;อง.ฉกก. (ไทย) 22/282-283/321-323.

การบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วม (บวร) โดยใช้หลักสาราณียธรรม ผลการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบการประยุกต์รูปแบบการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วม (บวร) โดยใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนวัดศรีสุพรรณ สภาพการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ริเริ่ม ร่วมคิดร่วมทำ ร่วมวางแผน ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผลสรุปผล พบว่าผู้บริหารทั้ง 3 หน่วยงานยังไม่เน้นความสำคัญต่อขั้นวางแผนการมีส่วนร่วมด้วยหลักสาราณียธรรมเท่าที่ควร จึงไม่ได้กำหนดเป็นแผนนโยบายหลักในการกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบแบบมีส่วนร่วมแต่ละหน่วยงานที่ชัดเจน มีเพียงแผนย่อยในการบูรณาการความร่วมมือทั่วไป จึงไม่มีการติดตามประมวลผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องในชั้นการพัฒนา มีเพียงแผนพัฒนาจากผู้บริหารระดับบนของแต่ละหน่วยงาน 2) แนวทางการพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมแบบมีส่วนร่วม (บวร) ของชุมชนวัดศรีสุพรรณ คือได้จัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม (บวร) แบ่งการรับผิดชอบออกเป็น 2 ฝ่าย คือ 1.ฝ่ายบริหาร ต้องเห็นความสำคัญของการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม 3 ประสาน คือ บ้านชุมชน วัด โรงเรียนหรือราชการด้วยการกำหนดแนวทางการปฏิบัติที่ชัดเจน ต้องถ่ายทอดขั้นตอนให้บุคลากรได้รับรู้อย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง มีการกำหนดให้เป็นภาระงานหลัก และให้บุคลากรรับผิดชอบและปฏิบัติให้เป็นงานปกติไม่ควรจัดเป็นงานจิตอาสา และมีการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างบุคลากร 3 หน่วยงานอย่างสม่ำเสมอ 2. ฝ่ายผู้ปฏิบัติ บุคลากรภายในทั้ง 3 หน่วยงาน ต้องไม่มีอคติต่อแผนนโยบายหรือแนวทางปฏิบัติ ควรให้ความร่วมมือและให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน ควรเปิดใจและยอมรับสิ่งใหม่ด้วยการศึกษาเรียนรู้ ทำความเข้าใจรูปแบบกระบวนการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ว่าเป็นสิ่งที่ชุมชนได้น้อมนำเอาพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและหลักธรรมมาบูรณาการใช้ในการทำงานเพื่อพัฒนาตัวเองและชุมชนให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ตามนโยบายหลักของรัฐบาล และ 3.ผลของการศึกษาวิเคราะห์และพัฒนารูปแบบที่เกิดขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงผลสัมฤทธิ์ของรูปแบบการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วม (บวร) โดยใช้หลักสาราณียธรรมโดยการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม (บวร) ตามรูปแบบวัดศรีสุพรรณโมเดล ชุมชนต้นแบบที่แท้จริง⁴⁵

บทความวิจัยของ ยอดขวัญ มณีฉาย เรื่อง “การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งโดยใช้หลักสาราณียธรรม ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านไสกรุด ตำบลนาไม้ไผ่ อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักการและแนวความคิดการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งโดยใช้หลักสาราณียธรรม ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านไสกรุด ตำบลนาไม้ไผ่ อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช และ 2) ศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งโดยใช้หลักสาราณียธรรม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 23 คน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 8 บ้านไสกรุด นักวิชาการพัฒนาชุมชนองค์การบริหารส่วนตำบลนาไม้ไผ่คณะกรรมการหมู่บ้านบ้านไสกรุด ตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน และตัวแทนชุมชนบ้านไสกรุด เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า 1) หลักการและแนวความคิดการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งโดยใช้หลักสาราณียธรรม ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านไสกรุด พบว่า ชุมชนได้นำหลักการเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา โดยทุกคนในชุมชนได้

⁴⁵ ชาลี ภัคที และคณะ, รูปแบบการประยุกต์หลักสาราณียธรรมเพื่อการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนวัดศรีสุพรรณ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, Mahamakut Graduate School Journal, (Vol.18 No.1 January – June 2020): 42-53

ร่วมกันค้นหาและสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนซึ่งผู้นำและสมาชิกในชุมชนต่างรับรู้ รับทราบ และมีความเข้าใจในปัญหาซึ่งกันและกัน นำไปสู่ร่วมการวางแผนการแก้ไขปัญหาและพัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนมากที่สุดและเกิดการพัฒนาย่างยั่งยืน 2) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งโดยใช้หลักสาราณียธรรม ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านไสกรุด มีดังนี้ ชุมชนควรช่วยเหลือด้วยการส่งเสริมให้คนในชุมชนได้มีทักษะทางอาชีพตามที่ตนเองถนัด ทำให้มีรายได้ พึ่งพาตนเองได้ สร้างความเป็นมิตร โดยการใช้ภาษาที่สื่อสารกับคนในชุมชนที่เข้าใจง่ายรวมถึงสร้างการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชน อีกทั้งสถาบันทางสังคม ควรสร้างค่านิยมที่ดีและปลูกฝังให้แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชนผ่านกระบวนการปฏิบัติ มีส่วนร่วมในการร่วมออกกฎระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ของชุมชน⁴⁶

การบริหารจัดการชุมชนสร้างสรรค์จะต้องมุ่งเน้นการพัฒนาคนกลุ่มคนและองค์กรในชุมชนให้มีความรู้ ความสามารถเพียงพอที่จะพึ่งตนเองได้ และจะต้องมีการแรงจูงใจให้เป็นส่วนสำคัญที่กระตุ้นให้คนต้องการคิดสร้างสรรค์ ซึ่งมีทั้งแรงจูงใจภายในและแรงกระตุ้นจากภายนอกแรงจูงใจกระตุ้นจากภายในที่มีประโยชน์ต่อความคิดสร้างสรรค์ มีแนวทางการปฏิบัติ ดังนี้⁴⁷

1. ด้านเมตตาทายกรรมคิดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดีคิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน มีการบริหารงาน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน คอยช่วยกันแก้ปัญหาในชุมชน หลักการบริหารชุมชนต้องให้ทุกคนมีความสำคัญเท่าเทียมกันและแบ่งหน้าที่ตามความสามารถของแต่ละบุคคล คนในชุมชนให้ความสำคัญด้านลดความขัดแย้งในครอบครัว และชุมชนต่อต้านการทารุณกรรมสัตว์ภายในชุมชนร่วมมือร่วมใจมีความสุภาพอ่อนน้อมถ่อมตนต่อกันในชุมชนส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมภายในชุมชนเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์อันดีต่อกันปฏิบัติต่อกันด้วยความมีเมตตา แสดงออกซึ่งไมตรีและความหวังดีต่อคนอื่น ตลอดจนเพื่อนที่ร่วมงานในการทำกิจกรรม ด้วยการช่วยเหลือกิจกรรมด้วยความเต็มใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ด้วยความเคารพนับถือกัน การเข้าช่วยเหลือขวนขวายทำธุระของกันและกันด้วยกาย ไม่ว่าจะเป็ กิจธุระอะไรก็ตามแต่ ทำด้วยความเต็มใจไม่ทอดธุระนั้นเสีย ไม่นิ่งดูตายเพราะถือว่าไม่ใช่ธุระของตัวเองไม่ได้ ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

2. ด้านเมตตาจริกรรม คนในชุมชนร่วมรณรงค์การใช้วาจาสุภาพต่อกันภายในชุมชน รณรงค์การใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง แนะนำที่ดีต่อกันด้วยความเป็นมิตร โดยการร่วมมือในการให้ข้อมูลข่าวสาร 3) กับหน่วยงานภาครัฐอย่างสุภาพและตามความเป็นจริง นักพัฒนาชุมชน ต้องปฏิบัติตนคือพี่น้องประชาชนต้องเท่าเทียมกัน มีสิ่งใดต้องปฏิบัติตัวให้ได้เพราะประชาชน คือ งานของเรา ต้องทำให้ทุกคนเกิดความยอมรับซึ่งกันและกัน ความเป็นผู้นำต้องกล้าที่จะเผชิญกับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบข้าง นำพาให้องค์กรไปสู่เป้าหมายได้ และสิ่งเหล่านี้ความเป็นผู้นำจึงต้องตั้งตนโดยชอบ คิดทำในสิ่งที่ดี ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม มองโลกในแง่ดี ผู้นำต้องประพฤติปฏิบัติเพื่อที่จะเป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อที่จะ

⁴⁶ ยอดขวัญ มณีฉาย, การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งโดยใช้หลักสาราณียธรรม ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านไสกรุด ตำบลนาไม้ไผ่ อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช, วารสารมหาจุฬานาครธรรม์, (ปีที่ 9 ฉบับที่ 11(พฤศจิกายน 2565): 296-313.

⁴⁷ พระมหาหน้าเกียรติ วิสุทโธ (ทองทวี), การบริหารจัดการชุมชนสร้างสรรค์ตามหลักสาราณียธรรม 6, Journal of Graduate MCU KhonKaen Campus, (Vol. 8 No. 3 July - September 2021): 14-24.

สรรสร้างสังคมเป็นสังคมที่น่าอยู่ต่อไปการที่มีจิตใจดีมีเมตตาปรารถนาแต่ความไม่มีเวรต่อกัน เป็นผู้มุ่งหวังความเจริญและประโยชน์โดยรวมเป็นหลัก เป็นการสรรสร้างให้คนในสังคมไม่เอาัดเอาเปรียบกัน เอื้อเพื่อเอื้อแก่กันเป็นการร่วมมือกันในการทำให้สังคมน่าอยู่มากขึ้น

3. ด้านเมตตาตามโนกรรม คนในชุมชนได้รับบริการช่วยเหลือจากหน่วยงานของภาครัฐด้วยไมตรีจิตที่ดีเสริมสร้างการผูกมิตรภาพที่ดีต่อกัน ภายในชุมชนสร้างความสัมพันธ์อันดีในชุมชนอันดีด้วยมิตรภาพ คิดทำในสิ่งที่ดีๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม มองโลกในแง่ดี ประพฤติปฏิบัติเพื่อที่จะเป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อที่จะสรรสร้างสังคมเป็นสังคมที่น่าอยู่ต่อไปการที่มีจิตใจดีมีเมตตาปรารถนาแต่ความไม่มีเวรต่อกัน เป็นผู้หวังดีทั้งต่อหน้าและหลังมุ่งหวังความเจริญและประโยชน์โดยรวมเป็นหลัก เป็นการสรรสร้างให้คนในสังคมไม่เอาัดเอาเปรียบกัน เอื้อเพื่อเอื้อแก่กันเป็นการร่วมมือกันในการทำให้สังคมน่าอยู่มากขึ้น

4. ด้านสาธารณโภคี คนในชุมชนช่วยกันดูแลสาธารณูปโภคในชุมชนอย่างดี ได้รับการจัดสรรสาธารณูปโภคอย่างทั่วถึงรู้จักการแบ่งปันการใช้สาธารณูปโภคร่วมกันใช้สอยสาธารณูปโภคได้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน และมีความคุ้มค่าการจัดสรรทรัพยากรในการทำงานอย่างเหมาะสมและทั่วถึงต่อผู้ร่วมงาน สนับสนุนการทำงานตามความเหมาะสมเป็นธรรมแก่ทุกคน แบ่งเป็นลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม ให้บริการตามลำดับในการมาใช้บริการ ซื่อสัตย์ ไม่เห็นแก่สินค้า ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น นำมาปรับปรุงและพัฒนาชุมชนที่ดี ต้องรู้จักสอนให้ประชาชนในแต่ละชุมชน หรือครอบครัว มีการรู้จักแบ่งปัน เริ่มตั้งแต่แบ่งปันความรักในครอบครัว แบ่งปันความสุข แบ่งปันของต่างๆ ซึ่งอาจจะไม่จำเป็นสำหรับชุมชนเรา ครอบครัวของแต่ละอาจจะเป็นต่อเพื่อนมนุษย์คนอื่น ถ้าทุกคนมีความรู้สึกที่ดีต่อกัน สังคมไทยก็ดีตามด้วยของที่ใช้ร่วมกัน มีการจัดสรรที่ดีเพื่อที่จะให้สาธารณูปการเหล่านี้สามารถใช้ได้นานมากขึ้น และอีกอย่างเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกให้คนในสังคมเป็นสังคมแห่งกฎมีระเบียบวินัยในการอยู่ร่วมกันและใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพและสิ่งๆ สำคัญการทำให้คนรู้จักที่จะรักษาสิ่งๆ ที่ใช้สอยเหล่านี้เป็นของตัวเองให้มีความรักความห่วงหาพัน จัดสรรสิ่งของต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ให้กับชุมชนและสังคม และเอื้อเพื่อต่อเพื่อนร่วมสังคมซึ่งสิ่งๆ ได้มานั้นจะเป็นสิ่งเล็กน้อยก็ตามแต่ในสิ่งๆ ได้มาโดยชอบธรรมไม่ห่วงหาพันเก็บไว้คนเดียว ใช้สอยร่วมกันและสร้างวัฒนธรรมในการใช้สอยด้วยทำนุบำรุงของใช้ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและปลูกฝังค่านิยม 5) ในการใช้สอยของที่ร่วมกันใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและได้นานที่สุด เพื่อประโยชน์โดยรวมในการใช้สอยร่วมกัน

5. ด้านศีลสามัญญตา คนในชุมชนร่วมรณรงค์ความมีน้ำใจเอื้อเพื่อเอื้อแก่กันในชุมชนคนในชุมชนส่งเสริมการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์และเข้าวัดทำบุญ มีศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรมอันดีงาม สร้างแบบอย่างที่ดีแก่คนในชุมชน การประพฤติตนสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัยเป็นแบบอย่างที่ดี เคารพในสิทธิและเสรีภาพในการแสดงออกของผู้ร่วมชุมชน ไม่หลงอำนาจ ข่มขู่ผู้ร่วมงาน เอาใจใส่ต่อการปฏิบัติหน้าที่ที่มีความเสมอภาคและให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา เช่น วันปีใหม่วันสงกรานต์ วันเด็ก ประเพณีต่าง ๆ จะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชนให้เกิดความรัก ความห่วงหาพันต่อสังคมในชุมชน การอยู่ร่วมกันต้องมีกฎระเบียบเป็นตัวบังคับเพื่อให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขไม่เบียดเบียนกัน มีความเสมอภาคกันในทุกด้านสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกันอยู่กันเสมือนพี่น้องในครอบครัว รักษาวินัยโดยรวมไม่ทำตัวเป็นที่รังเกียจของหมู่คณะ การบริหารจัดการชุมชนสร้างสรรค์ ถือว่าศีลธรรม เป็นสิ่งสำคัญของการอยู่ร่วมกันของคนหมู่มาก

มาก ศิลธรรมเป็นทั้งกฎหมายและช่วยขัดเกลาจิตใจคนให้เป็นคนดีคนที่มีระเบียบวินัยอย่างชัดเจน มีความประพฤติที่ดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำให้เป็นที่รังเกียจของหมู่คณะ ดังนั้น การอยู่ร่วมกันจึงต้องอาศัยความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม คือเป็นผู้ที่มีศีล ไม่เบียดเบียนกันจนทำให้อยู่ในกลุ่มในสังคมไม่ได้ คนในสังคมจะอยู่อย่างสงบสุขก็ต่อเมื่อคนเหล่านั้นเห็นอกเห็นใจ มีระเบียบวินัยในการอยู่ร่วมกัน สิ่งที่สำคัญของการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะคือ ต้องไม่เบียดเบียนกันช่วยเหลือกันเมื่อตอนตกทุกข์ได้ยาก ถ้าสังคมเป็นอย่างนี้ สิ่งที่เห็นก็คือ สภาวะของคนที่มีศีลธรรมเท่าเทียมกัน เพราะร่วมด้วยช่วยกันในประโยชน์ส่วนรวม

6. ด้านทฤษฎีสามัญญตา คนในชุมชนรณรงค์สร้างสามัคคีปรองดองต่อกันภายในชุมชน มีกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมความสามัคคีภายในชุมชนผู้นำในชุมชนและหน่วยงานภาครัฐรับฟังความเห็นของคนในชุมชนอย่างใจกว้างและชอบธรรม มีการประชุมแก้ไขปัญหาร่วมกันพิจารณาและตัดสินใจ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ใช้หลักธรรมในการบริหารงาน และการที่จัดการชุมชนให้เกิดผลสำเร็จที่ดี ต้องทำให้คนในชุมชนเกิดความรักและหวงแหนกันชุมชนอยู่แบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกันและช่วยรับฟังและแสดงความคิดเห็นต่อกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชน มีวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกัน ต้องมีความเห็นต้องตามระเบียบแบบแผน เพื่อที่จะทำให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวกันในการปฏิบัติงานต่างๆได้อย่างไม่บกพร่อง ไม่เห็นผิดไปโดยปราศจากเหตุผล จนทำให้ความคิดเห็นนั้นสร้างรอยร้าวเกิดขึ้นในหมู่คณะ ต้องมีความเห็น พ้องต้องกันเพื่อที่จะสรรสร้างให้สังคมหรือชุมชนเป็นสังคมที่น่าอยู่ เป็นสังคมแห่งความสามัคคีกลมเกลียวกัน โดยยึดถืออุดมคติหลักแห่งความดีงามคือ จุดหมายอันสูงสุดเป็นอันเดียวกัน เป็นผลที่จะเกิดจากการแสดงความมีน้ำใจ คือ สงเคราะห์ อนุเคราะห์ ด้วยการเข้าใจกันเพื่อที่จะให้อภัย

3. โครงการธนาคาราว

ถอดบทเรียนหลักธรรมในการขับเคลื่อนโครงการธนาคาราว

แนวทางกิจกรรม: ไถ่ชีวิตโคแล้วนำแจกจ่ายต่อผู้มีคุณสมบัติที่เหมาะสมในชุมชน

หลักพุทธธรรม คือ พรหมวิหาร 4 ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์, ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ ประกอบด้วย

1. **เมตตา** ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า มีเมตตาต่อชุมชน สังคม ประเทศชาติ

2. **กรุณา** ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ ผลงานที่ประจักษ์ชัดคือการไถ่ชีวิตโคกระบือ แล้วนำไปแจกจ่ายแก่เกษตรกรผู้มีคุณสมบัติที่เหมาะสม ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3. **มุทิตา** ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป คุณธรรมนี้ปรากฏชัดแก่พระภิกษุสามเณร อุบาสก-อุบาสิกาในวัด ชุมชน สังคม ประเทศชาติ และชุมชนชาว มจร.

4. อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง ตามหลักเถรธรรมในพระธรรมวินัย⁴⁸

จากบทความของ ลิขิตา เฉลิมพลโยธิน และคณะ เรื่อง “ภาวะผู้นำกับการพัฒนาองค์การ โดยใช้หลักพรหมวิหาร 4” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาวะผู้นำกับการพัฒนาองค์การโดยใช้หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อศึกษาแนวทางและประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำกับการพัฒนาองค์การโดยใช้หลักพรหมวิหาร 4 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กลุ่มตัวอย่าง 15 คน ได้แก่ ผู้นำและบุคลากรมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview Protocol) ผลการวิจัยพบว่า ด้านเมตตา ผู้บริหารมีความปรารถนาให้ครูทุกคนมีความสามัคคีกันในที่ทำงานโดยการให้ทำกิจกรรมร่วมกัน มอบหมายงานตามความรู้ความสามารถให้ตรงกับบุคคล รับฟังความคิดเห็นของครู สนับสนุนครูให้มีความเจริญก้าวหน้า ยิ่งๆ ขึ้นไป และการวางตัวให้เหมาะสมเป็นแบบอย่างที่ดีทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ด้านกรุณา ผู้บริหารมีการจัดระเบียบและแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับงานของมหาวิทยาลัยโดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก เป็นที่ปรึกษาที่ดีและให้คำแนะนำแก่ครูเมื่อมีปัญหา ให้โอกาสผู้ที่ทำงานผิดพลาดได้ปรับปรุงตนเองและเข้าร่วมงานต่อ ซึ่งแนะนำที่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นโทษให้กับบุคลากรอย่างจริงจัง ร่วมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยความใส่ใจ เปิดโอกาสให้ครูแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ สร้างสัมพันธภาพอันดีงามแก่ครูทุกคน ด้านมุทิตา ผู้บริหารจัดโครงการพัฒนาบุคลากรอยู่เสมอเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานโดยส่งเสริมให้บุคลากรเข้ารับการอบรมเพื่อเพิ่มศักยภาพการทำงาน การจัดกิจกรรมพัฒนาบุคลากรทุกภาคเรียน ตามงบประมาณที่รัฐบาลจัดสรรให้ แสดงความยินดีกับบุคลากรทุกคนที่มีผลงานดีเด่นเป็นที่ยอมรับอย่างเสมอ ขึ้นชมผลการปฏิบัติงานของครูด้วยความจริงใจ จัดระเบียบหรือเกณฑ์การให้รางวัลผู้ที่ประสบความสำเร็จในการทำงานอย่างเหมาะสม สร้างขวัญและกำลังใจให้เกิดกับครูอย่างสม่ำเสมอ มีส่วนช่วยส่งเสริมสนับสนุนในการเผยแพร่ผลงานและความสำเร็จของครู เปิดโอกาสให้ครูแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ สร้างสัมพันธภาพอันดีงามแก่บุคลากรทุกคน ด้านอุเบกขา ผู้บริหารพิจารณาความดีความชอบอย่างยุติธรรม คือ ประเมินผลการปฏิบัติงานตามหน้าที่การรับผิดชอบงานตามความรู้ความสามารถของบุคลากร มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่ ยึดกฎระเบียบและความถูกต้องตามกฎหมายของมหาวิทยาลัย⁴⁹

คุณลักษณะของผู้บริหารจะต้องศึกษาถึงสิ่งต่างๆ ที่ครอบคลุมการปฏิบัติงานของผู้บริหาร ควรยึดหลักพุทธธรรมหรือคุณธรรมที่นำไปสู่การบริหารงานโดยมีความยุติธรรมมีเหตุผลคงความเป็นกลางอย่างสม่ำเสมอแม้ว่าในแนวปฏิบัติหน้าที่นั้นเกิดปัญหาความขัดแย้งผู้บริหารจะต้องมีความอดทน ช่มใจรักษาอารมณ์ให้มั่นคงเท่าที่เป็นอยู่รวมทั้งทำความเข้าใจเกี่ยวกับองค์การและการบริหารองค์การที่สำคัญคือบทบาทภารกิจองค์การทักษะของผู้บริหารโดยที่ผู้บริหารจะประสบความสำเร็จในการทำงานนั้น “มนุษย์” ในหน่วยงานเป็นปัจจัยแรกๆ ที่ผู้บริหารต้องคำนึงถึงผู้บริหารต้องพยายามศึกษาธาตุแท้ของมนุษย์และหลักธรรมประจำตัวของผู้บริหาร (พรหมวิหาร 4) ในการบริหารงานการศึกษาเรียนรู้ควรมีเมตตาในความปรารถนาจะให้ผู้ร่วมงานรวมทั้งให้ผู้อื่นมีความสุขมีความกรุณาสงสาร

⁴⁸ อัง. ปญจก (ไทย) 22/192/252; อภิ.ส. (ไทย) 34/190/75.

⁴⁹ ลิขิตา เฉลิมพลโยธิน และคณะ, ภาวะผู้นำกับการพัฒนาองค์การโดยใช้หลักพรหมวิหาร 4, วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยธนบุรี, (Vol. 11 No. 26 (2017): กันยายน - ธันวาคม 2560): 162-172.

ความเอ็นดูหรือปราศจากความโหดร้ายและเบียดเบียนผู้ใต้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานมีความคิดที่จะหาทางให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์นอกจากนี้แล้วผู้บริหารการศึกษาจำเป็นต้องมุทิตาปลาบปลื้มยินดีในความสำเร็จก้าวหน้าการปฏิบัติหน้าที่เมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาได้ดีหรือไม่อีกฉลาดรอบรู้ใดๆ ทั้งนั้นและมีอุเบกขาที่ตั้งมั่นอยู่ในความยุติธรรมและให้ความเสมอภาคมีใจเป็นกลางปราศจากความลำเอียงโดยสิ้นเชิงดังนั้น ผู้บริหารต้องเข้าใจหลักของพุทธธรรมและนำไปใช้ให้สอดคล้องกับการบริหารงานการศึกษานั้นคือก็คือ หลักพรหมวิหาร 4 ที่มีความสอดคล้องและเหมาะสมสำหรับผู้บริหารนำไปปรับใช้กับการบริหารงานการศึกษาด้านงานวิชาการด้านงานบุคคลด้านงานงบประมาณและด้านงานทั่วไป

แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้บริหารตามหลักพรหมวิหาร 4 การบริหารการศึกษาหรือการบริหารงานสถานศึกษาสิ่งสำคัญสำหรับตัวผู้บริหารเองนอกจากความรู้ความเข้าใจในหลักของการบริหารแล้วยังต้องมีความรู้ความเข้าใจและต้องมีอยู่ในตัวของผู้บริหารด้วยนั่นคือพุทธธรรมผู้บริหารต้องเข้าใจหลักของพุทธธรรมและนำไปใช้ให้สอดคล้องกับการบริหารงานการศึกษามีนิกวิชาการได้ศึกษาหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องและเหมาะสมสำหรับผู้บริหารนำไปปรับใช้กับการบริหารงานการศึกษาด้านงานวิชาการด้านงานบุคคลด้านงานงบประมาณและด้านงานทั่วไปจึงสรุปได้ดังนี้⁵⁰

1. ด้านเมตตา 1.1) มีการเสียสละปราศจากการเห็นแก่ตัว 1.2) เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงเกียรติคุณดี 1.3) มีความจริงใจ 1.4) มีความรอบรู้ในวิชาการ 1.5) มีความรักและห่วงใยผู้ร่วมงาน 1.6) เป็นผู้หน้าที่ดีรับผิดชอบต่อหน้าที่อุทิศตนและเวลาให้สถานศึกษาอย่างเต็มที่ 1.7) เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีเคารพในสิทธิและศักดิ์ศรี

2. ด้านกรุณา 2.1) มีประสบการณ์มากโดยเฉพาะอย่างยิ่งประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการที่เคยถูกปกครองบังคับบัญชาจากหัวหน้าแบบต่างๆ เพื่อได้ทัศนะในการปกครองบังคับบัญชาผู้อื่น 2.2) มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่น 2.3) เปิดโอกาสให้บุคคลจำนวนมากหรือบุคคลหลายๆ คนเข้ามามีส่วนร่วมในการกระทำโดยไม่ทำงานตามลำพัง ยอมรับความคิดเห็นผู้อื่น 2.4) เป็นผู้ทำหน้าที่ประสานประโยชน์บริการแก่ผู้อื่นทุกๆ คนในการที่ช่วยให้เขาดำเนินงานต่างๆ ในการศึกษาได้ผลและมีประสิทธิภาพมากที่สุด 2.5) เป็นผู้เสียสละทุกอย่างเพื่อให้การศึกษาแก่ประชาชนและเพื่อให้สังคมดีขึ้น 2.6) เป็นผู้มีความสามารถส่งเสริมและสนับสนุนในการทำงานเป็นทีม 2.7) เป็นผู้ศึกษาหาความรู้ความสามารถและความเข้าใจหลักสูตรกระบวนการจัดการเรียนการสอนการแนะแนวการวัดผลและประเมินผลตลอดจนสามารถจัดระบบการนิเทศการศึกษาภายในได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ด้านมุทิตา 3.1) มีความกระตือรือร้นเป็นมิตรและมองโลกในแง่ดี 3.2) ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ร่วมงานและผู้อื่น 3.3) ต้องรู้จักยกย่องชมเชยผู้ร่วมงานที่ทำความดีตามความเหมาะสม 3.4) เผยแพร่ผลงานที่ดีของผู้ร่วมงานทุกคน 3.5) ชื่นชมผลงานการปฏิบัติงานของบุคคลอื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจ 3.6) เป็นกำลังใจให้ผู้ร่วมงานหรือบุคคลอื่นประสบความสำเร็จในงานที่ได้รับมอบหมาย

4. ด้านอุเบกขา 4.1) มีความเฉลียวฉลาดมีไหวพริบทันคน 4.2) มีความสามารถรอบด้านรู้บางสิ่งในทุกสิ่งและรู้ทุกสิ่งในบางสิ่งและรู้หน้าที่ของตนอย่างกว้างขวางด้วย 4.3) มีความเชื่อมั่นในตนเอง

⁵⁰ พระปลัดพัฒน วัฒนโน (เฟื่องเนียม, แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้บริหารตามหลักพรหมวิหาร 4, บัณฑิตศึกษานิตยสาร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์, (ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน 2563): 247-256.

โมเดล 4.4) มีกำลังกายและพลังประสาทมั่นคง 4.5) มีความเด็ดเดี่ยวในการตัดสินใจ 4.6) มีความยุติธรรมมีเหตุผลและวางตัวเป็นกลางอย่างสม่ำเสมอ

Scan เข้าชม Google Site

4. การปลูกป่าและสวนผลไม้ในพื้นที่ โคก หนอง นา R-โมเดล

หลักการ : สัปปายะ 7 สิ่งที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่

1. อาวาสสัปปายะ ทำเลหรือสถานที่เหมาะสมในการอยู่
2. โคจรสัปปายะ แหล่งอาหารเหมาะสม มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์
3. ภัตสัปปายะ การพูดคุยกัน-สื่อสารกันอย่างเหมาะสม
4. บุคคลสัปปายะ บุคคลที่ถูกกันเหมาะสมกัน เช่น มีผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษาเหมาะสม
5. โภชนสัปปายะ อาหารที่เหมาะสม เกี่ยวข้องต่อสุขภาพ
6. อุตสัปปายะ ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป
7. อิริยาปลสัปปายะ มีที่พักผ่อนอิริยาบถอย่างเหมาะสม⁵¹

โคกหนองนา R-model ในฐานะแหล่งเรียนรู้ซึ่งหมายถึง ศูนย์รวมที่ประกอบด้วยข้อมูล ข่าวสาร กระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบแตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอนหรือครูเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีกำหนดเวลาเรียน ยืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน แหล่งการเรียนรู้ว่าเป็นแหล่งข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศ ประสบการณ์ที่สนับสนุนให้ผู้เรียน ใฝ่เรียน ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องเพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียน เกิดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ แหล่งการเรียนรู้ เป็นแหล่งข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศ วิทยากร ภูมิปัญญา

⁵¹วิสุทธิ. 1/161; วินย.อ. 1/524; ม.อ. 3/570

ชาวบ้านและประสบการณ์อื่นๆ และสิ่งหนึ่งสิ่งใดทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เกิดขึ้นตามธรรมชาติมนุษย์สร้างขึ้นหรือตัวมนุษย์เอง โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วย ตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง⁵² ดังนั้น แหล่งการเรียนรู้ คือ ถิ่น ที่อยู่ บริเวณ บ่อ เกิด แหล่ง ที่ หรือศูนย์รวมความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ และความชำนาญ ซึ่งตามความหมายนี้ แหล่งการเรียนรู้จึงอาจเป็นได้ทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติหรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เป็นได้ทั้งบุคคล สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต และแหล่งการเรียนรู้เป็นแหล่งรวมวิทยาการ ที่สังคม ยอมรับและถือว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งและจำเป็นสำหรับการเรียนรู้ศึกษาค้นคว้าของประชาชน ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องหมายของความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติ

นอกจากนี้ โศกหนองนา R-model ยังเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเชิงท่องเที่ยวโดยประยุกต์ใช้หลักสัปปายะ 4 ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ สัปปายะแต่ละด้านมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งการวางระเบียบ และแบบแผนในการบริหารจัดการความสะอาดของสถานที่ภายในโศกหนองนา R-model ตามแนวทางของมหาวิทยาลัย คือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวมองแล้วสะอาดตา เจริญใจ ทำให้จิตใจสงบ เกิดความปิติ เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ และให้ความเพลิดเพลินแก่จิตใจได้ดี มีความสงบร่มรื่น ด้านการให้บริการความสะดวกสบายในการท่องเที่ยว ห้องน้ำสะอาด มีที่จอดรถ แหล่งเรียนรู้ที่มีสาระประโยชน์ ด้านธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรมในโศกหนองนา R-model เป็นแหล่งเรียนรู้ได้เหมาะสม พัฒนาจิตใจ และปัญญา ได้รับความรู้ และผลที่ได้รับจากการเดินทางมาท่องเที่ยว คือ รู้สึกมีความสุขสบายใจ

การบูรณาการหลักสัปปายะ 7 กับการทำโศกหนองนา R-model

การศึกษาไทยในยุคปัจจุบันได้มีการวิวัฒนาการเข้าสู่การศึกษายุค 4.0 และไร้พรมแดน ที่มีการใช้เทคโนโลยีเข้าช่วยในการจัดการเรียนการสอน ทำให้ผู้สอนและผู้เรียนเกิดความสะดวกสบาย แต่อย่างไรก็ดีความสะดวกสบายที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยนั้นย่อมก่อให้เกิดผลที่ดีและไม่ดีตามมาเพราะฉะนั้นแหล่งเรียนรู้จะต้องมีการบริหารจัดการที่เป็นระบบ โดยการมุ่งเน้นการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของหน่วยงาน ผู้นำชุมชน วัด บุคลากรทางการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน ชุมชน และประชาชนชาวบ้าน เข้ามาเป็นส่วนร่วมในการบริหารจัดการทั้งในทางด้านการวางแผน การดำเนินงาน การประเมินผล และแก้ไขปรับปรุงเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดหลักสัปปายะ 7 ในทางพระพุทธศาสนาซึ่งประกอบไปด้วย 1) อาวาสสัปปายะ มีอาคารสถานที่ที่มีความเหมาะสมในการศึกษา 2) โคจรสัปปายะ การเดินทางมาโรงเรียนมีความสะดวกสบาย 3) ภัตตสัปปายะ การใช้ถ้อยคำและการสื่อสารที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้และการแนะนำ 4) บุคคลสัปปายะ วิทยาการเป็นแบบอย่างที่ดี 5) โภชนสัปปายะ มีแหล่งอาหารเพียงพอ ไม่ขาดแคลนอาหารมีคุณภาพที่เหมาะสมแก่กุลต่อสุขภาพ 6) อุตสัปปายะ มีสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เหมาะสมกับการเรียน และ 7) อิริยาปถสัปปายะ มีกิจกรรมเสริมหลักสูตรให้ผู้มาศึกษา เยี่ยมชมได้เปลี่ยนอริยบทในการเรียนรู้รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนสีเขียวตามหลักสัปปายะ 7 แบบมีส่วนร่วมเป็นการบริหารแหล่งเรียนรู้ที่ต้องอาศัยหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนรวมถึงภาค

⁵² วีระพน ภาณุรักษ์, รูปแบบการเผยแพร่แหล่งการเรียนรู้ออนไลน์ เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต), มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2559.

ประชาชน คือผู้ปกครองได้มาร่วมมือในการกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ร่วมกันในการบริหารงาน ทั้งการวางแผนงาน การแก้ไขการดำเนินงานและการประเมินเพื่อทำให้การทำงานมีศักยภาพและเกิด ประสิทธิภาพโดยการยึดหลักการบริงานงานแบบมีส่วนร่วม ก็คือ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมพัฒนา ร่วม แก้ไข ร่วมรับผิดชอบเพื่อให้การจัดแหล่งเรียนรู้ประสบความสำเร็จและเจริญก้าวหน้าต่อไป

การพัฒนาชีวิตของมนุษย์ในฐานะมนุษย์เป็นธรรมชาติชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ที่ เกี่ยวข้องให้เกิดคุณภาพ การพัฒนาชีวิต รวมทั้งการจัดการอื่น ๆ ต้องกระทำด้วยความเข้าใจธรรมชาติ ทั้งด้านร่างกายและด้านจิตใจซึ่งล้วนสัมพันธ์ต่อกันและมีผลต่อพฤติกรรม ในกรณีนี้ขอชี้ประเด็นการ จัดการปรับสภาพแวดล้อมทางการศึกษาตามหลักพุทธศาสนาว่าด้วย หลักสัปปายะในกรอบคิด มนุษย์และสิ่งแวดล้อมภายนอกต่างสัมพันธ์และต้องปรับตัวเข้าหากันเพื่อความอยู่รอดอย่างสมดุล เหมือน นานาเชื่อมกับการจัดการสภาพแวดล้อมทางการศึกษาจะได้ความหมายไปถึง สิ่งแวดล้อมมี คุณภาพ สิ่งแวดล้อมที่ดี สบาย⁵³ มีประโยชน์ก่อให้เกิดความเจริญ⁵⁴ความเหมาะสม⁵⁵ เป็นอุปการะ⁵⁶ และเป็นเครื่องใช้สอยของชีวิต⁵⁷ จากความหมายดังกล่าวมา สบาย มีประโยชน์ เหมาะสม เป็น อุปการะและเป็นเป็นเครื่องใช้สอยของชีวิต เมื่อนำมาเป็นหลักจัดการแหล่งเรียนรู้ หรือประยุกต์ใช้ใน ชุมชน สถานที่อยู่อาศัยอื่นๆ ย่อมเกิดประโยชน์ได้นัยว่ามีความสะดวกสบายนี้สัมพันธ์กับ สภาพแวดล้อมภายนอกทั้งที่เป็นรูปธรรมรวมทั้งเป็นกาย และนามธรรมรวมทั้งจิต หากโยงไปยังหลัก ทางสายกลาง ก็จะเป็นความผ่อนคลายของจิตย่อมมีผลต่อการประกอบกิจกรรมหรือการเรียนรู้ ทั้งนี้ เป็นเพราะความสงบของจิตต้องอาศัยสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้สบายมีความสมดุลหรือสัปปายะคือ ความเอื้อให้เกิดการพัฒนาทุกๆ ด้าน เพื่อควบคุมและรักษาความสัมพันธ์ระหว่างจิตและปัจจัยภาย ภายนอกหลักของสัปปายะที่ปรากฏประกอบด้วย

1. อาวาสสัปปายะ ทำเลหรือสถานที่เหมาะสม
2. โฉจรสัปปายะ แหล่งอาหารเหมาะสม
3. ภัตตสัปปายะ การพุดคุยกันอย่างเหมาะสม
4. บุคคลสัปปายะ บุคคลที่ถูกต้องเหมาะสม
5. โภชนสัปปายะ อาหารที่เหมาะสม
6. อุตุสัปปายะ ธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม
7. อิริยาปถสัปปายะ มีที่พักอิริยาบถอย่างเหมาะสม⁵⁸

สัปปายะหรือการสร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตนี้ มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. อาวาสสัปปายะ ทำเลหรือสถานที่เหมาะสม

⁵³ วิ.ม. (ไทย) 4/201/220., วิ.ม. (ไทย).

⁵⁴ อจ.ตัก.อ. (ไทย) 34/461/72.

⁵⁵ อจ.ทุก. (ไทย) 20/102/343.

⁵⁶ อจ.ฉก.อ. (ไทย) 36/295/586.

⁵⁷ ม.ม.อ. (ไทย) 1/191/397.

⁵⁸ วิ.มหา.อ. (ไทย) 2/222/368.

ความเหมาะสมด้านที่อยู่อาศัย (อวาาสสัปปายะ) ประการแรกพิจารณาตั้งแต่สถานที่ว่ามีบริเวณพื้นที่ไหนกว้างหรือแคบ มีความร่มรื่นด้วยไม้ยืนต้นและไม้ประดับ มีสิ่งก่อสร้างและสภาพแวดล้อมที่ออกแบบให้เหมาะสม มีการจัดวางสิ่งปลูกสร้างเหมาะสมกับขนาดพื้นที่ จัดการให้มีความเหมาะสมของพื้นที่มีพื้นที่เพียงพอสำหรับต้นไม้การใช้ชีวิตออกแบบให้มีธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ได้ถ่ายเทสะดวกอิงอาศัยกัน มีแดดส่องพอเหมาะ มีลมถ่ายเทไม่ถูกบดบังด้วยสิ่งปลูกสร้างที่มากเกินไป มีน้ำ พืช น้ำ สัตว์น้ำ เพื่อให้เกิดความชุ่มชื้นในบริเวณโคกหนองนา R-model จัดการให้มีความเหมาะสมอิงอาศัยกันเป็นอุปการะเกื้อกูลและเป็นบริวารต่อกัน สิ่งก่อสร้างและสภาพแวดล้อมที่จัดวางให้เหมาะกับสภาพภูมิอากาศ เมื่อจัดเป็นสัดส่วนย่อมสร้างความภูมิฐาน ความเป็นรมณีสถาน เช่น มณฑลศาลา R-model ตลอดจนความศรัทธาตามมาด้วย แม้แต่ความภูมิใจแก่ผู้อยู่อาศัย ในวงกว้าง ในฐานะแหล่งเรียนรู้ที่บูรณาการตามหลักพระพุทธศาสนาด้วยเป็นสมบัติของชาติและของชุมชน เมื่อสถานที่มีความเป็นสัปปายะ จึงควรเปิดกว้างให้ผู้คนในชุมชนได้เข้าไปพักผ่อนเรียนรู้ ในส่วนแหล่งรู้จากห้องสมุดทั้งห้องสมุดที่เป็นหนังสือ สื่อการเรียนรู้ และห้องสมุดจากธรรมชาติ สอดคล้องกับความ เป็นอุปการะต่อผู้อยู่อาศัยและชุมชนโดยรวม เกื้อหนุนให้สภาพจิตเป็นกุศลธรรมตามไปด้วย ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ระบุว่าที่อยู่อันเหมาะสมประกอบด้วย 1) ไม่ไกลนัก ไม่ใกล้นัก ไปมาสะดวก 2) กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนไม่อีกทึก 3) ปราศจากการรบกวนของเหลือบุง ลมแดด สัตว์เลื้อยคลาน 4) เมื่อพักอยู่ที่นี่ ไม่ขัดสนปัจจัยสี่ 5) มีผู้รู้ซึ่งจะสามารถเข้าไปสอบถามอรรถ ธรรมให้ท่านช่วยอธิบายแก้ความ⁵⁹ นอกจากนั้นที่อยู่อาศัยในโคกหนองนา R-model ในประเด็นนี้ ระบุไว้ในพระพุทธศาสนาเพื่อให้เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม มิใช่แค่ให้สวยงามสร้างความรื่นเริงใจ ดึงให้ติดใจกับกับความสุขผิวดัตถุประสงค์ หลักสัปปายะ สามารถประยุกต์ใช้ในแง่การจัดการสถานที่ใน บริบทของการจัดการสิ่งแวดล้อมของแหล่งเรียนรู้ รวมถึงบ้านความเหมาะสมด้านที่อยู่อาศัยตามหลักสัปปายะนี้ว่ามีสาระสำคัญ เป็นอุปการะการดำรงชีวิต มีความปลอดภัย ตลอดจนมีความพร้อมด้านการ ใช้สอย ด้านอาคารรวมทั้งห้องสุขาต้อนรับผู้มาชม ผู้จัดทำคำนึงถึงที่ตั้งอยู่ที่สุดข้างหนึ่งโดยคำนึงเรื่อง กลิ่น ห่างจากอาคารประกอบกิจกรรมอื่น จัดการให้หาได้ง่าย จัดให้อยู่ในมุมที่เหมาะสมสะดวกต่อการ ใช้สอย นอกจากนั้นในแง่ภูมิสถาปัตย์ ควรจัดการให้อาคารต่างๆ ในฐานะแหล่งเรียนรู้ มีความร่มเย็น อากาศถ่ายเท ปลูกไม้ยืนต้นคอยทำหน้าที่กำบังลม กันแดดด้านที่แดดส่องจ้าคือทางทิศใต้ของอาคาร ควรต่อเนื่องไม่ไกลจากห้องกิจกรรม ห้องบริหารจัดการ สามารถเดินเชื่อมต่อได้ง่าย แต่ควรห่างจากห้อง สุขาป้องกันเรื่องกลิ่น ในวันหน้าอาจจัดบริการในกรณีคนพิการหรือเกิดปัญหาในการเดินอย่างปกติ สามารถขึ้นลงได้ แม้อาจจะใช้งบประมาณมากอยู่ แต่เป็นการจัดแบบอริยภูมิสถาน

2. โจรสัปปายะ การคมนาคมที่เหมาะสม

จากความเหมาะสมด้านที่อยู่อาศัยสัมพันธ์การเดินทางกล่าวคือ สถานที่ที่มีที่ตั้งย่อมสัมพันธ์กับ การเดินของผู้อยู่อาศัย หรือผู้มาเที่ยวชม ศึกษาจากภายนอกการคมนาคมภายนอกมายังสถานที่มี ความสะดวกสบายไม่เปลี่ยว น่ากลัว มีอันตราย เพื่อความปลอดภัยมียานพาหนะไปมาได้ง่าย ใน ปัจจุบันย่อมรวมไปถึงมีสถานที่จอดรถ การเดินทางมาสะดวกสบาย สำหรับการเดินทางภายใน สถานที่นั้น จัดให้มีเส้นทางเชื่อมระหว่างอาคารต่าง ๆ มีไฟทาง มีป้ายบอกทางสำหรับผู้มาติดต่อว่าจะ ไปอย่างไร เส้นทางไหน ในกรณีมีพื้นที่กว้างใหญ่และมองในวงกว้างออกแบบสำหรับผู้พิการให้สามารถ

⁵⁹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต, 2555: 810)

เข้ามาในสถานที่ได้ด้วย และไม่ไกลจากแหล่งอาหารเป็นต้นว่าตลาด ในกรณีสถานศึกษาบางแห่งมีที่พักภายในสถานที่จัดให้มีความสะดวกสบายไปยังแหล่งอาหาร ไม่ไกลจากสถานพยาบาลมากนัก สำหรับกรณีฉุกเฉิน หรือจัดหาสิ่งเหล่านี้ทั้งเรื่องอาหารและสถานพยาบาลเบื้องต้นไว้ในแหล่งเรียนรู้เข้าไปด้วย

3. ภัตตาคาร-การพูดคุย-สื่อสารกันอย่างเหมาะสม

ประเด็นข้อนี้ในวงกว้างหมายถึงสถานที่นั้น ๆ มีการสนทนาธรรมรวมการเรียนการสอนเข้าไปด้วยย่อมสัมพันธ์กับเวลาสอดคล้องการแสดงธรรมตามกาลหรือวันธรรมสวหรือวันพระ ในกรณีแหล่งเรียนรู้ การสื่อสารพูดคุยภายในสถานที่ หมายถึง 2 ส่วนที่ควรจัดการให้ความเป็นอุปการะและประโยชน์ต่อผู้มาเยี่ยมเรียนรู้ ผู้อยู่อาศัยรวมทั้งผู้มาติดต่อประการแรกเป็นเรื่องฝ่ายประชาสัมพันธ์ ต้องจัดให้อยู่ส่วนหน้าของพื้นที่ หรือตัวอาคารในลักษณะเอื้อให้ผู้มาติดต่อเข้าไปแล้วสามารถพบได้ง่ายเพื่อรับเรื่องตอบข้อสอบถามจากผู้มาติดต่อแล้วสื่อสารไปยังสมาชิกภายในแหล่งเรียนรู้ หรือสื่อสารในรูปเอกสารแผ่นพับ ป้ายประชาสัมพันธ์ ดังนั้นฝ่ายประชาสัมพันธ์เป็นการสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในกับภายในและบุคคลจากภายนอกกับภายใน เป็นการใช้คำพูด ควรจัดการจัดวางบุคคลที่มีความสามารถสื่อสารดี มีมนุษยสัมพันธ์ มีหลักการสื่อสาร ประการที่ 2 ด้านการจัดการเรียนการสอน ควรจัดให้มีความเหมาะสมด้านห้องเรียน ด้านจำนวนผู้เรียนไม่มากเกินไปซึ่งสัมพันธ์กับการเรียนการสอนด้านกิจกรรม ด้านโครงการ และการเรียนการสอนแบบพูดคุย ซึ่งหากจำนวนผู้เรียนมากอาจนำมาซึ่งความไม่สะดวกสำหรับการจัดการเรียนรู้ และการเรียนการสอนสัมพันธ์กับเวลา ควรคำนึงถึงเรื่องเวลาให้เหมาะสมว่าฤดูกาลไหนควรให้เรียนรู้เรื่องอะไร และเวลาไหนควรเป็นช่วงวิชาที่ไม่ใช้ความคิดมาก เช่น กิจกรรมทำวัตรสวดมนต์ พละ หรือกิจกรรมกีฬา กิจกรรมอื่น ๆ ควรจัดเวลาการเรียนการสอนให้มีความเหมาะสม ในสัปดาห์ 7 ข้อนี้หมายถึง มีธรรมเป็นที่สบายรวมถึงการสื่อสารและธรรมเป็นที่สบาย คือการจัดการเรียนการสอน เนื้อหาและหลักสูตรที่จะนำไปถ่ายทอดแก่ผู้มาเรียนรู้เข้าไปด้วย ควรจัดการให้มีความเหมาะสมกับผู้เรียนเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพชุมชนถิ่นที่อยู่ของแหล่งนั้น ๆ หลักสูตรท้องถิ่น หลักสูตรเสริม จัดการให้เป็นอุปการะต่อผู้มาเรียนรู้ คือผู้เรียนเป็นคนในท้องถิ่นควรเรียนเสริมเพิ่มจากหลักสูตรส่วนกลางซึ่งจะทำให้เกิดความภูมิใจในปัญหาท้องถิ่นการเรียนสนับสนุนสิ่งที่เขามีเขาอยู่แล้ว มิใช่เรียนจากหลักสูตรส่วนกลางยิ่งเรียนยิ่งห่างจากชุมชนของตน ท้ายที่สุด ส่งเสริมผู้เรียนออกจากชุมชนเพื่อศึกษาที่สูงขึ้นและเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วแทบจะไม่กลับมาเป็นคนในชุมชนของตน อาจกล่าวว่าการศึกษาได้แยกคนจากชุมชน ซึ่งไม่เหมาะสม ไม่เป็นอุปการะ ไม่เป็นประโยชน์ และไม่สบายตามหลักสัปดาห์ 7

4. บุคคลสัปดาห์ บุคคลที่ถูกต้องเหมาะสม

เนื่องด้วยมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ในกรอบการจัดการสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ การจัดการควรให้มีความสมดุลระหว่างความรู้สึก ความฉลาดทางอารมณ์ นำไปสู่สถานะสามารถควบคุมความรู้สึกได้ต่อการแสดงออก ให้ผู้เรียนมีอารมณ์ร่วม และส่งเสริมความฉลาดทางปัญญา (E.Q.) ไม่ขึ้นอย่างเดียว คำว่า บุคคลสัปดาห์ หรือบุคคลสบายหมายถึงผู้บริหาร ครู นักเรียน นักศึกษาและผู้เกี่ยวข้องทางการศึกษารวมไปด้วยการจัดการให้มีความสบาย เกิดประโยชน์ มีอุปการะและเกื้อกูลนั้น เบื้องต้นสำหรับผู้บริหารแหล่งเรียนรู้กับผู้เกี่ยวข้องจะต้องมีแนวทาง จรรยาบรรณร่วม หรือจะเรียกว่าวินัย ที่มีการจัดระบบภายในหลอมรวมเป็นแนวทาง และมีวิธีการร่วมกัน ประการที่สำคัญ

จะต้องมีความเห็นร่วมในวิสัยทัศน์ พันธกิจ เพื่อกำหนดกลยุทธ์ และแผนงานตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน การจัดการแนวสัปปายะนี้ บุคคลทุกคนจะต้องมีแนวปฏิบัติมีหลักการร่วมกัน จึงจะนำมาสู่ความสบาย เกื้อกูลระหว่างกันเพราะมีความเชื่อมั่นในแนวทางเดียวกัน บุคคลสบายคือบุคคลมีหลักการ หลักธรรม ในภาพรวมเป็นจิตสังคัมคือมีความคิดที่มีธรรมและวินัยเป็นพลังน นำพาสู่เป้าหมาย จึงกลายเป็นจิตสังคัม ในที่นี้หมายถึงโคกหนองนา R-model ในฐานะแหล่งเรียนรู้ เมื่อกระทำได้ดังนี้ จึงเป็นบรรยากาศที่สัมผัสได้ซึ่งความอุ่นด้วยความดีงามและความไวเนื้อเชื่อใจ ย่อมส่งผลให้มีความสบาย เกื้อกูลต่อผู้เรียนต่อไป คนในฐานะผู้สร้าง การสร้างบรรยากาศแห่งความดีงามและมีวินัยนี้ ย่อมเป็นพื้นฐานนำการจัดการสภาพแวดล้อมทางศึกษาให้ดีขึ้นไปด้วย เพราะมีอำนาจแห่งธรรมะนำทางการ กำหนดวิสัยทัศน์

5. โภชนสัปปายะ อาหารที่เหมาะสม

อาหารสบายนั้นว่ามีความสำคัญต่อการเรียนยิ่งนักควรจัดเตรียมให้มีพอเพียงสำหรับผู้อาศัย ในสถานศึกษา ควรจัดการให้มีราคาต่ำกว่าท้องตลาดทั่วไปในลักษณะบริการเชิงสังเคราะห์แก่นักผู้ มาเยี่ยมชม เรียนรู้ หรือคนในชุมชน ต้องจัดสรรอาหารตามหลักมีความสุขและมีคุณภาพที่ผู้อยู่อาศัยในแหล่งเรียนรู้ หรือในชุมชนสามารถฝากท้องยังชีพได้ การบริโภคอาหารที่เป็นอุปการะให้แก่ ร่างกายที่เรียกว่าโภชนสัปปายะ⁶⁰ โดยรสชาติของอาหารเมื่อได้ชิมและลิ้มลองแล้วมีความผาสุกสบาย จิตผ่อนคลายต่อการเรียนรู้ การจัดหาเตรียมให้มีความพร้อมบริการ ย่อมเป็นเรื่องสำคัญ จัดการให้เกิดมีในสถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ ในขณะเดียวกันก็ไม่เน้นการค้าหากำไรจากแหล่ง เรียนรู้เพราะเป็นกระบวนการบริการสังคม จัดการให้เป็นดังอาหารในครัวเรือน และเผื่อระวังอาหาร ที่เป็นไม่เป็นโภชนสัปปายะ หรืออาหารขยะ ที่แพร่กระจายในท้องตลาดมากมาย ไม่เกิดประโยชน์ ขาดสารอาหารแต่เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย อาหารที่เป็นพิษเกิดโทษแก่ผู้บริโภค ไม่เกื้อกูลต่อชีวิต⁶¹ กล่าวคือ (1) บริโภคแล้วเกิดความไม่สบาย (2) บริโภคแล้วเกิดผลเสียต่อสุขภาพกายและจิต (3) บริโภคแล้วยังกุศลธรรม หรือความรู้สึกที่ดีให้เสื่อมสั่นไป รวมทั้งเครื่องดื่มที่บั่นทอนทำลายสุขภาพด้วย ด้วยเหตุนี้ อาหารที่เป็นสัปปายะนั้นว่าสำคัญที่ต้องจัดการให้เกิดมีอย่างเร่งด่วนทั้งนี้เพราะพฤติกรรม การบริโภค การปรุงเครื่องปรุงที่ไม่ได้คุณภาพเน้นที่อ้อมอย่างเดียวโดยไม่คำนึงถึงคุณค่าทางอาหาร สารอาหาร ความปลอดภัย ได้กระจายไปอย่างมากโดยเฉพาะในเมืองที่วิถีชีวิตมักฝากท้องกับตลาด โคกหนองนา R-model จึงตระหนักและให้ความสำคัญเกี่ยวกับอาหารที่เหมาะสม มีความสะอาด มี สุขลักษณะ มีประโยชน์ปลอดภัยให้มากที่สุด เป็นการจัดการดังครัวเรือนในแหล่งเรียนรู้หรือชุมชน ทั้งนี้ต้องเกิดจากทางศึกษามีโรงครัวเอง หรือพูดคุยกับผู้ประกอบการทางอาหารโดยลดต้นทุนให้ ดำรงร่วมกันระวัง สร้างอาหารที่เป็นสัปปายะ

6. อุตสัปปายะ ธรรมชาติแวดล้อม-อากาศที่เหมาะสม

อุตสัปปายะ คืออากาศ อุณหภูมิที่เหมาะสม เป็นเรื่องสำคัญต่อการดำรงอยู่ของชีวิต สภาพแวดล้อมด้านอากาศสัมพันธ์กับจิตใจความรู้สึกของมนุษย์อย่างปฏิเสธไม่ได้การมีชีวิตอยู่ในภูมิ ประเทศที่มีอากาศเหมาะสม ไม่ร้อนและหนาวเกินไปถือว่าเป็นมงคลอย่างในหลักธรรมคือมงคล 38 ประการ การจัดการสภาพอากาศ อุณหภูมิในปัจจุบันสามารถจัดการได้แม้มีต้นทุนที่สูงบ้าง อุณหภูมิที่

⁶⁰ วิ.มหา.อ. (ไทย) 1/78/699.

⁶¹ ม.ม.อ. (ไทย) 17/135/713.

ไม่ร้อนไม่เย็นเกินไปเป็นสถานที่อยู่อันมีความเหมาะสมหรือเรียกว่า ปฏิรูปเทศ⁶² เป็นปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้อง กับการเกิดความสุขสบาย เอื้อต่อการดำรงชีวิต การที่มนุษย์ดำรงชีวิตได้สัมผัสกับอากาศที่มีอุณหภูมิ สบายร่างกายไม่ถูกรบกวน ย่อมส่งผลให้มีความรู้สึกผ่อนคลายมีสมาธิจิตตั้งมั่นได้ง่าย ตั้งข้อสังเกต ประเทศที่มีอุณหภูมิพอเหมาะ มักเป็นแหล่งพักผ่อนท่องเที่ยวเช่นประเทศไทย ในแง่การแหล่งเรียนรู้ ได้สัมผัสกับสภาพอากาศทุกฤดูกาล ทั้งช่วงเปิดเทอมหรือปิดเทอมของนักเรียน-นักศึกษา หรือแม้แต่ แพ้กร้อน เมื่อนำสภาพอากาศมาสู่การจัดการแหล่งเรียนรู้ มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัจจัยอื่นเข้าไปด้วย ตั้งแต่ การสร้างอาคาร (อวาาสสัปปายะ) ให้โปร่งโล่งสบาย มีการถ่ายเทธาตุทั้ง 4 โดยเฉพาะธาตุลม และไฟ การวางตำแหน่งตัวอาคารให้สอดคล้องกับทิศทางลม และแดดของภูมิประเทศนั้นๆ อย่างดี แม้สภาพ อากาศไม่สอดคล้องตามหลักปฏิรูปเทศ แต่อาจปรับจัดการให้เหมาะสมไม่ให้ขัด ไม่ขวางทิศทางลม มี การปลูกจัดวางต้นไม้ใบบังแดด และต้องไม่ไม่เสียทัศนียภาพกลายเป็นความรก ทั้งนี้อยู่ที่ความ เหมาะสม หรืออาศัยเทคโนโลยีด้านอากาศเข้ามาจัดการร่วมด้วย เมื่อสภาพอากาศสัมพันธ์กับ กิจกรรมของมนุษย์แม้แต่ทางพระพุทธศาสนาได้ปรากฏเรื่องนี้ตามหลักสัปปายะ เมื่อสังเคราะห์สู่การ จัดการสภาพแวดล้อมสถานศึกษา เป็นการจัดการในลักษณะเอื้อและเกื้อกูลต่อการเรียนรู้ เพื่อเสริม การดำเนินกิจกรรมในสถานศึกษาให้เป็นไปด้วยดี

7. อิริยาปถสัปปายะ มีที่พักอิริยาบถอย่างเหมาะสม

ความเหมาะสมด้านอิริยาบถทั้งสี่ กล่าวคือการยืน การเดิน การนั่ง เมื่อนำมาใช้เชื่อมกับคำว่า เป็นที่สบาย จึงเกี่ยวกับการบริหารร่างกายให้อิริยาบถมีการขยับ เคลื่อนไหว อย่างเหมาะสมไม่มากเกินไป หรือน้อยเกินไป เพื่อให้มีการไหลเวียนของเลือดลมในร่างกายและไม่ให้กล้ามเนื้อยึดติด อันจะนำมาซึ่ง ความเจ็บปวดเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินกิจกรรมในแต่ละวัน เมื่อนำหลักอิริยาบถสัปปายะ คือ อิริยาบถเป็นที่สบายมาสังเคราะห์กับการจัดการแหล่งเรียนรู้ หมายรวมถึงการจัดการในหลายด้านทาง กายภาพ เช่นทางเดิน ภายนอกและภายในอาคารและศาลา กระถ่อม อุปกรณ์การเรียนการสอน โต๊ะ เก้าอี้ทั้งหมดเพื่อเอื้อต่อการการเรียนรู้ การบรรยายของวิทยากรที่เกื้อกูลประโยชน์ทั้งนั้น เริ่มจาก ทางเดินภายในสถานที่ ไม่ควรมีสสิ่งกีดขวางทางเดิน ควรมีหลังคาเชื่อมระหว่างอาคารเพื่อรองรับการ เดินยามฝนตก ภายในอาคาร ห้องเรียนรู้จึงจัดวางโต๊ะเรียนไม่มากเกินไปกีดขวางการเดินของวิทยากร และและผู้เรียนรู้ที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเวลาทำการบรรยาย การทำกิจกรรม จะจัดวางโต๊ะ เก้าอี้เป็นกลุ่ม หรือเป็นแถวแน่นขึ้นอยู่ลักษณะของรายวิชา แต่ต้องไม่มากหรือน้อยเกินไปและกีดขวาง การเคลื่อนไหวทั้งนี้เพื่อให้การเรียนการสอนเป็นไปในลักษณะมีปฏิสัมพันธ์สองทางระหว่างวิทยากร ผู้มา เยี่ยมเยียนเรียนรู้ หรือวิทยากรกับชุมชน

การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนในวิธีใหม่นั้นเป็นโจทย์สำคัญและทำ ทายกับผู้บริหารแหล่งเรียนรู้โดยการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้เป็นการจัดการเพื่อการแหล่งการ เรียนรู้ให้เหมาะสมกับวัยของผู้เรียนรู้ โดยแหล่งการเรียนรู้เอื้อต่อการเรียนรู้ ส่งเสริมทักษะการเรียน ของผู้เรียน ประโยชน์แหล่งการเรียนรู้และสื่อการเรียนรู้ ประโยชน์ของแหล่งการเรียนรู้ช่วยให้ผู้เรียน เข้าใจความคิดรวบยอดได้ง่ายขึ้นเร็วขึ้นช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นสิ่งที่กำลังเรียนรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรม และเป็นกระบวนการช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองส่งเสริมให้เกิดความคิดสร้างสรรค์สร้าง สภาพแวดล้อมและประสบการณ์การเรียนรู้ ที่แปลกใหม่น่าสนใจและทำให้เกิดการอยากรู้อยากเห็น

⁶² ชุ.ช. (ไทย) 25/1-13/6-8.

ส่งเสริมการมีกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้เรียนเกือหนุ่นผู้เรียนที่มีความสนใจและความสามารถในการเรียนรู้ที่ต่างกันให้เรียนรู้ได้เท่าเทียมกัน ช่วยให้ผู้เรียนบูรณาการสาระการเรียนรู้ต่างๆ ให้เชื่อมโยงกัน ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ วิธีการใช้แหล่งข้อมูลต่างๆ เพื่อการค้นคว้าเพิ่มเติมช่วยให้ผู้เรียนได้รับการเรียนรู้ในหลายมิติจากแหล่งเรียนรู้และสื่อที่หลากหลายเชื่อมโยงโลกที่อยู่ใกล้ตัวผู้เรียนได้รับการพัฒนาการด้านต่างๆ ดังนี้คือด้านความรู้แหล่งการเรียนรู้ช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้เชิงเนื้อหาความรู้เชิงกระบวนการความรู้เชิงประจักษ์สามารถพัฒนาความอยากรู้เชิงสร้างสรรค์ส่งเสริมการค้นหาและเชื่อมโยงสาระการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มต่างๆ ตลอดจนสามารถนำความรู้มาพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างเหมาะสม

5. โครงการฝึกปลอดภัยสร้างจิตสำนึกปลูกฝึกปลอดภัย

หลักการ: อปถณกปฏิปทา 3 ข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด ซึ่งจะนำผู้ปฏิบัติให้ถึงความเจริญงอกงามในธรรม เป็นผู้ดำเนินอยู่ในแนวทางแห่งความปลอดภัย⁶³

1. อินทรีย์สังวร การสำรวมอินทรีย์ ระมัดระวังในการรับประทานอาหาร
2. โภขเน มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณในการบริโภค คือรู้จักพิจารณารับประทานอาหารเพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายใช้ทำกิจให้ชีวิตผาสุก มิใช่เพื่อสนุกสนาน มัวเมา
3. ชาคริยานุโยค ขยันหมั่นเพียรตื่นตัวอยู่เสมอ พร้อมเสมอทุกเวลาที่จะปฏิบัติกิจให้ก้าวหน้าต่อไป

หลักอปถณกปฏิปทาสูตรนี้เป็นหลักที่ภิกษุในพุทธศาสนานั้นต้องปฏิบัติ ซึ่งสามารถทำได้ที่นี่เดี๋ยวนี้ ตั้งแต่สมัยพุทธกาล ซึ่งท่านปฏิบัติเป็นตัวอย่างมาแล้ว อาทิพระมหาดิสาเถระ พระจิตคุตเถระ เป็นต้น โดยเริ่มจากการสำรวมระวัง สำรวมอินทรีย์ สังวรให้ตั้งสติขึ้นเอาไว้ จะเอาทานอะไรก็ให้ตั้งสติเอาไว้ ไม่ใช่พิจารณาดูที่รสอาหาร แต่ดูที่เวทนาที่เกิดขึ้นในท้องในกายของเรา (ระงับเวทนาเก่า ไม่ทำ เวทนาใหม่ให้เกิดขึ้น) เวลาตื่นอยู่ก็ต้องทำ การเพียรเผากิเลส เวลานอนก็นอนให้พร้อมที่จะลุก ไม่ใช่นอนแบบหลับไหลหรือก็ไม่ไช้ถึงกับไม่นอนเลยนั่นเอง และการขยันประกอบความเพียรในการปฏิบัติธรรม มีความเห็นว่าปัจจุบันมีบรรพชิตทำได้น้อยมาก นอกจากสำนักปฏิบัติ (วัดป่า) จะเน้นเรื่องนี้อย่างจริงจัง ส่วนทั่วไปก็ไม่ค่อยทำความเพียรเท่าไร แม้กิจวัตรยังไม่เต็มที่ เพราะยังติดความสุขสบายต่างจากบรรพชิตในอดีตมาก⁶⁴

การดำเนินชีวิตตามอปถณกปฏิปทาสูตร (การปฏิบัติที่ไม่ผิดทาง) ได้แก่ (1) ด้าน อินทรีย์สังวรนั้น การปฏิบัติของพระสงฆ์ควรสำรวมระวังอินทรีย์ให้มีความเหมาะสมต่อสาธารณชนรักษาภาพลักษณ์ที่ดีต่อองค์กรสงฆ์และพระศาสนาเป็นอย่างมาก (2) ด้านโภขเนมัตตัญญูตา พระสงฆ์ควรบริโภคอาหารแต่พอประมาณหรือฉันอาหารเวลาเดียวโดยเลือกอาหารที่สะอาด ปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการเพื่อภาวะสุขภาพที่ดีบริโภคแต่พอดี ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร และ (3) ด้านชาคริยานุโยค การประกอบความเพียรทั้งคณฤชระ คือ ศึกษาเล่าเรียนพระพุทพจน์คำสอนของพระพุทพเจ้า และวิปัสสนาธุระ คือ การเจริญวิปัสสนา ทำ

⁶³ อจ. ดิก. 20/455/142.

⁶⁴ พระมหาผล นาควโร (ถ้ากลาง) และคณะ, การดำเนินชีวิตตามหลักอปถณกปฏิปทาสูตรของพระสงฆ์ ในจังหวัดนครราชสีมา, วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์ ปีที่ 7ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม2565): 1644-1656.

กัจจัตราให้สมบูรณ์ (1) ด้านอินทรีย์สังวรนั้นในปัจจุบันส่วนใหญ่ จะขาดการสำรวมอินทรีย์ปล่อยตัวปล่อยใจให้ตกภายใต้อำนาจกิเลส จึงเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาในการปฏิบัติของพระสงฆ์เองพฤติกรรมของพระสงฆ์ดังที่กล่าวมาเกิดจากการไม่สำรวมระวางอินทรีย์นั้น จึงได้ทำให้โลกออนไลน์วิพากษ์วิจารณ์เป็นจำนวนมากว่าไม่เหมาะสมจึงส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ที่ดีต่อองค์กรสงฆ์และพระพุทธศาสนาในปัจจุบันเป็นอย่างมากอินทรีย์สังวรมี ความสำคัญเป็นอย่างมากสำหรับพระภิกษุสามเณร หากอยู่ปราศจากอินทรีย์สังวรแล้วย่อมไม่อาจปฏิบัติธรรมให้ก้าวหน้าต่อไปอินทรีย์สังวรย่อมเป็นพื้นฐานเบื้องต้นสำหรับผู้ที่ศรัทธาเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นบันไดในการปฏิบัติธรรมให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้น พบว่าผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาโดยมากยังเป็นปุถุชนอยู่ย่อมที่จะไม่สามารถสำรวมระวางอินทรีย์ ของตนได้ตลอดเวลา เพราะต้องมีการกระทบกับนี่เป็นธรรมดาแม้ในการดำเนินชีวิตของพระภิกษุฆราวาสการพัฒนาอินทรีย์ ในทางพระพุทธศาสนาใช้ หลักที่เรียกว่าอินทรีย์สังวรซึ่งแปลว่า การสำรวมอินทรีย์ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการคุ้มครองทวาร หมายถึงการมีสติพร้อมอยู่เสมอเมื่อรับอารมณ์ มีรูปเป็นต้น ด้วยอินทรีย์ 6 องค์ธรรมสำคัญที่ใช้ระมัดระวังตั้งแต่ต้นก็คือสติซึ่งเป็นตัวควบคุมจิตไว้ ให้อยู่กับหลัก เหมือนเชือกสำหรับดึงจิต แต่การที่จะปฏิบัติให้ได้ผลนั้นจำเป็นต้องฝึกฝนอบรม อยู่เสมอ (2) ด้านโภชนาการตามคัมภีร์วินัย พระสงฆ์ควรบริโภคอาหารแต่พอประมาณ เมื่อครั้งพุทธกาลฉันอาหารเวลาเดียว หรือเลือกอาหารที่สะอาดปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการเพื่อภาวะสุขภาพที่ดีบริโภคแต่พอดี ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป ความเป็นผู้รู้จักประมาณ ช่วยทำให้เกิดความแข็งแรงสมบูรณ์ของร่างกายในด้านการป้องกันโรค คือ ช่วยลดความเสี่ยงและปัจจัยที่ก่อให้เกิดโรคเรื้อรังที่สำคัญ เช่น โรคเบาหวาน โรคหัวใจและหลอดเลือด ความดันโลหิตสูง ความอ้วน ความสุขสบายทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีสุขภาพที่แข็งแรงทำให้รู้สึกดีและมีความปรารถนาดีปรองดองกับผู้อื่นแต่ถ้าบริโภคมากเกินไปที่ร่างกายต้องการจะเปลี่ยนไปเป็นไขมันได้ที่มีปัญหาโรครุมเร้าส่งผลเสียต่อสุขภาพกายสุขภาพจิตทำให้ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมทางศาสนาได้ (3) ด้านชาคริยานุโยค พระสงฆ์ในปัจจุบันส่วนใหญ่จะประกอบความเพียรทั้งคันถธุระ คือ ศึกษาเล่าเรียนพระพุทธพจน์คำสอนของพระพุทธเจ้าและวิปัสสนาธุระ คือการเจริญวิปัสสนาอยู่อย่างสงบไปจากอดีต อันเนื่องมาจากปัญหาส่วนตัวที่มาจากหลายสาเหตุ เช่น อายุมากสุขภาพไม่ดี ไม่มีเวลา เป็นเจ้าคณะผู้ปกครองต้องทำงานคณะสงฆ์ และการประชุมต่างๆ ดังนั้นบรรพชิตจำเป็นต้องมีการสำรวมระวางป้องกันจิต เมื่อรูปกระทบตา เสียง กระทบหู กลิ่นกระทบจมูก รสกระทบลิ้น โผฏฐัพพะกระทบกาย และธรรมารมณ์กระทบใจ อันเป็นที่ปรารถนาชวนให้กำหนดยินดีรวมทั้งที่ไม่น่าปรารถนา ทำให้ยินร้าย กล่าวโดยรวมก็คืออิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ที่เกิดขึ้นในจิตนั่นเอง อันภิกษุและชนทั้งหลายพึงทราบไม่ควรทำความยินดียินร้าย ไม่ควรเข้าไปพัวพันและกล่าวสรรเสริญในสิ่งเหล่านั้นแต่จะอย่างไรก็ตามแม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงเปรียบเทียบให้เห็นถึงอินทรีย์ทั้งหลายว่าเป็นเหมือนสัตว์ร้ายที่พร้อมจะทำลายเราตลอดเวลาหากมันไม่มีการสำรวมระวางแต่ปัจจุบันนี้ก็ยังไม่มีผู้ไม่สำรวมถูกสัตว์เหล่านั้นทำร้ายมากมาย เพราะไม่เคยฝึกการสำรวมอินทรีย์ไม่รู้เท่าทันสภาพความจริงกลับประพฤตินปล่อยจิตปล่อยใจไปตามวัตถุปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความติดพัน ชวนเคือง ชอบใจ ไม่ชอบใจ แล้วถูกอกุศลธรรมเข้าครอบงำจิตใจความชั่วเสียหายจนเกิดความทุกข์และก่อให้เกิดพิษภัย อันตราย ความเสียหายแก่ตนเองผู้อื่น และสังคม ดังนั้นในงานวิจัยนี้จึงจะศึกษาสภาพปัญหาการดำเนินชีวิตของบรรพชิตตามหลักอปถกปฏิบัติในพระพุทธศาสนาสมัยปัจจุบัน

ต่อไปจะได้อธิบายถึงการระมัดระวังในการรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพ ความหมายอินทรีย์ สวรรค์ว่าอินทรีย์แปลว่าความเป็นใหญ่สภาวะธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตนสภาวะธรรมที่เป็นเจ้าของ หน้าที่อย่างหนึ่งๆ เช่นตาเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการเห็นหูเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ ในการได้ยินจมูกเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการดมกลิ่นลิ้นเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ใน การลิ้มรส⁶⁵ คำว่า“สวรรค์” หมายถึงการปิดกั้นป้องกันไม่ให้มีอกุศลธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นในจิตใจ ของเราในเวลาที่มีการรับรู้อารมณ์ทั้ง 6 หรือจะหมายถึงการป้องกันหรือคุ้มครองการรักษาจิตรักษาใจ ไม่ให้ถูกกิเลสครอบงำในจิตใจของตนเองได้ซึ่งทำได้โดยการฝึกให้มีสติระลึกรู้ที่อยู่ของกายกับใจของ ตนเองให้มั่นคงไว้เมื่อรับรู้อารมณ์ที่มากระทบในทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจอารมณ์ที่ทำให้ฉุดจิต ออกไปสนใจภายนอกไม่และหลงยินดีในอารมณ์ที่มากระทบหรือสัมผัสและทำให้ไม่เกลียดชังใน อารมณ์ที่ไม่น่ารักจิตที่ไม่ถูกกิเลสครอบงำไม่หลงไหลในการเกิดจากตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจนั้นจะรู้ วิธีการฝึกฝนให้หมดจดจากกิเลสต่างๆ ด้วยการทำกรรมฐานเป็นการป้องกันที่ต้นเหตุ⁶⁶ สำหรับผู้ที่ ขาดอินทรีย์สวรรค์เมื่อมีการรับรู้การกระทบอารมณ์ทั้ง 6 นั้นแล้วก็จะเกิดความยินดีร้ายในอารมณ์ ที่มากระทบนั้นตามความเคยชินอันจะเป็นสาเหตุให้เกิดการกระทำการพูดการคิดไปตามกำลังของ กิเลสนำไปสู่การแสวงหาและหลงยึดติดในสิ่งทีคิดว่าจะทำให้เกิดความชอบไม่ชอบอยากได้ไม่อยากได้ เมื่อนำมาเสพบริโภคทำให้เกิดปัญหาตามมาติดตามาตามที่ปรากฏในยุคปัจจุบันทางที่จะทำให้พ้น จากทุกข์ก็คือนการมีสติปิดกั้นกิเลสตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการรับรู้หรือการกระทบหรือสัมผัสของอารมณ์ ทั้ง 6 คือ ทางหู ตา จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้ซึ่งเป็นการสำรวมอินทรีย์สวรรค์ อย่างสร้างสรรค์เพื่อการศึกษา พัฒนาจิตใจในการปฏิบัติตนในการป้องกันภัยต่างๆ มากระทบให้เกิดความเดือนร้อนทั้งตนเองและ ผู้อื่นได้ในสังคมไทยปัจจุบันซึ่งเต็มไปด้วยสิ่งยั่วยวนใจมากมายการฝึกฝนพัฒนาอินทรีย์สวรรค์จึงมีความ จำเป็นอย่างยิ่ง

วิไลลักษณ์ กิตติบุตร ทำวิจัยเรื่อง “การวิจัยและพัฒนาเครือข่ายผู้บริโภคผักปลอดสารพิษที่มี ต่อการสนับสนุนการผลิตผักปลอดสารพิษของเกษตรกร จังหวัดเชียงใหม่” การวิจัยครั้งนี้ มี วัตถุประสงค์เพื่อวิจัยและพัฒนาให้เกิดเครือข่ายผู้บริโภค ผักปลอดสารพิษ และเกิดการสนับสนุนการ ผลิตผักปลอดสารพิษของเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ แนวทางในการวิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจและ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ระหว่างกลุ่มผู้บริโภคผักปลอดสารพิษ กับหน่วยภาคระดับ จังหวัด วิธีการวิจัยได้ทำการสำรวจพฤติกรรมของผู้บริโภคผักปลอดสารพิษในจังหวัดเชียงใหม่โดย กำหนดกลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มผู้บริโภคอาหารเจ และอาหารมังสวิรัตี้ ทั้งนี้เพราะผู้บริโภคดังกล่าวล้วน แล้วแต่เป็นผู้ที่มีอัตราการบริโภคผักในปริมาณและอัตราส่วนสูงกว่าผู้บริโภคกลุ่มอื่นโดยทั่วไป การ สำรวจพฤติกรรมของผู้บริโภคที่ต่อการสนับสนุนผักปลอดสารพิษในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวนทั้งสิ้น 543 ชุด ซึ่งเป็นผู้บริโภค อาหารในร้านอาหารเจ และร้านมังสวิรัตี้ ทั้งสิ้น 23 ร้าน ในประเด็นต่างๆ ที่ ศึกษา ได้แก่ การตระหนักถึงพิษภัยของการบริโภคผักที่สารพิษตกค้าง ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ ความปลอดภัยของผักประเภทต่างๆ ความสนใจต่อการบริโภคผักปลอดสารพิษของผู้บริโภคความ

⁶⁵ พระมหาปุรณะ ชาตเมโธ (โพธิ์นอก), การศึกษาอิทธิพลของอายตนะ (สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพ ชีวิต, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

⁶⁶ พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). วิปัสสนานัย เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, 2556.

คิดเห็นเกี่ยวกับการใช้ผักปลอดสารพิษในร้านอาหารของผู้บริโภคและข้อเสนอแนะต่อการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับความปลอดภัยของผักในร้านอาหารเจ-มังสวิรัติ การศึกษาครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ผู้บริโภครายเดียวในครัวเรือน กลุ่มร้านอาหารเจ และกลุ่มร้านอาหารมังสวิรัติ ด้านการพัฒนาเครือข่ายผู้บริโภคที่จะสามารถเชื่อมโยงผลของ Demand และ Supply ของการบริโภคผักปลอดสารพิษ สรุปได้ว่ากลุ่มผู้บริโภครายเดียวในครัวเรือนถึงแม้จะมีการบริโภคผักที่ปลอดภัยระดับหนึ่งแล้ว แต่การที่จะสนับสนุนให้เกิดการเชื่อมโยงสู่การสนับสนุนให้เกษตรกรปลูกผักปลอดสารพิษได้นั้นเป็นเรื่องยาก ทั้งนี้เพราะปัจจัยสำคัญ ของการเลือกซื้อผักของผู้บริโภคกลุ่มนี้คือ ความสะดวกในการเลือกซื้อเป็นหลักสำหรับผู้บริโภคอาหารเจและอาหารมังสวิรัติ ส่วนใหญ่ยังไม่มีความสะดวกถึงที่มาและความปลอดภัยของผักที่นำมาปรุงเป็นอาหาร แต่ให้ความสำคัญในประเด็นที่เป็นการบริโภคพืชผักเท่านั้น ในลักษณะนี้บทสรุปของการพัฒนาเครือข่ายการที่จะสนับสนุนให้ผู้บริโภคได้รับประทานผักที่ปลอดภัยได้ควรส่งเสริมในเรื่องของการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผักปลอดสารพิษ และวิธีการทำให้สะอาดก่อนนำไปปรุงอาหารเป็นสำคัญ สำหรับการประเมินทิศทางการสนับสนุนการผลิตผักปลอดสารพิษของเกษตรกรจากผู้ประกอบการร้านอาหารเจพบว่าได้รับการสนับสนุนน้อยมาก กลุ่มผู้ประกอบการอาหารมังสวิรัติถือได้ว่าเป็นเพียงกลุ่มผู้ประกอบการเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้นที่ประสบความสำเร็จ 100 เปอร์เซ็นต์ ที่สามารถส่งเสริมการผลิตผักปลอดสารพิษเพื่อนำมาประกอบอาหารเพื่อการบริโภคโดยตรง⁶⁷

งานวิจัยของ อินทุราภรณ์ อินทรประจบ และคณะ เรื่อง “การพัฒนาเกษตรปลอดภัยของกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ บ้านนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความรู้ความเข้าใจและลักษณะการผลิตของเกษตรกรกลุ่มปลูกพืชผักปลอดสารพิษบ้านนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ 2) ศึกษาและวิเคราะห์แนวทางส่งเสริมการตลาดหรือละเลิกการใช้สารเคมีในการผลิตพืชอาหารของเกษตรกร 3) การให้ความรู้กระบวนการผลิตของเกษตรกรกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านนาฝาย เพื่อเข้าสู่มาตรฐานเกษตรปลอดภัย 4) พัฒนาเครือข่ายเกษตรกรกลุ่มปลูกพืชผักปลอดสารพิษบ้านนาฝาย ผลวิจัยพบว่า 1. เกษตรกรกลุ่มปลูกพืชผักปลอดสารพิษ บ้านนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิส่วนใหญ่มีความเข้าใจเป็นอย่างดีในเรื่อง การผลิตผักปลอดภัย นั่นคือผักปลอดภัยเป็นผักที่มีการใช้ปุ๋ยและสารเคมีที่ไม่เกินระดับมาตรฐานตามที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนดเพราะกระบวนการปลูกเกษตรกรยังมีการใส่ปุ๋ยเคมีมีการฉีดพ่นยาฆ่าแมลงทั้งสารเคมีและใช้สารชีวภาพช่วยอีกทางหนึ่ง เช่น สารสกัดจากสะเดาสาบเสือ และผงการองเป็นต้น ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ปลูกผักปลอดภัย 11-15 ปีกลุ่มปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษเป็นการรวมกลุ่มการปลูกผักเพื่อการผลิตและการตลาด มีรูปแบบการทำเกษตรผสมผสาน ส่วนใหญ่มีประสบการณ์การผลิต ผักที่นิยมปลูกรวบรวมและส่งขายให้กับบริษัทที่มารับซื้อมากที่สุด 5 อันดับแรก คือ ผักบุ้งจีนโหระพา กะเพรา มะรุม และตะไคร้ส่วนใหญ่มีการตรวจสอบการตกค้างก่อนจำหน่าย นาน ๆ ครั้ง เกษตรกรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการผลิตผักปลอดภัยของเกษตรกรในการรับรู้สัมผัส โดยอาศัยจากประสบการณ์เดิมและประสบการณ์ใหม่ของเกษตรกรซึ่งก่อให้เกิดความตระหนักรู้ในเรื่องการผลิตผัก

⁶⁷ วิไลลักษณ์ กิตติบุตร, การวิจัยและพัฒนาเครือข่ายผู้บริโภคผักปลอดสารพิษที่มีต่อการสนับสนุนการผลิตผักปลอดสารพิษของเกษตรกร จังหวัดเชียงใหม่, วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่ ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (ตุลาคม 2551 - มีนาคม 2552): บทคัดย่อ

ปลอดภัย ใส่ใจคุณภาพ สิ่งแวดล้อม และการส่งผลกระทบต่อผู้ผลิตและผู้บริโภคเป็นอย่างดี 2. แนวทางส่งเสริมการลดหรือเลิกการใช้สารเคมีในการผลิตพืชอาหารของเกษตรกรกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิสามารถนำมากำหนดเป็นแนวทางส่งเสริมการลดหรือเลิกการใช้สารเคมีในการผลิตพืชอาหารของเกษตรกรกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านนาฝาย อำเภอเมืองจังหวัดชัยภูมิได้เป็น 4 แนวทางหลัก คือ 1) พัฒนาและขยายเครือข่ายในวงกว้าง 2) พัฒนาศักยภาพในการผลิตของเครือข่าย ทั้งในระดับบุคคล และระดับเครือข่าย 3) พัฒนาความร่วมมือกับหน่วยงาน องค์กรภายนอก และ 4) ส่งเสริมและสร้างความตระหนักให้กับเยาวชน และ 3. ผลการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรกลุ่มปลูกพืชผักปลอดสารพิษบ้านนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ กำหนดเป็นแนวทางการขับเคลื่อนด้านการผลิตเกษตรปลอดภัยของเครือข่ายเกษตรกรกลุ่มปลูกพืชผักปลอดสารพิษบ้านนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิได้เป็น 3 ส่วนคือ สิ่งที่ยากทำให้ดีขึ้น 2) ประเด็นการแบ่งปัน ประกอบด้วย เมล็ดพันธุ์และกากน้ำตาล ประสบการณ์การทำหัวเชื้อ ประสบการณ์การทำปุ๋ย การทำน้ำหมัก การลดราคาปัจจัยให้เพื่อนและเครือข่าย และการนำวิทยากรมาร่วมแลกเปลี่ยน และ 3) ขอความร่วมมือ ประกอบด้วย การดูแลเรื่องปัจจัยการผลิตจากภาครัฐ ที่เกี่ยวข้องในการขั้แนะตลอดคาทำงาน การขอความร่วมมือภายในหมู่บ้าน ชุมชน ความรู้และเทคนิคใหม่ๆ จากหน่วยงานต่างๆ และการประชาสัมพันธ์สื่อสารข้อมูลในระดับชุมชน⁶⁸

ดังนั้นการเลือกรับประทานอาหารและพืชและผักที่ปลอดสารพิษจึงเป็นแนวทางสร้างสุขภาพในชีวิตประจำวันที่สำคัญ หลักปฏิบัติของอปถกปฏิบัติ 3 จัดเป็นหลักธรรมที่มีปรากฏอยู่มากมายหลายๆ พระสูตรในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท⁶⁹ เป็นหลักธรรมสำคัญในกระบวนการปฏิบัติธรรมตามลำดับเพื่อความหลุดพ้น ที่ชื่อว่าข้อปฏิบัติไม่ผิด และชื่อว่าปรารถนาเหตุเพื่อความสิ้นอาสวะ 3 ประการ คือ คุ้มครองทวารในอินทรีย์ รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร และประกอบความเพียรเป็นเครื่องตั้งอยู่เนืองๆ และยังมีปรากฏในพระสูตรที่พระองค์ได้ทรงแสดงไว้ถึงหลักการปฏิบัติในการพ้นทุกข์ด้วยวิธีการปฏิบัติวิปัสสนา เช่น คณโกโมคคัลลานสูตร ที่แสดงการปฏิบัติตามลำดับขั้นตอนเพื่อการบรรลุพระนิพพาน หลักอปถกปฏิบัติ 3 เป็นหลักธรรมคำสั่งสอนเกี่ยวกับข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด และชื่อว่าปรารถนาเหตุเพื่อความสิ้นอาสวะ การควบคุมจิตใจ ควบคุมความรู้สึกได้ เมื่อเกิดความรับรู้ทางตา ทางหู เป็นต้น ไม่ให้ถูกชักจูงไปในทางที่ถูกกิเลสครอบงำได้ หลักอปถกปฏิบัติ เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด ความสำคัญและมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของบรรพชิตองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาการดำเนินชีวิตตามหลักอปถกปฏิบัติ 3 ของชาวพุทธมีปัญหาการไม่กระทำความเพียรเนื่องมาจากหลายสาเหตุคือ ปัญหาด้านสุขภาพ เช่นปัญหาโรคประจำตัว เช่นเป็นโรคเบาหวาน ความดัน เป็นต้น ก็ถือว่าเป็นปัญหาอีกด้านหนึ่งคนในปัจจุบัน จึงต้องมีการพิถีพิถันในเรื่องการเลือกรับประทานอาหาร

⁶⁸ อินทุราภรณ์ อินทรประจบ และคณะ, การพัฒนาเกษตรปลอดภัยของกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ บ้านนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ, Journal of Modern Learning Development (ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 ประจำเดือน มกราคม – กุมภาพันธ์ 2565): 357-371.

⁶⁹ พระมหามวล นาควโร (ถ้ากลาง) และคณะ, การดำเนินชีวิตตามหลักอปถกปฏิบัติ 3 ของพระสงฆ์ ในจังหวัดนครราชสีมา, วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2565): 1644 -1656.

6. บ่อเลี้ยงปลาในพื้นที่ โคนง นา R-โมเดล

หลักการ: การรับประทานอาหารที่ง่ายเป็นสิ่งเกื้อกูลต่อสุขภาพ ดังพุทธภาษิตว่า “คนผู้มีสติทุกเมื่อ รู้จักประมาณในการการรับประทาน ย่อมมีโรคภัยไข้เจ็บน้อย แก่ช้า อายุยืน”⁷⁰

อาหารท้องถิ่นอาหารท้องถิ่นหรืออาหารพื้นบ้าน หมายถึง อาหารที่ประชาชนบริโภคอยู่ในชีวิตประจำวันและบริโภคในโอกาสต่าง ๆ โดยอาศัยเครื่องปรุง วัสดุที่นำมาประกอบอาหารจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งจากแหล่งธรรมชาติที่แวดล้อมอยู่ ด้วยการเก็บของป่า การล่าสัตว์ การจับสัตว์น้ำและจากการผลิตขึ้นมาเอง เช่น การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ หรือจากการซื้อขายแลกเปลี่ยน โดยมีกรรมวิธีทำเป็นเอกลักษณ์ รวมทั้งรสชาติที่เป็นเฉพาะถิ่นแตกต่างกันไป ซึ่งอาหารท้องถิ่นมีคุณลักษณะโดยรวมที่สามารถจำแนกได้⁷¹ คือ 1) อาหารท้องถิ่นเป็นอาหารที่บริโภคในชีวิตประจำวันและโอกาสพิเศษ 2) อาหารท้องถิ่นเป็นอาหารที่มีการประกอบด้วยวัตถุดิบและเครื่องปรุงภายในท้องถิ่น 3) อาหารมีกรรมวิธีปรุงแบบเรียบง่ายไปจนถึงซับซ้อน และวิธีการปรุงจะคงไว้ซึ่งรสชาติแบบธรรมชาติ 4) อาหารท้องถิ่นมีกระบวนการและเทคนิคในการทำให้อาหารสุกหลายรูปแบบ 5) อาหารท้องถิ่นมีวิธีการประกอบอาหารที่สอดคล้องกับฤดูกาล

อาหารท้องถิ่นต้องสามารถเชื่อมโยงกับอาหารสุขภาพ คือ อาหารที่มีสารอาหารครบ 5 หมู่ คือ โปรตีนคาร์โบไฮเดรต ไขมัน วิตามิน และแร่ธาตุในปริมาณที่เหมาะสมแต่ละช่วงวัย มีความหลากหลาย มีน้ำตาล ไขมัน โซเดียมต่ำ และมีใยอาหารสูงโดยหลักการรับประทานอาหารสุขภาพควรได้รับพลังงานรวม 1,500-2,000 กิโลแคลอรีต่อวัน โดยร้อยละ 55 มาจากคาร์โบไฮเดรต ร้อยละ 25-30 มาจากไขมัน และร้อยละ 10-15 มาจากโปรตีน ผู้บริโภคยังต้องได้รับใยอาหาร 25 กรัมต่อวัน หรือ รับประทานผักและผลไม้รวมกันวันละ 400 กรัม และไม่ควรบริโภคโซเดียมเกิน 2,400 มิลลิกรัมต่อวัน และน้ำไม่เกิน 24 กรัมต่อวัน จากข้อมูลและปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยได้พัฒนาตำรับอาหารไทยเพื่อสุขภาพ โดยเป็นตำรับที่มีพลังงานและสารอาหารเหมาะสมกับวัยรุ่น มีการควบคุมปริมาณน้ำ ไขมัน โซเดียมให้อยู่ตามเกณฑ์ของกรมอนามัยกำหนด และเพิ่มผักผลไม้ให้มากขึ้น เพื่อให้วัยรุ่นมีสุขภาพดีและลดความเสี่ยงในการเกิดโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง

ความสำคัญของอาหารท้องถิ่นสภาพทางภูมิศาสตร์ของแต่ละท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญที่จะกำหนดชนิด ลักษณะของอาหารท้องถิ่น ซึ่งก่อให้เกิดวัฒนธรรมเฉพาะท้องถิ่นอย่างหลากหลาย ทั้งที่แตกต่างและคล้ายคลึงกัน อาหารท้องถิ่นมีความสำคัญ ดังนี้⁷² (สุนี ศักดาเดช, 2549) 1) แสดงถึงเอกลักษณ์และวัฒนธรรม ในแต่ละท้องถิ่นจะมีวัตถุดิบอาหาร วิธีการปรุง การรับประทานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แสดงถึงวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดและปฏิบัติสืบต่อกันมา คนในท้องถิ่นใกล้เคียงกันจะมีความนิยมอาหารที่คล้ายคลึงกัน อาหารในแต่ละท้องถิ่นมีเอกลักษณ์ที่เด่นชัดแตกต่างกันไป เช่น อาหารภาคเหนือ รสอ่อน แต่มั่น อาหารภาคอีสาน รสจัด เผ็ด แต่ไม่นิยมใช้น้ำมันหรือกะทิ เป็นต้น 2) เป็นอาหารเพื่อสุขภาพ อาหารท้องถิ่นใช้เนื้อสัตว์เป็นส่วนประกอบในอัตราส่วนที่น้อย ไขมันต่ำ

⁷⁰ ชุ.ธ. (ไทย) 25/33/325

⁷¹ อ่ำไพ พงศ์วิงพงศ์กุล, อาหารพื้นบ้านไทย ในตำราวิชาการอาหารเพื่อสุขภาพ, กรุงเทพฯ: กองการแพทย์ทางเลือก กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2551.

⁷² สุนี ศักดาเดช, อาหารท้องถิ่น, จันทบุรี: คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, 2549.

และใช้พืชผักภายในท้องถิ่นเป็นส่วนประกอบหลัก ตลอดจนแบบแผนในการรับประทานอาหารจะช่วยส่งเสริมให้ร่างกายได้รับสารอาหารอย่างสมดุล คือ มีอาหารหลากหลายชนิดในมือเดียว ประยุกต์ด้วยกรรมวิธีที่แตกต่างกัน 3) ปลอดภัยจากสารเคมี เนื่องจากพืชผักในท้องถิ่นส่วนใหญ่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เกิดขึ้นหมุนเวียนกันไปตามฤดูกาล จึงไม่ต้องใช้สารเคมีต่างๆ ในการดูแลพืชผักให้เจริญเติบโต 4) สร้างอาชีพ สร้างรายได้ อาหารท้องถิ่นนอกจากการปรุงเพื่อรับประทานกันในครัวเรือนแล้ว ยังสามารถผลิตเพื่อออกจำหน่าย เพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว ทั้งในระดับครัวเรือน และระดับอุตสาหกรรม เนื่องจากอาหารท้องถิ่นบางชนิดเป็นที่นิยมของคนทั่วไป 5) ช่วยประหยัดรายจ่ายของครอบครัว การปรุงอาหารท้องถิ่นเพื่อรับประทานกันในครัวเรือนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการหาซื้อวัตถุดิบ เนื่องจากสามารถเก็บได้จากท้องถิ่นหรือบริเวณข้างเคียง 6) ได้รับประทานอาหารที่สดใหม่เสมอ วัตถุดิบอาหารและอาหารที่ปรุงสำเร็จแล้วถ้าจะต้องเก็บไว้นานๆ รสชาติ เนื้อสัมผัสคุณค่าทางโภชนาการย่อมลดลง ดังนั้นอาหารท้องถิ่นสามารถปรุงรับประทานสดใหม่ ซึ่งส่งผลดีทั้งในด้านคุณภาพอาหารและการสุขภาพอาหารอาหารท้องถิ่นเป็นอาหารที่บริโภคในชีวิตประจำวัน และเป็นอาหารในโอกาสต่างๆ อาหารท้องถิ่นไม่เพียงแต่มีรสชาติที่อร่อยกลมกล่อม หลากหลายรส แต่ยังเป็นเอกลักษณ์ที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของคนไทยในแต่ละท้องถิ่นที่รังสรรค์ปรุงแต่งให้เป็นอาหารเพื่อสุขภาพ อาหารพื้นบ้านไทยเป็นอาหารที่ได้สมดุลทางโภชนาการ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีข้าวเป็นอาหารหลักอาจจะเป็นข้าวเจ้าหรือข้าวเหนียวแล้วแต่ท้องถิ่น และมักเป็นข้าวซ้อมมือซึ่งอุดมไปด้วยวิตามินที่สำคัญ การปรุงอาหารจะเป็นการต้ม แกง ยำ ต้ม มีการปรุงที่เรียบง่าย ใช้เวลาไม่มาก ใช้ น้ำมันในการปรุงอาหารน้อย แหล่งโปรตีนได้จากปลา ไก่ ไข่ หมูและสัตว์อื่นบางชนิด ใช้สมุนไพรที่ได้จากธรรมชาติ มีความปลอดภัยจากสารเคมีและยังให้สรรพคุณทางสมุนไพร ในขณะเดียวกันยังเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวที่ได้มีโอกาสพูดคุยกันระหว่างมืออาหาร ตลอดจนเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาให้อาหารไทยอยู่คู่เมืองไทยตลอดไป จึงเป็นอาหารท้องถิ่นเป็นการผสมผสานระหว่างชนิดอาหาร ปริมาณและชนิดของผักพื้นบ้าน เนื้อสัตว์และเครื่องปรุงอย่างลงตัว⁷³ ดังตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 สำหรับอาหารเพื่อสุขภาพสำหรับการท่องเที่ยว

สำหรับ	สำหรับอาหารเพื่อสุขภาพสำหรับการท่องเที่ยว				
ที่	ข้าว/แป้ง	อาหารคาว 1	อาหารคาว 2	อาหารคาว 3	ผลไม้/ของหวาน
1	ข้าว	แกงเลียง	น้ำพริกมะม่วง ผัดสดผักต้ม	ปลานิลทอด	มะม่วง/ฝรั่ง
2	ข้าว	แกงส้มผักรวม ปลา	ผัดผักบุ้งปลาเค็ม	ทอดมันปลา กราย	กล้วยหอมบวชชี
3	ข้าว	แกงเทโพหมู	ผัดบวบไข่	ปลาแดดเดียว	มะละกอ/กล้วย
4	ข้าว	น้ำพริกกะปิ/ ปลาทุทอดห่อใบ บัว	ต้มยำไก่ใบมะขาม	ไข่ต้ม	มะละกอ
5	ข้าวห่อใบบัว	ต้มยำปลาทุ	-	-	มะม่วง/ฝรั่ง

⁷³ เพ็ญญา ทรัพย์เจริญ, อาหารพื้นบ้าน 4 ภาค, กรุงเทพฯ: สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, 2540.

		มะดัน			
6	ผัดไทย	-	-	-	ขนมต้มและส้มโอ/ มะละกอ

ที่มา : วรารัตน์ สานนท์ และกมลพร สนวนทอง, การศึกษาอาหารท้องถิ่นเพื่อสุขภาพในแหล่งท่องเที่ยวชุมชนจากอัตลักษณ์เพื่อการท่องเที่ยวเรียนรู้อาหารเชิงสุขภาพของภูมิภาคตะวันตก: กรณีศึกษาชุมชนท่องเที่ยวล่องชมวิถี คลองมหาสวัสดิ์ ตำบลมหาสวัสดิ์ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัด นครปฐม , Journal of Management Science Nakhon Pathom Rajabhat University Vol.6No.2July-December 2019): 97-113.

อาหารไทยมีความหลากหลายของคุณค่าทางโภชนาการส่วนใหญ่มีการกระจายตัวของพลังงานที่ได้จากสารอาหารหลักในเกณฑ์น่าพอใจอาหารที่มีธาตุเหล็กสูงเช่น แกงเลียงห่อหมกปลาช่อนใบยอ เป็นต้น อาหารไทยที่มีแคลเซียมปานกลางถึงสูงเช่น ข้าวน้ำพริกกะปิปลาทุทอด นอกจากนี้ อาหารไทยยังมีปริมาณใยอาหารอยู่ในเกณฑ์ที่ดีปริมาณไขมันต่ำ และมีปริมาณสารอาหารที่มีคุณสมบัติเป็นสารต้านอนุมูลอิสระอยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจ เช่น วิตามินซี วิตามินอี และเบต้าแคโรทีนอาหารไทยชาววังทุกชนิดที่ศึกษามีคุณสมบัติด้านประโยชน์เชิงคุณภาพแต่ละชนิดอาจมีคุณสมบัติเดียวหรือหลายคุณสมบัติได้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่แตกต่างกันของอาหารผลการศึกษานี้ยังสนับสนุนว่าส่วนประกอบของอาหารคือพืชผักสมุนไพรและเครื่องเทศนั้นยังคงแสดงคุณสมบัติเชิงสุขภาพแม้ผ่านการปรุงเป็นอาหาร

ภูมิปัญญาดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร ไทยกวย และไทยลาว ที่อาศัยอยู่ในเขตอีสานใต้ ได้สร้างวัฒนธรรมในการบริโภคอาหารเป็นลักษณะของตนเอง มีการนำวัตถุดิบต่างๆ ที่หาได้ในท้องถิ่นนั้นๆ มาประกอบอาหาร ไม่ใช่สารปรุงแต่งกลิ่น รส แต่จะอาศัยรสชาติธรรมชาติของอาหารนั้นๆ ให้เกิดความอร่อย การเลือกผักในการทำอาหาร ใช้ผักที่ออกตามฤดูกาลจึงไม่ต้องพึ่งพายาฆ่าแมลง ใช้ปุ๋ยจากธรรมชาติในการเพาะปลูก วัตถุดิบในการประกอบอาหารจึงมีคุณค่าทางโภชนาการ และมีสรรพคุณในการป้องกันและรักษาโรคมัยต่างๆได้ อันเป็นการเสริมสร้างและซ่อมแซมสุขภาพต่อร่างกายของผู้ที่รับประทาน ภูมิปัญญาในการประกอบอาหารไทยในท้องถิ่นได้สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน

4.2 ผลการสังเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรกรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน

จากการสังเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรกรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน สามารถสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.2 แสดงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรกรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน

ข้อที่	ประเด็น/กิจกรรม	หลักธรรม
1	แรงบันดาลใจในการทำโครงการ โคก หนอง นา R-โมเดล	อิทธิบาท 4 คือหลักธรรมที่นำไปสู่ ความสำเร็จ คือ ฉันทะ มีใจรัก วิริยะ ความเพียร จิตตะ มีจิตฝึกฝน วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือทดลอง
2	โครงการ โคก หนอง นา R-โมเดลกับการ เรียนรู้ของชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งบ้าน วัด โรงเรียน (บวร)	สารณียธรรม 6 ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ ระลึกถึงกัน หลักการอยู่ร่วมกัน ได้แก่ เมตตาทายกรรม ตั้งเมตตาทายกรรมต่อ เพื่อนและชุมชน เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมต่อเพื่อน และชุมชน เมตตาโมกกรรม ตั้งเมตตาโมกกรรมต่อ เพื่อนและชุมชน สาธารณโภคี ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน สีลสามัญญตา มีความประพฤติและวางตัวที่ ดีต่อเพื่อนและชุมชน ทิวฐิสามัญญตา ความความเห็นหรือทัศนคติ ที่ดีต่อเพื่อนและชุมชน เป็นหลักการสำคัญที่ จะนำไปสู่การแก้ปัญหา
3	โครงการธนาคารวัวขับเคลื่อนโดย โคก หนอง นา R-โมเดล	พรหมวิหาร 4 ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ประกอบด้วย เมตตา ความรักใคร่ กรุณา ความสงสาร มุทิตา ความยินดี อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง

ข้อที่	ประเด็น/กิจกรรม	หลักธรรม
4	การปลูกป่าและสวนผลไม้ในพื้นที่ โคก หนอง นา R-โมเดล	<p>สัปปายะ 7 สิ่งที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนา คุณภาพชีวิต ได้แก่</p> <p>อवासสัปปายะ ทำเลหรือสถานที่ที่เหมาะสม โคจรสัปปายะ การคมนาคมที่เหมาะสม ภัสสสัปปายะ การพูดคุยกันอย่างเหมาะสม บุคคสัปปายะ บุคคลที่ถูกต้องเหมาะสม โภชนสัปปายะ อาหารที่เหมาะสม อตุสัปปายะ ธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม อิริยาปถสัปปายะ มีที่พักอิริยาบถอย่าง เหมาะสม</p>
5	โครงการฝึกปลอดสารพิษสร้างจิตสำนึก ปลูกผักปลอดสารเคมี	<p>อปัณณกปฏิบัติ 3 ข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด ซึ่งจะ นำผู้ปฏิบัติให้ถึงความเจริญงอกงามในธรรม เป็นผู้ดำเนินอยู่ในแนวทางแห่งความ ปลอดภัย ได้แก่</p> <p>อินทริยสังวร การสำรวมอินทริย์ ระมัดระวัง ในการรับประทานอาหาร</p> <p>โภชน มัตตัญญุตตา ความรู้จักประมาณใน การบริโภค</p> <p>ชาคริยานุโยค ขยันหมั่นเพียรตื่นตัวอยู่เสมอ</p>
6	บ่อเลี้ยงปลาในพื้นที่ โคก หนอง นา R- โมเดล	<p>การรับประทานอาหารที่ย่อยง่ายเป็นสิ่ง เกี่ยวข้องกับสุขภาพ ดังพุทธภาษิตว่า “คนผู้มีสติทุกเมื่อ รู้จักประมาณในการ รับประทานอาหาร ย่อมมีโรคภัยไข้เจ็บน้อย แก่ช้า อายุยืน”</p>

4.3 แนวทางการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรกรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน

แนวทางการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรกรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน ประกอบด้วย 3 แนวทางหลัก ดังนี้

1. ควรกำหนดแนวทางตามศาสตร์พระราชา โดยการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาบูรณาการร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทุกกิจกรรมของโครงการ ได้แก่ โครงการโคก หนอง นา R-โมเดลกับการเรียนรู้ของชุมชนสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) โครงการธนาคารวัวขับเคลื่อนโดยโคก หนอง นา R-โมเดล การปลูกป่าและสวนผลไม้ในพื้นที่โคก หนอง นา R-โมเดล โครงการผักปลอดสารพิษสร้างจิตสำนึกปลูกผักปลอดสารเคมี และบ่อเลี้ยงปลาในพื้นที่ โคก หนอง นา R-โมเดล

2. ควรออกแบบและสร้างสรรค์กิจกรรมการเรียนรู้ โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เกษตรกรวิถีพอเพียงให้กับนักเรียนและเยาวชนในพื้นที่ และจัดกิจกรรมนิสิตจิตอาสาโดยให้นิสิตได้มีโอกาสในการเรียนรู้และทำกิจกรรมเชิงพื้นที่ เพื่อเป็นกระบวนการสร้างต้นแบบการเรียนรู้ที่มีการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในทุกกิจกรรม

3. ควรการสร้างต้นแบบการพึ่งตนเองของชุมชน โดยการริเริ่มและเป็นต้นแบบของการบริหารจัดการพื้นที่ตามรูปแบบโคก หนอง นา ในพื้นที่ดินเดิมที่เคยทำนา และอยู่นอกเขตชลประทาน ให้เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ผ่านกระบวนการจัดการน้ำ การจัดการที่ดิน และการจัดการต้นไม้ในพื้นที่ตามช่วงเวลา ภายใต้การดำเนินงานที่ต้องใช้หลักธรรมกำกับในทุกกระบวนการ

จากแนวทางทั้ง 3 แนวทางนี้ จึงเป็นแนวทางต้นแบบสำคัญที่ถอดบทเรียนจากการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการบริหารจัดการพื้นที่ด้วยศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้ โคก หนอง นา R-Model ในการพึ่งตนเองของชุมชนตามวิถีเกษตรกรพอเพียง ผ่านการสังเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรกรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน

4.4 องค์กรความรู้จากการวิจัย

จากการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการบริหารจัดการพื้นที่ด้วยศาสตร์พระราชานุรักษ์การสู่การ เรียนรู้ โคนง นา R-Model ในการพึ่งตนเองของชุมชนตามวิถีเกษตรพอเพียง ผ่านการ สันเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชานุรักษ์การเรียนรู้เกษตรพอเพียง เพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน สามารถนำเสนอองค์กรความรู้จากการวิจัยได้ดังนี้

ภาพที่ 4.1 องค์กรความรู้จากการวิจัย

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน เพื่อสังเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน เพื่อเสนอแนวทางการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน ออกแบบโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ตามกระบวนการ PAOR โดยแบ่งขั้นตอนการวิจัยเป็น 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นวางแผน (Plan: P) พัฒนาพื้นที่ทดลองการบริหารจัดการที่ดินด้วยศาสตร์พระราชابูรณาการสู่ โคก หนอง นา R-Model ในพื้นที่นอกเขตชลประทาน ขั้นปฏิบัติ (Act: A) ในการพัฒนาพื้นที่ทดลองตามแผนและถอดบทเรียนการบริหารจัดการที่ดินด้วยศาสตร์พระราชาบูรณาการสู่ โคก หนอง นา R-Model ในการพึ่งตนเองของชุมชนตามวิถีเกษตรพอเพียง ขั้นสังเกต (Observe: O) ด้วยการสังเกตผลที่เกิดขึ้นจากการติดตามผลงานขั้นปฏิบัติ และขั้นสะท้อนผล (Reflect: R) จากสิ่งที่เกิดขึ้นหลังการสร้างเครือข่ายชุมชนกรณีศึกษาการบริหารจัดการที่ดินตามแนวทางพระราชดำริศาสตร์พระราชาบูรณาการสู่ โคก หนอง นา R-Model ในการพึ่งตนเองของชุมชนตามวิถีเกษตรพอเพียง ผลการวิจัยปรากฏดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 ผลการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน สรุปได้ว่า หลักอิทธิบาท 4 คือหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ หลักสารณียธรรม 6 ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึงกัน หลักพรหมวิหาร 4 ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักสัปปายะ 7 สิ่งที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต หลักอปถมกปฏิบัติ 3 ข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด ซึ่งจะนำผู้ปฏิบัติให้ถึงความเจริญงอกงามในธรรม เป็นผู้ดำเนินอยู่ในแนวทางแห่งความปลอดภัย และพุทธภาษิตว่า “คนผู้มีสติทุกเมื่อ รู้จักประมาณในการการรับประทาน ย่อมมีโรคภัยไข้เจ็บน้อย แก่ช้า อายุยืน”

5.1.2 ผลการสังเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน สรุปได้ว่า 1) หลักธรรมที่เป็นแรงบันดาลใจในการทำโครงการโคก หนอง นา R-โมเดล คือ อิทธิบาท 4 คือหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ 2) หลักธรรมในการดำเนินงานกิจกรรมในพื้นที่ โครงการโคกหนองนา R-โมเดลกับการเรียนรู้ของชุมชน คือ สารณียธรรม 6 ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึงกัน 3) หลักธรรมในการขับเคลื่อนโครงการธนาคารวัว แนวทางกิจกรรม คือ ไถชีวิตโคแล้วนำแจกจ่ายต่อผู้มีคุณสมบัติที่เหมาะสมในชุมชนหลักพุทธธรรม คือ พรหมวิหาร 4 ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ 4) การปลูก

ป่าและสวนผลไม้ในพื้นที่ โคก หนอง นา R-โมเดล มีหลักธรรม คือ สัปปายะ 7 สิ่งที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต 5) โครงการผักปลอดสารพิษสร้างจิตสำนึกปลูกผักปลอดสารเคมี หลักธรรม คือ อปัณณกปฏิบัติ 3 ข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด ซึ่งจะนำผู้ปฏิบัติให้ถึงความเจริญงอกงามในธรรม เป็นผู้ดำเนินอยู่ในแนวทางแห่งความปลอดภัย และ 6) บ่อเลี้ยงปลาในพื้นที่ โคก หนอง นา R-โมเดล หลักธรรมที่สอดคล้องกับการรับประทานอาหารที่ย่อยง่ายเป็นสิ่งเกี่ยวข้องกับสุขภาพ ดังพุทธภาษิตว่า “คนผู้มีสติทุกเมื่อ รู้จักประมาณในการการรับประทาน ย่อมมีโรคภัยไข้เจ็บน้อย แก่ช้า อายุยืน”

5.1.3 แนวทางการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรกรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน สรุปได้ว่า 1) ควรกำหนดแนวทางตามศาสตร์พระราชา โดยการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาบูรณาการร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทุกกิจกรรมของโครงการ ได้แก่ โครงการ โคก หนอง นา R-โมเดลกับการเรียนรู้ของชุมชนสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) โครงการธนาคารวัวขับเคลื่อนโดยโคก หนอง นา R-โมเดล การปลูกป่าและสวนผลไม้ในพื้นที่ โคก หนอง นา R-โมเดล โครงการผักปลอดสารพิษสร้างจิตสำนึกปลูกผักปลอดสารเคมี และบ่อเลี้ยงปลาในพื้นที่ โคก หนอง นา R-โมเดล 2) ควรออกแบบและสร้างสรรค์กิจกรรมการเรียนรู้ โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เกษตรกรวิถีพอเพียงให้กับนักเรียนและเยาวชนในพื้นที่ และจัดกิจกรรมนิสิตจิตอาสาโดยให้นิสิตได้มีโอกาสในการเรียนรู้และทำกิจกรรมเชิงพื้นที่ เพื่อเป็นกระบวนการสร้างต้นแบบการเรียนรู้ที่มีการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในทุกกิจกรรม 3) ควรการสร้างต้นแบบการพึ่งตนเองของชุมชน โดยการริเริ่มและเป็นต้นแบบของการบริหารจัดการพื้นที่ตามรูปแบบโคก หนอง นา ในพื้นที่ดินเดิมที่เคยทำนา และอยู่นอกเขตชลประทาน ให้เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ผ่านกระบวนการจัดการน้ำ การจัดการที่ดิน และการจัดการต้นไม้ในพื้นที่ตามช่วงเวลา ภายใต้การดำเนินงานที่ต้องใช้หลักธรรมกำกับในทุกกระบวนการ

5.2 อภิปรายผล

5.2.1 จากผลการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรกรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน สรุปได้ว่า หลักอภิทธิบาท 4 คือหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ หลักสารณียธรรม 6 ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึงกัน หลักพรหมวิหาร 4 ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักสัปปายะ 7 สิ่งที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต หลักอปัณณกปฏิบัติ 3 ข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด ซึ่งจะนำผู้ปฏิบัติให้ถึงความเจริญงอกงามในธรรม เป็นผู้ดำเนินอยู่ในแนวทางแห่งความปลอดภัย และพุทธภาษิตว่า “คนผู้มีสติทุกเมื่อ รู้จักประมาณในการการรับประทาน ย่อมมีโรคภัยไข้เจ็บน้อย แก่ช้า อายุยืน” ซึ่งการนำหลักธรรมมาปรับใช้กับการเกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ จินาภรณ์ ผันสว่าง และคณะ (2563)⁷⁴ รูปแบบการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเองตามหลักสัมมาอาชีวะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างและ

⁷⁴ จินาภรณ์ ผันสว่าง และคณะ (2563) รูปแบบการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเองตามหลักสัมมาอาชีวะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง.วารสารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด. 9 (1): มกราคม-มิถุนายน 2563, <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/AJMBU/article/view/242226>

พัฒนารูปแบบการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเองตามหลักสัมมาอาชีวะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางและเพื่อนำรูปแบบที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมายและจึงประเมินคุณภาพของรูปแบบโดยจัดให้มีการอบรมเกษตรกรเชิงปฏิบัติการกับกลุ่มที่สนใจเข้าร่วมโครงการ จำนวน 40 คน จำแนกเป็นตัวแทนแต่ละจังหวัดในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ได้แก่ จังหวัดร้อยเอ็ด 10 คน จังหวัดมหาสารคาม 10 คน จังหวัดกาฬสินธุ์ 10 คน และจังหวัดขอนแก่น 10 คน จากนั้นนำผลการประเมินไปหาประสิทธิภาพ และพัฒนารูปแบบให้มีคุณภาพแล้วนำมาปรับปรุงให้สมบูรณ์ต่อไป ผลการวิจัยพบว่า การสร้างและพัฒนารูปแบบการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเองตามหลักสัมมาอาชีวะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรประกอบด้วย 1) ด้านการดำเนินชีวิต 2) ด้านการประกอบอาชีพ 3) ด้านการประยุกต์ใช้และการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนของเกษตรกรควรเน้นนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และศาสตร์พระราชาสู่การปฏิบัติโดยเน้น 5 คำหลัก คือ ศรัทธา กล้าหาญ เอกภาพ ความรู้ คุณธรรม ซึ่งการปรับประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมในรูปแบบของบันได 9 ขั้น สู่คุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่ยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ขั้นที่ 1 พอกินขั้นที่ 2-4 พอใช้ พออยู่ พอมีขั้นที่ 5-6 บุญและทานขั้นที่ 7 เก็บรักษาขั้นที่ 8 ขยายและขั้นตอนที่ 9 สร้างเครือข่ายเกษตรกรและผลการทดลองใช้และหาประสิทธิภาพของรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเองพบว่า รูปแบบการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเองตามหลักสัมมาอาชีวะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5.2.2 จากผลการสังเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรกรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน สรุปได้ว่า 1) หลักธรรมที่เป็นแรงบันดาลใจในการทำโครงการโคก หนอง นา R-โมเดล คือ อธิปไตย 4 คือหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ 2) หลักธรรมในการดำเนินงานกิจกรรมในพื้นที่ โครงการโคกหนองนา R-โมเดลกับการเรียนรู้ของชุมชน คือ สारณียธรรม 6 ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึงกัน 3) หลักธรรมในการขับเคลื่อนโครงการธนาคารวัว แนวทางกิจกรรม คือ ไถชีวิตโคแล้วนำแจกจ่ายต่อผู้มีคุณสมบัติที่เหมาะสมในชุมชนหลักพุทธธรรม คือ พรหมวิหาร 4 ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ 4) การปลูกป่าและสวนผลไม้ในพื้นที่ โคก หนอง นา R-โมเดล มีหลักธรรม คือ สัปปายะ 7 สิ่งที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต 5) โครงการผักปลอดสารพิษสร้างจิตสำนึกปลูกผักปลอดสารเคมี หลักธรรม คือ อปถมณกปฏิบัติ 3 ข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด ซึ่งจะนำผู้ปฏิบัติให้ถึงความเจริญงอกงามในธรรม เป็นผู้ดำเนินอยู่ในแนวทางแห่งความปลอดภัย และ 6) บ่อเลี้ยงปลาในพื้นที่ โคก หนอง นา R-โมเดล หลักธรรมที่สอดคล้องกับการรับประทานอาหารที่ย่อยง่ายเป็นสิ่งเกื้อกูลต่อสุขภาพ ดังพุทธภาษิตว่า “คนผู้มีสติทุกเมื่อ รู้จักประมาณในการการรับประทาน ย่อมมีโรคภัยไข้เจ็บน้อย แก่ช้า อายุยืน” สอดคล้องกับงานวิจัยของทวีศักดิ์ ชัยปัตถา และคณะ⁷⁵ (2552) บ้านภูชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง : สู่การปฏิบัติ การศึกษาค้นคว้านี้มี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติของหมู่บ้านภู อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ใช้กลุ่มเป้าหมาย 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็น

⁷⁵ ทวีศักดิ์ ชัยปัตถา และคณะ⁷⁵ (2552) บ้านภูชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง: สู่การปฏิบัติ วารสาร การบริหารและพัฒนา. 1 (1): มกราคม - เมษายน 2552, https://so02.tci-thaijo.org/index.php/admin_develop_journal/article/view/12288

แบบสำรวจ และแบบสัมภาษณ์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการดำเนินงานเกี่ยวกับหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ผลการศึกษาพบว่า หมู่บ้านภูเป็นหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีแนวทางการพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนโดยยึดหลักการตามแนวพระราชดำรัส "เศรษฐกิจพอเพียง,, ได้แก่ การรวมกลุ่มต่างๆ ในชุมชนอย่างเข้มแข็ง และเป็นแรงขับเคลื่อนพลังของชุมชนที่สำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน เช่น มีการรวมกลุ่มเพื่องานอาชีพ ลดการใช้สารเคมีทางเกษตร มีระบบเศรษฐกิจชุมชนที่มาจากฐานความรู้/ภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากการเชื่อมโยงสัมพันธ์ เกื้อกูลกิจกรรมต่างๆ เข้าด้วยกัน จนเกิดพลังและสามารถขับเคลื่อนไปได้ด้วยตัวของมันเอง เป็นวิถีชุมชนที่พึ่งพาตนเองได้ พึ่งพาธรรมชาติ และพึ่งพาอาศัยระหว่างกันได้ ทั้งนี้โดยมีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนการนำหลักปรัชญาพอเพียงสู่การปฏิบัติของหมู่บ้านภู ได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ดังนี้ (1) กิจกรรมด้านการลดรายจ่าย เป็นกิจกรรมแรกเริ่มของการดำเนินตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการเลี้ยงสัตว์และปลูกพืชเพื่อบริโภคในครัวเรือน การผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยชีวภาพเพื่อการเกษตร การใช้พันธุ์พืชและสัตว์ที่ทางราชการส่งเสริม การใช้วัตถุดิบในชุมชนเพื่อผลิตสินค้า (2) กิจกรรมด้านเพิ่มรายได้ ประกอบด้วยการทำอาชีพเสริมของครัวเรือน การจัดกลุ่มอาชีพ (3) กิจกรรมการออมหลักการสำคัญคือ ใช้ 3 ส่วน ออม 1 ส่วน (4) กิจกรรมเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ โดยการจัดทำแผนชุมชนโดยให้สมาชิกในหมู่บ้านมีส่วนร่วม แผนพัฒนาด้านปัจจัยพื้นฐาน และการพัฒนาหมู่บ้านประจำเดือน (5) กิจกรรมด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ความสำคัญในการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดีเพราะความผูกพันกับป่ามาตั้งแต่บรรพบุรุษ จัดทำแผนการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และดำเนินการตามแผน (6) กิจกรรมเอื้ออาทร ช่วยเหลือและแบ่งปันในชุมชน ความเอื้ออาทร ช่วยเหลือและการแบ่งปัน เป็นภาพที่พบเห็นได้เสมอในชุมชนแห่งนี้ การดำรงชีวิตยังยึดหลักการแบ่งปันอาหาร ผลผลิตทางการเกษตรระหว่างบ้านใกล้เรือนเคียง และเครือญาติอยู่อย่างพี่น้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปัทมา โกเมนท์จำรัส⁷⁶ (2559) ความสัมพันธ์ระหว่างระดับความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับระดับการปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนตำบลสองคลอง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ในการศึกษาวิจัยวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้คือ 1) เพื่อศึกษาระดับความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนตำบลสองคลองอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา 2) เพื่อศึกษาระดับการปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนตำบลสองคลอง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา 3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในภาพรวม กับ เพศ อายุ ศาสนา ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส สถานภาพในครอบครัว อาชีพหลัก รายได้ต่อเดือน และรายจ่ายต่อเดือน และ 4) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับการปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กับระดับความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในภาพรวม โดยเป็นการศึกษาเชิงปริมาณ ใช้การวิจัย

⁷⁶ ปัทมา โกเมนท์จำรัส. (2559). ความสัมพันธ์ระหว่างระดับความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับระดับการปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนตำบลสองคลอง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*. 10 (3) กันยายน - ธันวาคม 2559, 84-98. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JournalGradVRU/article/view/71762>

เชิงสำรวจ ด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง 384 ตัวอย่าง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ สถิติขั้นพื้นฐาน และการทดสอบไคสแควร์ ผลการวิจัยพบว่า 1) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีระดับความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ในภาพรวมในระดับมาก 2) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับการปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงด้านร่างกายและจิตใจ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ในระดับมาก 3) ระดับความรู้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในภาพรวม ไม่ได้ขึ้นอยู่กับ เพศ อายุ ศาสนา ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส สถานภาพในครอบครัว อาชีพหลัก รายได้ต่อเดือน และรายจ่ายต่อเดือนที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 และ 4) ระดับการปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านร่างกายและจิตใจ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ไม่ได้ขึ้นอยู่กับระดับความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในภาพรวมที่ระดับนัยสำคัญ 0.05

5.2.3 แนวทางการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรกรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน สรุปได้ว่า 1) ควรกำหนดแนวทางตามศาสตร์พระราชา โดยการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาบูรณาการร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทุกกิจกรรมของโครงการ ได้แก่ โครงการ โคก หนอง นา R-โมเดลกับการเรียนรู้ของชุมชนสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) โครงการธนาคารวัวขับเคลื่อนโดยโคก หนอง นา R-โมเดล การปลูกป่าและสวนผลไม้ในพื้นที่ โคก หนอง นา R-โมเดล โครงการผักปลอดสารพิษสร้างจิตสำนึกปลูกผักปลอดสารเคมี และบ่อเลี้ยงปลาในพื้นที่ โคก หนอง นา R-โมเดล 2) ควรออกแบบและสร้างสรรค์กิจกรรมการเรียนรู้ โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เกษตรกรวิถีพอเพียงให้กับนักเรียนและเยาวชนในพื้นที่ และจัดกิจกรรมนิสิตจิตอาสาโดยให้นิสิตได้มีโอกาสในการเรียนรู้และทำกิจกรรมเชิงพื้นที่ เพื่อเป็นกระบวนการสร้างต้นแบบการเรียนรู้ที่มีการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในทุกกิจกรรม 3) ควรการสร้างต้นแบบการพึ่งตนเองของชุมชน โดยการริเริ่มและเป็นต้นแบบของการบริหารจัดการพื้นที่ตามรูปแบบโคก หนอง นา ในพื้นที่ดินเดิมที่เคยทำนา และอยู่นอกเขตชลประทาน ให้เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ผ่านกระบวนการจัดการน้ำ การจัดการที่ดิน และการจัดการต้นไม้ในพื้นที่ตามช่วงเวลา ภายใต้การดำเนินงานที่ต้องใช้หลักธรรมกำกับในทุกกระบวนการเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน สอดคล้องกับ สกาวเดือน พิมพิศาล⁷⁷ (2558) การศึกษาตลอดชีวิตและการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ที่ให้ผลการศึกษาไว้ว่า การพึ่งตนเองหรือการศึกษาตลอดชีวิตและการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปพัฒนาตนเองและเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ สังคมแห่งการเปลี่ยนแปลง และสังคมฐานความรู้แบบพึ่งตนเองได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้คนเกิดความอยากรู้ในการพัฒนาที่จะเรียนรู้อยู่ตลอดชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย เพราะเป็นสมดุลระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมอยู่แล้ว คือ เป็นกระบวนการทาง สังคมที่สามารถรับรู้ได้ หรือเป็นความพยายามในการศึกษาใฝ่หาความรู้ ในการดำรงชีวิตให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และเป็นส่วนร่วมในการสร้างความผาสุกของการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน เกิดความเจริญงอกงามในสังคม โดยผู้เรียนรู้จะต้องปรับตัวให้เข้ากับชีวิตและแหล่งการ

⁷⁷สกาวเดือน พิมพิศาล . (2558). การศึกษาตลอดชีวิตและการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์. 2 (3) (กันยายน-ธันวาคม 2558), 153-172. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Praewa-ksu_Journal/article/view/89430/70397

เรียนรู้ที่สามารถสนับสนุนต่าง ๆ เช่น การมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำร่วมสร้าง ร่วมตัดสินใจ ตามวิถีชีวิตที่สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองสังคมและผู้อื่น บนพื้นฐานทางสังคมและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความสมดุลกับการพัฒนาต่อไป และยังสอดคล้องกับ บุษบา อารีย์⁷⁸ (2555) บัญชีครัวเรือนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในยุคโลกาภิวัตน์ ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ข้อมูลข่าวสารกลายเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของกระแสโลกาภิวัตน์ ก่อให้เกิดทั้งวิกฤติและโอกาสที่กำลังจะเกิดขึ้น การผลิตในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ด้านการลงทุนและการค้าแลกเปลี่ยนในทั่วทุกมุมโลก มีการใช้เครื่องจักรแทนแรงงาน ให้ความสำคัญกับการบริหารสินค้าคงเหลือ การนำระบบคอมพิวเตอร์มาใช้ ทำให้การติดต่อสื่อสารและระบบการรายงานเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนได้นำหลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน แสดงถึงแนวทางการลงทุนของต่างชาติและประชาชนทุกระดับให้ดำเนินไปในทางสายกลาง สำหรับประเทศไทยนั้นมีความคิดเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีครัวเรือน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารการเงินที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง สมาชิกในครัวเรือนจะต้องรู้จักประมาณตนเอง มีการวางแผนที่ดีในการใช้จ่ายอย่างรอบคอบและมีสติในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยต้องเก็บรวบรวมข้อมูล จัดบันทึกรายรับรายจ่ายและรายงานทางการเงินที่ถูกต้อง การเพิ่มรายรับและลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นจะนำไปสู่ความสำเร็จต่อระบบเศรษฐกิจของไทย

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. ควรกำหนดแนวทางการดำเนินชีวิตตามศาสตร์พระราชา โดยการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาบูรณาการร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทุกกิจกรรมของโครงการ ได้แก่ โครงการ โคก หนอง นา R-โมเดลกับการเรียนรู้ของชุมชนสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) โครงการธนาคารข้าวขับเคลื่อนโดยโคก หนอง นา R-โมเดล การปลูกป่าและสวนผลไม้ในพื้นที่ โคก หนอง นา R-โมเดล โครงการผักปลอดสารพิษสร้างจิตสำนึกปลูกผักปลอดสารเคมีและป่อเลี้ยงปลาในพื้นที่ โคก หนอง นา R-โมเดล

2. ควรออกแบบและสร้างสรรค์กิจกรรมการเรียนรู้ โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เกษตรวิถีพอเพียงให้กับนักเรียนและเยาวชนในพื้นที่ และจัดกิจกรรมนิสิตจิตอาสาโดยให้นิสิตได้มีโอกาสในการเรียนรู้และทำกิจกรรมเชิงพื้นที่ เพื่อเป็นกระบวนการสร้างต้นแบบการเรียนรู้ที่มีการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในทุกกิจกรรม

3. ควรการสร้างต้นแบบการพึ่งตนเองของชุมชน โดยการริเริ่มและเป็นต้นแบบของการบริหารจัดการพื้นที่ตามรูปแบบโคก หนอง นา ในพื้นที่ดินเดิมที่เคยทำนา และอยู่นอกเขตชลประทาน ให้เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ผ่านกระบวนการจัดการน้ำ การจัดการที่ดิน และการจัดการต้นไม้ในพื้นที่ตามช่วงเวลา ภายใต้การดำเนินงานที่ต้องใช้หลักธรรมกำกับในทุกกระบวนการ

⁷⁸ บุษบา อารีย์ บัญชีครัวเรือนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในยุคโลกาภิวัตน์.วารสารจันทร์เกษมสาร.18 (34)

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารและการศึกษาเชิงพื้นที่ด้วยการถอดบทเรียนจากการกิจกรรมเชิงพื้นที่และสังเคราะห์หลักฐานทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาสู่การเรียนรู้เกษตรกรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการออกแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ได้ข้อค้นพบเชิงประจักษ์จากการนำหลักฐานไปบูรณาการและออกแบบกิจกรรมเป็นลำดับไป

2. จากข้อค้นพบของการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำไปใช้ในการออกแบบการวิจัยแบบผสมวิธี และโดยการพัฒนาเป็นการวิจัยทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อค้นพบทั้งเชิงลึกและข้อค้นพบที่กว้างขวางครอบคลุมการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการบริหารจัดการพื้นที่ด้วยศาสตร์พระราชาบูรณการสู่การเรียนรู้ โคนง นา R-Model ในการพึ่งตนเองของชุมชนตามวิถีเกษตรกรพอเพียง อย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

พระไตรปิฎก

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

เอกสารทางวิชาการ

- จิรัตติกาล สุขสิงห์. การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กร. วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์ (Journal of Interdisciplinary Innovation Review), (ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2565): 211-218.
- จินาภรณ์ ผันสว่าง และคณะ (2563) รูปแบบการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเองตามหลักสัมมาอาชีวะ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง. วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด. 9 (1): มกราคม-มิถุนายน 2563, <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/AJMBU/article/view/242226>
- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. (2016). การวิจัยชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน ในยุครวมกลุ่มเป็นชุมชน เครือข่ายเศรษฐกิจและสังคมอาเซียน. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร , 6(2), 1-8. Retrieved from <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/AJPU/article/view/54585>
- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2563). การพัฒนาหลักสูตร “รักษานาน” เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ และสิ่งแวดล้อม ของนักเรียนในสถานศึกษาจังหวัดน่าน โดยเครือข่ายความร่วมมือของชุมชน. วารสารวิชาการเครือข่ายบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ. 10 (2), 45-62.
- ชาลี ภัคดี และคณะ. รูปแบบการประยุกต์หลักสารานุกรมเพื่อการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนวัดศรีสุพรรณ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. Mahamakut Graduate School Journal, (Vol.18 No.1 January – June 2020): 42-53
- ณัชชา ญัฐโชติภคิน. (2562). กระบวนการสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนตำบลไร่ซิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม. วารสารศิลปศาสตร์ราชมงคลสุวรรณภูมิ. 1 (1), 31-40.
- ทวีศักดิ์ ชัยปัตถา และคณะ (2552) บ้านชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง : สู่การปฏิบัติ. วารสารการบริหารและพัฒนา. 1 (1): มกราคม - เมษายน 2552, https://so02.tci-thaijo.org/index.php/admin_develop_journal/article/view/12288
- มนตรี บุญจรัส. อิทธิบาท 4 กับวิธีผลิตมะนาวนอกฤดูแบบไม่ใช้สารพิษ. วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์ (Journal of Interdisciplinary Innovation Review), ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน 2566): A-89-99.

- นภสร สร้อยยอดทอง, วันวิสา แซ่ม้อย, โชติ บดีรัฐ. (2563). ภัยพิบัติกับการจัดการของเกษตรกรไทย. *วารสารศูนย์พัฒนาการเรียนรู้สมัยใหม่*. 5 (4), 173-184. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jomld/article/view/243195>
- นฤมล คำอ่อน, ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม. (2563). รูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*. 5 (8), 470-485.
- พระคณัฎภ พุทธิธมโม นพฤทธิ์ จิตรสายธาร จิรายุ ทรัพย์สิน. (2563). บทบาทของเทศบาลตำบลในการส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนของเทศบาลตำบลในเขตอำเภอพลพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น*. 4 (1) : มกราคม-เมษายน 2563, 143-156. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JLGISRRU/article/view/240809/164248>
- พระธีรดา สมจิตโต และพระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา, แนวทางการส่งเสริมความมีอายุยืนด้วยหลักอิทธิบาท 4, *วารสารปัญญาปณิธาน* ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564) : 16-28.
- พระปลัดพัฒนนะ วฑฒโน (เฟื่องเนียม). แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้บริหารตามหลักพรหมวิหาร 4. *บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์*, (ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน 2563): 247-256.
- พระมหานำเกียรติ วิสุทโธ (ทองทวี). การบริหารจัดการชุมชนสร้างสรรค์ตามหลักสาราณียธรรม 6. *Journal of Graduate MCU KhonKaen Campus*, (Vol. 8 No. 3 July - September 2021): 14 - 24.
- พระมหาบูรณะ ขาดเมไร (โพธิ์นอก). การศึกษาอิทธิพลของอายตนะ (สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.
- พระมหาผล นาควโร (ถ้ำกลาง) และคณะ, การดำเนินชีวิตตามหลักอแป้นกปฏิบัติปาสุตรของพระสงฆ์ในจังหวัดนครราชสีมา, *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์* ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2565): 1644-1656.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). *พุทธธรรมฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 32, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม. 2555.
- พิมลพรรณ บุญยะเสนา วรลักษณ์ หิมะกลัส. (2018). กิจกรรมและเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารศรีนครินทร์วิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*. 10 (19), 127-139.
- พุทธทาสภิกขุ. *การทำงานที่เป็นสุข*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา. 2549.
- เพ็ญนภา ทรัพย์เจริญ. *อาหารพื้นบ้าน 4 ภาค*. กรุงเทพฯ: สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์กระทรวงสาธารณสุข. 2540.
- มนตรี บุญจรัส. อิทธิบาท 4 กับวิถีผลิตมะนาวนอกฤดูแบบไม่ใช้สารพิษ. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์*, (Journal of Interdisciplinary Innovation Review), ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน 2566): A-89 - A-99.

- ยอดขวัญ มณีฉาย, การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งโดยใช้หลักสาราณียธรรม ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านไสกรุด ตำบลนาไม้ไผ่ อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช, วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, (ปีที่ 9 ฉบับที่ 11(พฤศจิกายน2565): 296-313.
- ระวิพันธ์ ยิ้มแก้ว และ กุลชัย กุลตวนิช. (2562). แบบจำลองทัศนศึกษาเสมือนจริงสามมิติ โคกหนอง นาโมเดลสำหรับพื้นที่ราบลุ่ม. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต*. 14 (1) มกราคม – มิถุนายน 2562, 66-78 <http://www3.rbac.ac.th/rbacjournal/papersubmission/paperjournal/CT61070187.pdf>
- รัฐพงษ์ จันทคณานุรักษ์ และคณะ, (2558). ปัจจัยด้านเศรษฐกิจของเกษตรกรกับการพัฒนาการเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ตำบลลำนางรอง อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์. *Veridian E-Journal, Silpakorn University Humanities, Social Sciences and arts ฉบับภาษาไทย มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*. 8 (3): (กันยายน - ธันวาคม 2558),314-328. <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/43685>
- วรสิทธิ์ เจริญศิลป์ ธีรวัฒน์ รัตนศักดิ์. (2018). พัฒนาการและเงื่อนไขของการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายชุมชนตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*. 38 (4),22-40.
- วรรัตน์ สานนท์และกมลพร สวนทอง. การศึกษาอาหารท้องถิ่นเพื่อสุขภาพในแหล่งท่องเที่ยวชุมชนจากอัตลักษณ์เพื่อการท่องเที่ยวเรียนรู้อาหารเชิงสุขภาพของภูมิภาคตะวันตก: กรณีศึกษาชุมชนท่องเที่ยวล่องชมวิถี คลองมหาสวัสดิ์ ตำบลมหาสวัสดิ์ อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม, *Journal of Management Science Nakhon Pathom Rajabhat University Vol.6No.2July-December 2019*): 97-113.
- ลิขิตา เฉลิมพลโยธิน และคณะ. ภาวะผู้นำกับการพัฒนาองค์การโดยใช้หลักพรหมวิหาร 4. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยธนบุรี*, (Vol. 11 No. 26 (2017): กันยายน - ธันวาคม 2560): 162-172.
- วิไลลักษณ์ กิติบุตร. การวิจัยและพัฒนาเครือข่ายผู้บริโภคมักปลอดสารพิษที่มีต่อการสนับสนุนการผลิตผักปลอดสารพิษของเกษตรกร จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่ ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (ตุลาคม 2551 - มีนาคม 2552): บทคัดย่อ*
- สมใจ เกาต์วง และคณะ (2018).การพัฒนาเครือข่ายเพื่อความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนในเขตเทศบาลนครนครปฐม. *วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม*, 2(1), 15–26.
- สัจจา บรรจงศิริ และคณะ. (2557). การพัฒนาเครือข่ายศูนย์ข้าวชุมชนในเขตลุ่มน้ำมูล. *วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม*.4(1),18-35.
- สากุล พรหมสถิตย์มาริษา ศรีชะแก้วสถาพร วิชัยรัมย์. (2563). ศาสตร์พระราชา : เกษตรทฤษฎีใหม่ในรูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล”. *วารสารสหวิทยาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*. 4 (2),31-40. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/journalfms-thaijo/article/view/249256/168185>

- สิทธิชัย แสนนิทา และพระราชวชิรเมธี (วีระ วรบุญโญ). การบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4. บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2565) : 85-94.
- อภิสร กฤตาวาณิช (2019). กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์เพื่อสื่อสารแนวคิดศาสตร์พระราช ของโครงการพลังคนสร้างสรรค์โลก รวมพลังตามรอยพ่อของแผ่นดิน. *วารสาร CRRU Journal of Communication*. 2 (2), 2 1 -4 6 . <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/CRRUJC/article/view/226328>
- อดิพล เอื้อจรัสพันธ์ ญัฐนิชา กรกิ่งมาลา.(2561). กลยุทธ์และเครือข่ายการสื่อสารเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาชุมชนหัวตะเข้ เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร. *วารสารนิเทศศาสตร์ธุรกิจบัณฑิต*. 12 (2), 221-247.
- อังกาบ บุญสูง. (2559). การศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายชุมชนหัตถกรรมจักสานจังหวัดอุดรดิตถ์. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์*, 11(2), 417-432. Retrieved from <https://ph01.tci-thaijo.org/index.php/uruj/article/view/77136>
- อัศมน ลิมสกุล และคณะ, (2554), “โครงการวิเคราะห์ความอ่อนแอและความเสี่ยงจากภัยพิบัติ/สภาวะความรุนแรง ของสภาพภูมิอากาศในพื้นที่วิกฤต”. กรุงเทพฯ ฯ : กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- อินทุราภรณ์ อินทรประจบ และคณะ. การพัฒนาเกษตรปลอดภัยของกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ บ้านนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ. *Journal of Modern Learning Development* (ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม – กุมภาพันธ์2565): 357-371.
- อุทิศ ทาหอม และคณะ. (2562).การพัฒนาศักยภาพเกษตรกรแบบมีส่วนร่วม โดยการประยุกต์ใช้หลักเกษตรกรรมยั่งยืน เพื่อลดต้นทุนการผลิตของเกษตรกร ชุมชนบ้านคูขาด ตำบลสตึก อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารพัฒนาสังคม*. 21(2) / 2562,1-27. http://ssed.nida.ac.th/images/jsd/Y21_2/1_Utit.pdf

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ภาคผนวก ข
บทความที่เกี่ยวข้อง

Buddhist Sociology at Khok Nong Na R-Model, Buriram Province in a Context of Buddhist Principles Synthesis

^[1] Somchai Damnoen, ^[2] Lampong Klomkul, ^[3]Phrakhruwirunsutakhun (Udomsak Uttamsakko), ^[4]Phrakhrupisitphachanat (Prayoon Nandiyo)
^[5] Phraratsutaporn, ^[6] Phichet Thangto, ^[7] Porntip Wannawiro, ^[8] Bunchira Phuchanajita, ^[9] Aphiwat Jata
^[1] ^[2] ^[3] ^[4] ^[5] ^[6] ^[7] ^[8] ^[9] Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author E-mail: lampong.klom@mcu.ac.th

Abstract

This article is a study of Buddhist Sociology at Khok Nong Na, R-model, Buriram province using the method of studying from documents, research and observations and discussions, writing out an essay in the form of an academic article. Results of the study concluded that Khok Nong Na R-model, Buriram province which is a learning center that is a source of learning and food production according to the way of community agriculture knowledgeable agriculture mix which is consistent with the principles of Buddhism, “There is no other light equal to wisdom” by using the knowledge base as a tool to manage the community making it a source of food production that can be shared being supportive to the members around you. It causes interaction in a sociological relationship between each other according to the principle of ‘welfare’ according to the Buddhist concept or the renunciation of food sharing according to the principle of eating and Jāga (sacrificed and shared with each other (generosity) including the cow bank project that encourages livestock production, the cow no slaughter program, not for sale, born to be shared according to the principles of alms according to Buddhism which is interpreted as a Buddhist sociology on production consumption and sharing cause the coordination of community members as well.

Keywords, Buddhist sociology, Khok Nong Na R-Model, Buriram province, Political Science

Remark: This article is a part of research project on “Development of a Prototype Area on Land Management using King’s Philosophy towards Learning of Kok Nong Na R-Model for Community Self-Reliance following Sufficiency Agriculture”

Introduction

Reflections on the driving activities that have been carried out in the research process at Khok Nong Na R-model since the beginning of more than a year since the development of the heritage land as a source of agricultural learning under the research project “Developing a model area for area management with the King’s science integrated into learning Khok Nong Na R-Model in self-sufficiency of the community according to the way of sufficiency agriculture, Buriram province” including when starting the project, wrote a script study Khok Nong Na and the stability of the food chain according to the way of sufficiency agriculture and adaptation in life under the situation of the COVID-19 epidemic security of the food chain following Sufficiency Agriculture Practices with the Adaptation of Life in the Situation of the COVID-19 Epidemic (Lampong Klomkul, 2021). [1] It is a writing that

reflects the concept of knowledge and understanding as if it were trial and error, bring about practical results empirical results were obtained as having rice. There are many kinds of vegetable gardens for subsistence raising ducks, chickens, various kinds of fish, which can be shared with family members, brothers and sisters, even share it as a product distributed in the community as well. Therefore, in this study, the concept of being a learning center under social interaction will be reflected and resulted in the process and method of creating Buddhist sociology which will be studied and taken into account in the next study.

Buddhist Sociology

Academic Buddhism is a story that emphasizes the importance of the mind along with the importance of the body to contribute to the integrity of various academics. In a way that will help to integrate life, society and the environment more completely. It is good and valuable and will help solve social problems as well. Therefore, it is necessary, which helps to add value to those academic sciences, if they concentrate on presenting facts without regard for morality and social responsibility, will render them like a weapon of destruction to mankind. Buddhist science emphasizes both knowledge and virtue. Various academics should include the contents of responsibility or virtue as shown in the principles of Buddhism (Suthep Suweerangkun, 2011) that uses a systematic study of human behavior based on scientific processes being it behavior in terms of beliefs, values, education, careers, governance, etc. As for Buddhist sociology, it is a study of sociology that appears in Buddhist principles and applies Buddhist principles to solve problems and develop society to progress, especially Buddhist principles to strengthen stability can be classified as follows: 1. to strengthen the stability of life, such as Beṅcasāla (the Five Precepts), Beṅcadhamma (Dhammas 5), Itthipāda 4 2. To strengthen the stability of society, such as the direction, Saṅgahavutthu 4, and Brahmavihāra 4. 3. to strengthen economic security, such as the happiness of the householder. 4. to strengthen political and administrative stability, such as the monarchy system or the absolute monarchy system that must be governed by the principles of the Dasavidharajadhamma (Rajadhamma), the imperial rule and Rajasaṅgahavutthu with a republican system that must be governed by the Licchavī Aparihāniyadhamma 7 (things leading never to decline but only to prosperity; conditions of welfare) and 5. to strengthen security in environmental conservation, such as the story in the Vanaropanasutra.

Buddhist science education is therefore a story that emphasizes the importance of the mind along with the importance of the body. This will contribute to the enrichment of various academic fields in a way that will help to integrate life, society and the environment more completely. It is good and valuable and will help solve social problems as well. The application of Buddhist academics to other academic disciplines is therefore essential, which helps to add value to that academic discipline more completely, make that academic. It's like a weapon that destroys humanity. Buddhist science emphasizes both knowledge and virtue. Various academics should include the contents of responsibility or virtue as shown in the principles of Buddhadhamma (Chamnong Adiwattanasit, 2005) [3] or on issues related to Buddhist

principles in the following issues. In other words, it proves the principles of Buddhism that lead to the benefits, happiness, and is truly helping the people of the world. Buddhadhamma therefore benefits both the monks and the layman, or is it a principle that focuses on both the world and the public level is a life being related from the family to the nation. (Phra Mahapong Praphakorn Wisutthiyanmethee, 2016). [4]

Buddhist philosophy originated from the concept of seeking knowledge based on external truths and inner truths in which the principles of searching for those truths must be directed with consciousness and wisdom. The aim of sociology is to explain human behavior in society so that we can understand human nature, behavior of oneself and others with scientific criteria, to understand the role and status of human beings in society, to help people in society adapt to various social conditions (Phra Mahakhomkhai Siripanyo (Singthong), Nathanakon Thong Putthamon, 2022). [5] If you look at the whole picture, you will see the connection between the scientific connection that has occurred until it is an important part between Buddhism and life. Therefore, in studying Buddhist sociology in this article, we will use the Buddhist framework to study social behavior in order to see the interaction between Buddhism, life, society and life together continue to study together.

Buddhist Sociology and Knowledge Interaction and Community Networks

Development of heritage land to lead to the creation of community learning activities through agriculture and driving under the COVID situation that causes the community as a whole to suffer hardships until it became a panic career, income, mental and health. Instability is everywhere. When the center was born, it resulted in (1) the creation of an interaction between a network of academics, interested people, and members who were interested in learning and co-developing, both in terms of sharing experience information of experienced people as complementary, co-developing, or information-sharing to learn together which were both friends, and teachers who were respected as there were faculty members, students, and networks joining in activities and exchanging information as shown both in the Faculty of Education Faculty of Social Sciences, Faculty of Humanities, Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University who come to interact in person or a group of people to inquire exchange information for learning together, thus, causing the interaction of academic networks to occur together.

Figure 1. Social connection through the learning of those who are interested in learning centers.

Under the wisdom culture framework (Author's photo, January 2022)

(2) Community-based network interactions Cow Bank Project Activities “No Harassment” in conjunction with Wat Intharam Samut Songkhram getting cows through the Ko Krabue Life Redemption Project in Thai to be used as capital for sustenance and life under the principles of Buddhism, don’t oppress, don’t eat, don’t share, don’t kill, don’t sell, die and bury. The goal is to promote community welfare. cause learning and drive under the principles of Buddhism causing the members of the group to come and get the cows. Interaction between projects, centers and activities with Wat Intharam project owners outside the area but the center has become the center and central activity of activities in terms of knowledge, occupation, income, etc.

Figure 2 Cow bank activity, no killing, no selling, no burial causing interaction with the community (Author's photo, January 2022)

Buddhist sociology and knowledge related to agriculture

As a “child of a farmer”, he grew up with the way of a farmer but with a worldview industrial style. The traditional way of agriculture does not answer the question, so they become “farmer’s children”, leaving their homeland to go to school. Along with the worldview of “higher education, good work” through education, “degree” is the ultimate goal, but as far as I have found, part of it is an advantage because education creates knowledge, understanding, can be seen in both depth and breadth. But another part still doesn’t answer the question towards life as a whole still have to buy rice, buy vegetables and fruits that are not in a process that can be controlled as well as being able to control the “food source” for sustenance under the research process and knowledge arises.

Figure 3 Money is an illusion, the fish rice is real. (Author's photo, January 2022)

Initiating the development of targeted heritage land as a food production base or source of food, the concept of development with the goal of creating stability,

sustainable as a source of food to occur. The concept of Khok Nong Na model for sustainable development. As shown in the concept in the study of Phra Mahahansa Dhammasaso and others (2022) [6] in the issue of Khok Nong Na Model, Sustainable Development proposed as a concept that

Khok Nong Na Model Concept Focus on dividing land, planting gardens, planting forests, digging ponds, doing rice fields, building residences. Ancient is considered to be a high-class job that has been passed down from generation to generation. Is a symbol of fertility, is an art, is an exercise that combines a variety of organic farming practices in the same area, including 1) Khok is a high area, planting "3 forests, 4 benefits" 2) Nong is the digging of swamps, canals, or water channels, called again that Klong Sai Kai and 3) Na; rice fields are fields for growing organic rice, soil rehabilitation management sustainable organic farming, returning small lives to the land Must be diligent and diligent to do it, have leadership in agriculture have compassion for each other helping each other, both in the family and the farming group together and based on the search for ideas about new farming by exchanging knowledge and experience among farmers for the Sustainable Development Goals (SDGs), covering the physical development dimension helps to have a well-being and happiness. In the area there is fresh air, good environment encourage a healthy body, a good mind, an environment with peace and prosperity, and the community will be peaceful even when a disaster or crisis occurs. Rice, fish, food in the Khok Nong Na model area is also a source of food to help each other without selfish and create opportunities to create a life that is stable in family life. It's a dishonest profession, concretely responding to the Sustainable Development Goals (SDGs)

Or in the study of Marisa Srisakaew Sathaporn Wichairam Sakolpromsathit (2020) King's Philosophy: New Theory of Agriculture in the form of "Kok Nong Na Model" [7]

Khok Nong Na Model is the principle of maximizing the utilization of the area. by focusing on retaining enough water and the production of livelihoods at the individual and household levels. Components of Khok Nong Na consist of (1) Khok (high area) is the use of soil obtained from the swamp excavation as a hump. or a large kanna grow crops and fruit trees To generate food and income for the household. (2) Nong (water storage) is the digging of a swamp. with a depth of about 6-8 meters to store water for use throughout the year Including the excavation of the Sai Kai Canal Distributing water to different parts of the area, creating moisture in the area. (3) Na (rice growing area) is growing rice organically for safe consumption. This will be a self-reliant use of local resources. reduce external dependency Build stability in households and communities. leading to strength in the development of the country

In the study of Natthavipa Jampasi Sukhumvit Saiyasophon (2021) [8] on the results of implementing water management policies according to the Khok Nong Na model in Udon Thani province has studied and presented as a conclusion that:

Guidelines for driving water management according to Khok Nong Na model in Udon Thani province, the budget used in the operation is lacking continuity, the farmers still have no products to sell and the model farmers are not well known as they should be. As for the guidelines for developing water management according to the Khok Nong Na model in Udon Thani province, it is necessary to go to the area to explore the problems and needs of the people in the area, to plan a clear operation, integrate operations with relevant departments. This will solve the problem at the local level and lead to self-reliance of farmers in the future.

Or in the study of Rujikan Sanon Nitiphat Kittiraksakun (2021) the application of the Khok Nong Na model for sustainable urban agriculture management [9].

The application model of the Khok Nong Na model for sustainable urban agriculture management can be applied in various urban areas according to their needs and environmental factors that must be considered before considering urban agriculture management are: Physical and environmental factors, social cultural factors and economic factors which resulted in strengthening the economic power of the family and the community to a stable economy and strengthening the family to the community and society.

In the study of Phra Athikarnpornnarai Kittikuno (Panbutr) (2022) [10] Khok Nong Na Model and Buddhist Sustainable Development that concluded the study that

Khok Nong Na Model, is it a theory that can lead to sustainable development in accordance with international conditions and Thai context? by applying the principle of human development which is a Buddhist approach, let's analyze together, and to be used as a guideline for integrating with the sufficiency economy theory covering all issues. Khok Nong Na Model, a project born from the introduction of the King's science. The Sufficiency Economy theory is extended to solve the problem of water shortage for farming and there is a limited amount of land to cover all problems, resulting in a balanced well-being, having to eat, use, sell, rotate throughout the year. After analyzing it, it was found that it was a theory that could answer the question of sustainable development in the context of agriculture. And when the principles of human development according to Buddhism are integrated together, the problem can be solved more comprehensively and sustainably.

Conclusion of the theoretical idea or the practice of each area will be similar. It is an area designed to develop an agricultural way of life with the fact that Thai society is an agricultural society. Land development at Khok Nong Na R-model has a similar base of thinking and gained knowledge as a guideline for land development agricultural land design in order to support water and keep it available all year round through closed and open groundwater banks, soil characterization. The study of water characteristics, plant species, rice species, fish species or other types of livestock such as open chickens, cows are tons, but all require learning processes to adapt to the area

with the aim of developing it as a source of food that is conducive. Enthusiasm, sharing, giving and learning are the common wisdom that led to further improvement of the quality of life in food production.

Buddhist Sociology and Product Development and Botanical Studies

Fruit development or product is considered a process that is driven by a learning center, in food production, products are consumed, including eggs, meat, fish, vegetables, plants, fruits, etc., but all are produced for consumption in the traditional way. The idea of developing a product in a simple food preservation form was born. Center for learning through research projects has produced Khok Nong Na drinking water to serve as a drink to support visitors, and banana products. It is a crispy banana that has been tried, made, packaged and has an appetizing taste (someone told me about it). development since the beginning On the one hand, it is a model to make the product both valued and valuable. On the other hand, the product will be promoted. Dispersion is like a commodity, so bananas are passed on as a food product, although initially it may not have a real value. But it can make the product clearer and can be used as a model for other communities.

Figure 4 Product development Crispy bananas cause product interaction and product distribution to other community members from Buriram bananas to MCU Ayutthaya (Author's photo July 2022)

Therefore, in the product development process, it causes product development learning until it becomes part of the knowledge drive in various fields until it is developed into a product or results from this learning center.

In addition, the center has also been driven in the sections of Buddhist sociology and botanical studies which focuses on using the process of education as goals and guidelines for development as it appears in the story of the study of rice varieties, plant species, animal breeds through learning and experimentation from not knowing, knowing from superficial knowledge and is empirical knowledge tested both wrong and right, but all have knowledge as a goal. Therefore, it may be called a researcher, a farmer, a practitioner or agricultural trial work. Everything is gone because the framework of action is research, seeking knowledge. It's an experience of doing or do it with plants, animals, so it's about education plants and knowledge with the preparation of a talking tree that can scan QR code then create knowledge or a set of knowledge leading to the quest for empirical knowledge about plant species, etc.

Figure 5 Rice, Soil, Water and Plant Varieties of plants are the promise of ecological learning. Environment and Botany that must be related to each other until the balance in the way of agriculture (Author's photo, May 2022)

Buddhist sociology, problems leading to wisdom

There may be a question, Buddhist sociology at Khok Nok Nang R-Model, Buriram province, we have to answer that Buddhism teaches about suffering or problems (Dukkha), then develops a cycle to seek knowledge called seeking the cause of the problem (Samudaya) in order to seek wisdom or the method or suffering called the way or the way (Magga) and use that way or that way to solve the problem until the result is the answer, the conclusion or the answer (Nirodha). Therefore, from the crisis that arises from the crisis from COVID-19, it was found that food is an important factor of sustenance. Food is one of human security. The learning and research center therefore comes with creating readiness to accommodate risks in an agricultural way of life with food, rice, vegetables, and subsistence factors in a balanced way and in accordance with traditional ways and existing fundamentals inherited 'land' from parents.

The problem is facts from the context of the crisis caused by the COVID-19 pandemic that causes or affects the global community in a wider. The cessation of everything happened suffering (Dukkha), the production of some parts was stopped, some consumption stopped but consumption does not stop with it (Samudaya), seeking ways to create production and promote consumption under the principle of consumption for production to occur way-method (Magga) to lead to solving the initial and ultimate problem (Nirodha). Therefore, it is the development of food production sources by using the problem base as a tool for management to drive in a holistic way.

Figure 6 Development of Khok Nong Na learning resources R model aiming to develop ecological learning (Author's photo May 2022)

Conclusion

The Buddhist model of sociology is the construction of a social model and its connection with society through knowledge, thus, making it consistent with the Buddhist concept of “Intellectual society” that uses the pursuit of knowledge as a tool according to Buddhism as in the case of Khok Nong Na Learning Center, the “problem” that came with the spread of COVID-19 caused some people to lose their jobs, food shortages, and people returning to their hometowns. The writer returned to his hometown more often has come up with the idea of developing a food supply when you can't go out and buy it at the market out of fear or fear of the spread of disease resulting in knowledge of the development of land, plants, rice, fish, and other types of livestock. But the implications are about food production according to the 4 factors, creating food security under careless thinking being vigilant against the risks arising from disasters or when it becomes zero and causes learning according to the framework of wisdom cause interaction between people and the surrounding communities through giving and distributing excess food produced cause community economics concerning production, consumption and management of surpluses sales trade takes place as well as to know about social values and symbols as shown in the local flowers Dok Supanniga (Dok Fai Kham) that is planted is blooming at Khok Nong Na which blooms in the sun, is a native flower of the province, although later learned. All of them are sociology of man and society eating, sleeping beliefs, values to knowledge, develop into knowledge. Therefore, for more than 1 year, Khok Nong Na is both an experience, understanding both understanding the way of agriculture that the ancestors have done and understand themselves in terms of emotions, feelings and continuous learning. It was an impressive and beautiful memory from that day until today.

References

- [1] Lampong Klomkul. (2022). Security of the food chain according to sufficiency agriculture and adaptation in life under the epidemic situation of COVID-19 Security of the Food Chain following Sufficiency Agriculture Practices with the Adaptation of Life in the Situation of the COVID-19 Epidemic. Phra Nakhon Si Ayutthaya: Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- [2] Suthep Suweerangkun. (2011). Sociology based on Buddhism. Bangkok: Odeon Store.

- [3] Chamnong Adiwatthanasit. (2005). *Sociology according to Buddhism*. Bangkok: Kasetsart University Press.
- [4] Phra Mahapong Praphakorn Wisutthiyanmethee (2016). *Buddhadharma for social security: a sociological analysis*. *Bundit Sang Khom Kham Journal*.1 (1),54-72.
- [5] Phra Mahakhomkhai Siripanyo (Singthong) , Nathanakon Thongputtamon. (2 0 2 2). *An Analytical and Comparative Study of Buddhist Philosophy and Sociology*. *Panithan Journal*. 18 (2), 127-163.
- [6] Phra Mahahansa Dhammamaso et al. (2 0 2 2). *Khok Nong Na Model, Development, Sustainability*. *Journal of Management Arts*. 6 (1), 419-434.
- [7] Marisa Srisakaew Sathaporn Wichairam Sakolpromsathit. (2 0 2 0). *Royal Philosophy: New Theory of Agriculture in the form of “Kok Nong Na Model”*. *Journal of Interdisciplinary Management*. Faculty of Management Sciences Buriram Rajabhat University.4 (2),31-40.
- [8] Natthavipa Jampasi, Sukhumvit Saisophon. (2021). *Results of implementation of Khok Nong Na water management policy in Udon Thani Province*. *Mahamakut Buddhist University Journal Roi Et Campus*, 10(2), 415-429.
- [9] Rujikan Sanon Nitiphat Kittiraksakun (2 0 2 1) *Application of Khok Nong Na Model for Sustainable Urban Agriculture Management*. *Journal of the Humanities and Social Sciences Research Promotion Network Humanities and Social Sciences Research Promotion Network Association*. 4 (2), 137-150.
- [10] Phra Athikarnphonarai Kittikuno (Panbut). (2022). *Khok Nong Na Model and Buddhist Sustainable Development*. *Journal of Academic Research*, 5(1), 285–292.

ประวัติผู้วิจัย

ผศ.ดร.สมชาย ดำเนิน สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา ๒๕๔๘ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา ๒๕๕๓ และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา ๒๕๕๙ ได้รับรางวัลนักวิจัย “ระดับดี” ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๒ จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีผลงานตีพิมพ์ทั้งในระดับชาติและนานาชาติทั้งผู้เขียนหลักและผู้เขียนร่วมมากกว่า ๕๐ เรื่อง และได้รับเชิญบรรยายพิเศษในเวทีประชุมวิชาการนานาชาติอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันเป็นอาจารย์พิเศษประจำวิทยาลัยสงฆ์นครน่านเฉลิมพระเกียรติฯ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นักวิจัยอิสระ สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย เบอร์ติดต่อ ๐๘๔-๘๒๘๒๐๓๖ E-mail: dn.2519@gmail.com, somchai.dam@mcu.ac.th

พระปัญญารัตนนารถ (สำรวย พินดอน), ดร. การศึกษา เปรียญธรรม ๗ พุทธศาสตรบัณฑิต ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต ปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต ตำแหน่งทางวิชาการ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ผลงานทางวิชาการ ได้แก่ งานตำรา/เอกสารวิชาการเกี่ยวกับพระไตรปิฎก เอกสารประกอบการสอนพระวินัยปิฎกวิเคราะห์ เอกสารประกอบการสอนพระสุตตันตปิฎกวิเคราะห์ เอกสารประกอบการสอนพุทธศิลป์ เอกสารประกอบการสอนศึกษาศาสตร์ในพระไตรปิฎก เอกสารประกอบการสอนพุทธศาสนamahayan เอกสารประกอบการสอนมิลินทปัญหา เอกสารประกอบการสอนเทศกาลและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา เอกสารประกอบการสอนพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ หนังสือพุทธธรรมเพื่อความมั่นคงบนพื้นฐานศีล ๕ หนังสือ คู่มือพระสังฆาธิการ การบริหารศาสนสมบัติ หนังสือ คู่มือพระสังฆาธิการ การบริหารสาธารณูปการ สถานที่ทำงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ตำบลหอมเกร็ด อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๑๐ โทรศัพท์/โทรสาร โทรศัพท์มือถือ 081-311-1303